

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 6. SINIF TÜRKÇE
DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERİN
BAĞDAŞIKLIK VE TUTARLILIK ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Davut GÖZLET

Balıkesir,2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 6. SINIF TÜRKÇE
DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERİN
BAĞDAŞIKLIK VE TUTARLILIK ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Davut GÖZLET

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN

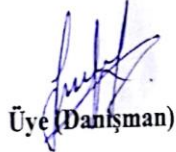
Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'nda 201412535002 numaralı Davut GÖZLET'in hazırladığı "İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Özellikleri" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 03/09/2018 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Caner KERİMOĞLU

Üye (Danışman)

Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN

Üye

Doç. Dr. Sadet MALTEPE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

28.09/2018

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

ÖN SÖZ

Dile ilişkin çalışmaların F. de Saussure'den önce dillerin tarihine, birbiriyle olan ilişkisine yönelik olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda dilin geçirdiği değişimi incelemek ve birtakım kurallar koymak amaçlanmaktaydı. Oysa Saussure dili kendi içerisinde inceleyerek onun işlevlerini, sistemini, özelliklerini kullandığı zaman diliminde belirlemek üzerinde durmuştur. 20. yüzyıldaki temel dilbilim çalışmalarının çoğuna bu düşünce kaynaklık etmiştir. Metinlerin özelliklerini inceleyen dilbilim alanı olan metin dilbilim de geçen yüzyılın ikinci yarısında Saussure'ün düşüncesine paralel olarak gelişim göstermiştir.

Metin dilbilim, metinleri metin yapan özellikleri belirlemeyi amaç edinen bir alandır. Bu özellikler; metin yoluyla yapılan iletişimi güçlü kılar; mesajın tam ve eksiksiz olarak aktarılmasını sağlar. Ana dil eğitiminde önemli bir noktada olan metin için metin dilbilim üzerinde durulması, eğitimde faydalanılması gereken bir alandır. Bu çalışmada da Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin metin dilbilimin getirdiği metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri betimlenmiştir. Bu çalışmanın ortaya çıkışında; öğrencilere önemli bir kelime kaynağı ve kullanım örneği teşkil eden ders kitabı metinlerinin bu açıdan değerlendirilmesi önemli bir çıkış noktası olmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde amaç, problem, önem ve varsayımlar üzerinde durulurken; ikinci bölümünde ise metin dilbilime ait tutarlılık ve bağdaşıklık kavramları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, modeli, verilerin toplanması ve çözümlenmesi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde incelenen metinlerdeki bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri ortaya koyulurken; beşinci bölümde sonuç ve öneriler ifade edilmiştir.

Çalışmanın ortaya konmasında, başlangıcından sonuna değin bana yol gösteren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN'a verdiği çalışma gayreti, sabrı ve anlayışı için teşekkürü

bir borç bilirim. Desteklerini her zaman hissettiğim aileme söyleyecek bir sözcük olmadığını biliyorum.

Davut GÖZLET

ÖZET

İLKÖĞRETİM 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERİN BAĞDAŞIKLIK VE TUTARLILIK ÖZELLİKLERİ

GÖZLET, Davut

Yüksek Lisans, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN

2018, X+98 Sayfa

Bu araştırmada metnin, metin dilbilimin ve Türkçe eğitiminde metnin önemi üzerinde durulmuştur. Araştırmanın amacı; metni, metin dilbilimi ve ikisi arasındaki ilişkiyi incelemek ve Türkçe Ders Kitabı'ndaki Bilim ve Teknoloji temasında yer alan metinlerin metin dilbilimin metin merkezli ölçütleri olan bağdaşıklık ve tutarlılık açısından ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Çalışma betimsel niteliklidir. Tarama modeli kullanılmıştır. İncelenen metinlerin dört tanesi öyküleyici bir tanesi açıklayıcı özelliindedir. İlgili alanyazında metin dilbilim ve ilgili kavramlar açıklanmıştır. Metin dilbilimin gelişimine, bağdaşıklık ve tutarlılık kavramlarına yer verilmiştir. Bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerinin kaynaklarda çeşitlilik gösterdiği gözlenmiştir. Bu çalışmada metinler, bağdaşıklık öğelerinden gönderim, eksilti, değiştirim ve bağlama unsurları; tutarlılık öğelerinden konu, ana düşünce tümcesi, içerik şeması ve anahtar sözcükler dikkate alınarak incelenmiştir.

Tutarlılık açısından metinlerin başından sonuna değin sağlam bir kurgu olduğu görülmüştür. Metnin mesajının iletilmesini engelleyen mantıksal ve anlamsal aksamalar dikkate çarpmamıştır. Bulgulara göre, Türkçe ders kitabı metnilerindeki bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerinin öğrenciler tarafından sezilmesi kendi metnilerinin doğru bir şekilde oluşmasına örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. İncelenen metinlerde önemli sayıda bağdaşıklık öğesine rastlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Metin Dilbilim, Metinsellik Ölçütleri, Bağdaşıklık, Tutarlılık, Türkçe Eğitimi

ABSTRACT

COHESION AND COHERENCE FEATURES OF TEXTS INVOLVED 6th GRADE TURKISH LESSON BOOK

GÖZLET, Davut

M.A. Thesis Department of Turkish Education

Supervisor: Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN

2018, X+98 Page

In this research, importance of text, textlinguistics and the texts used in Turkish education was focused on. The aim of research is to examine the text, the textlinguistics and relationship between these two and to determine what level of texts in Science and Technology theme in Turkish Lesson Book in terms of coherence and cohesion that is text-centered criterion of textuality. Descriptive survey model was used in this research. Four of the analyzed texts are narrative and one of them is explanatory. Textlinguistics and related concepts were explained in part of literature and development of text linguistics, cohesion and coherence were included in the same part. The components of coherence and cohesion were observed to be different in the sources. Texts used in this study were examined by taking into account reference, substitution, ellipsis and conjunction that is cohesion components; topic, main idea clause, key words and content diagram that is coherence components.

According to findings, components of coherence and cohesion in texts involved Turkish lesson book to be perceived by students will constitute an example for them when they try to write their texts. The significant number of cohesion components have been found in examined texts. There are a strong construct from beginning to end in terms of coherence. Disruptions of logical and semantic that obstructs to be conveyed main idea of texts were not seen obviously.

Key Words: Textlinguistics, Textuality Criteria, Cohesion, Coherence, Turkish Education.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
ÇİZELGELER VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Problem.....	1
1. 2. Amaç.....	2
1. 3. Önem.....	2
1. 4. Varsayımlar	3
1. 5. Sınırlılıklar	3
1. 6. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2. 1. Kuramsal Çerçeve.....	5
2. 1. 1. Metin ve Metin Dilbilim	5
2. 1. 1. 1. Metnin Tanımı.....	5
2. 1. 1. 2. Metin Dilbiliminin Gelişimi ve Amacı.....	6
2. 1. 1. 3. Metinsellik Ölçütleri.....	9
2. 1. 1. 3. 1. Tutarlılık.....	10
2. 1. 1. 3. 1. 1. Konu.....	13
2. 1. 1. 3. 1. 2. Anahtar Sözcükler.....	13
2. 1. 1. 3. 1. 3. Ana Düşünce Tümcesi.....	14
2. 1. 1. 3. 1. 4. İçerik Şeması.....	14
2. 1. 1. 3. 2. Bağdaşıklık.....	15
2. 1. 1. 3. 2. 1. Gönderim.....	16
2. 1. 1. 3. 2. 2. Eksilteli Anlatım.....	20
2. 1. 1. 3. 2. 3. Değiştirim.....	21
2. 1. 1. 3. 2. 4. Bağlantı Ögeleri.....	23
2. 1. 1. 3. 2. 5. Sözcük Bağdaşıklığı.....	25
2. 1. 1. 3. 3. Amaçlılık.....	27
2. 1. 1. 3. 4. Kabul Edilebilirlik.....	28

2. 1. 1. 3. 5. Bilgilendiricilik.....	28
2. 1. 1. 3. 6. Duruma Uygun Olma.....	28
2. 1. 1. 3. 7. Metinler Arasılık.....	29
2. 1. 2. Türkçe Öğretimi ve Metin.....	29
2. 1. 2. 1. Türkçe Öğretiminde Metnin İşlevi.....	32
2. 2. İlgili Araştırmalar.....	32
3. YÖNTEM.....	36
3. 1. Araştırmanın Modeli.....	36
3. 2. Bilgi Toplama Kaynakları.....	37
3. 3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi.....	37
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	38
4. 1. İlköğretim 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan “Bilim ve Teknoloji” Temasındaki Metinlere Ait Bulgular.....	38
4. 1. 1. “Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri.....	38
4. 1. 2. “Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?” Metninin Tutarlılık Özellikleri.....	46
4. 1. 3. “Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri.....	49
4. 1. 4. “Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca” Metninin Tutarlılık Özellikleri.....	54
4. 1. 5. “Teller Nasıl Konuşturuldu?” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri.....	56
4. 1. 6. “Teller Nasıl Konuşturuldu?” Metninin Tutarlılık Özellikleri.....	60
4. 1. 7. “Velcro - Cırt Cırt” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri.....	62
4. 1. 8. “Velcro - Cırt Cırt” Metninin Tutarlılık Özellikleri.....	66
4. 1. 9. “Ali'nin Ödevi ve Köstebekler” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri.....	68

4. 1. 10. “Ali’nin Ödevi ve Köstebekler”	
Metninin Tutarlılık Özellikleri.....	73
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
5. 1. Sonuç.....	76
5. 2. Öneriler.....	79
KAYNAKÇA.....	80
EKLER.....	83
Ek 1. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?.....	83
Ek 2. Eşekli Kütüphane Mustafa Amca.....	88
Ek 3. Teller Nasıl Konuşturuldu?.....	91
Ek 4. Velcro-Cırt Cırt.....	93
Ek 5. Ali’nin Ödevi ve Köstebekler.....	95

ÇİZELGELER VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Çizelge 2. 1. Metinsellik Ölçütleri.....	9
Şekil 2. 1. Bağdaşıklık Unsurları.....	16
Çizelge 2. 2. Gönderim Türleri.....	17
Çizelge 2. 3. Gönderim Araçları.....	19
Çizelge 2. 4. Bağlama Ögeleri.....	24
Çizelge 4. 1. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz? Metninin Kişi Zamiri ile Yapılan Gönderimleri.....	39
Çizelge 4. 2. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz? Metninin Bağlama Ögeleri....	45
Şekil 4. 1. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz? Metninin İçerik Şeması.....	49
Çizelge 4. 3. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin Kişi Zamiri Gönderimleri.....	50
Çizelge 4. 4. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin Bağlama Ögeleri.....	53
Şekil 4. 2. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin İçerik Şeması.....	56
Çizelge 4. 5. Teller Nasıl Konuşturuldu? Metninin Kişi Zamiri Gönderimleri.....	57
Çizelge 4. 6. Teller Nasıl Konuşturuldu? Metninin Bağlama Ögeleri.....	59
Şekil 4. 3. Teller Nasıl Konuşturuldu? Metninin İçerik Şeması.....	61
Çizelge 4. 7. Velcro - Cırt Cırt Metninin Kişi Zamiri Gönderimleri.....	62
Çizelge 4. 8. Velcro - Cırt Cırt Metninin Bağlama Ögeleri.....	65
Şekil 4. 4. Velcro - Cırt Cırt Metninin İçerik Şeması.....	68
Çizelge 4. 9. Ali'nin Ödevi ve Köstebekler Metninin Kişi Zamiri Gönderimleri....	68
Çizelge 4. 10. Ali'nin Ödevi ve Köstebekler Metninin Bağlama Ögeleri.....	73
Şekil 4. 5. Ali'nin Ödevi ve Köstebekler Metninin İçerik Şeması.....	76

1. GİRİŞ

Bu bölümde öncelikle araştırmaya ait probleme yer verilmiştir. Ardından sırasıyla araştırmanın amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

1. 1. Problem

Dili bir iletişim aracı olarak dikkate aldığımızda, iletinin doğru bir şekilde aktarılmasında ve anlaşılmasında dile ait öğelerin zenginliğinin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Bu zenginlik öncelikle ailede daha sonra okulda ve çevrede kazanılmaktadır. Günümüzde ortak bir payda üzerinden dile ait kazanımlara ulaşılması Türkçe ders kitabındaki metinler üzerinden amaçlanmaktadır. Metinler yoluyla öğrencilerin yaşam boyu ihtiyaç duyacakları okuma becerilerinin kazanılması ana hedeflerden biridir. Okuma becerilerinden kastedilen sadece bireysel hedeflere ulaşmak değil aynı zamanda topluma katılma ve bilgisini etrafına yansıtmadır. Bu yüzden metinlerin anadil öğretiminde ve okuma becerilerinin kazanılmasındaki yeri büyüktür.

Dilin kullanımında dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere 4 temel beceri bulunmaktadır. Bu beceri alanlarına ait kazanımlara ulaşmak üzere seçilmiş Türkçe ders kitabındaki metinlerle anadile ait temel dilbilgisi kurallarının da fark ettirilmesi, sezdirilmesi planlanmaktadır. Bu durumda metinlerin incelenmesi birçoğ kazanımın temel noktası olması açasından gereklidir.

Araştırmanın problemi; Türkçe dersinde kullanılan metinlerin dil becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacak metinsellik ölçütlerine uyup uymadığını tespit etmek üzerinedir. Türkçe ders kitabındaki metinler dikkatle incelendiğinde bazı metinlerin kazanımların verilmesine sağlam bir dayanak oluşturamayacak şekilde olduğu şüphesi bu araştırmayı yürütmeye sebep oluşmuştur.

Araştırmanın problemi şudur: Türkçe ders kitabındaki metinlerin metin dilbilim temelli metinsellik ölçütleri olan bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri nelerdir ?

1. 2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Türkçe ders kitabı olarak kullanılan kitapta yer alan metinleri, metin dilbilim ölçütleri açısından incelemek ve metin dilbilim bağlamında değerlendirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Türkçe Ders Kitabındaki metinlerin bağdaşıklık öğeleri nelerdir?
2. Türkçe Ders Kitabındaki metinler tutarlılık özelliklerini taşımakta mıdır?
3. Yabancı dillerden çevrilerek kitaba alınmış metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri nelerdir?
4. Kısaltılarak kitaba alınan metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık görünüşleri nasıldır?
5. Bağdaşıklık öğelerinin sayısı ile tutarlılık arasında bir ilişki var mıdır?

1. 3. Önem

Türkçe ders kitabındaki metinlerin oluşturulmasında ve seçilmesinde, dilbilimin yanı sıra ruhbilim, toplumbilim gibi alanlardan da faydalanılması gerekliliği çocukların dil gelişimlerinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve zihinsel gelişimleriyle ilişkili olmasından doğmaktadır. Metinlerin semantik ve sentaks yapısının yanında metin dilbilimin getirdiği kavramlarla da incelenmesi öğrencilere fayda sağlayacaktır.

Metinler; dile ait dört temel beceri olan konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerileriyle yakından ve önemli bir ilişkiye sahiptir. Modern anlamda metin dilbilimin gelişimi ile hem ana dil öğretiminde hem de yabancı dil öğretiminde metin, dil öğretiminin merkezinde yer almaya başlamıştır. Bu nedenle metinlerin niteliklerinin belirlenmesi ve incelenmesi; anlama, okuma, yazma, dinleme ve

konuşma becerilerine ait kazanımların gerçekleştirilmesi için önemlidir. Metinlerin kodlarını belirlemek hem o metni anlamaya hem de metin oluşturmaya yol gösterecektir.

Metin dilbilim açısından yazılı metinlerin metinsellik ölçütlerini yerine getirmesi, metinleri anlamlandırmada okuyucunun dışındaki şartların yerine getirilmiş olması anlamına gelmektedir. Bu kolaylığı sağlayan özelliklerin öğrenciler tarafından fark edilmesi dil becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu düşünceler ışığında bu çalışma bir örnek teşkil edecektir.

1. 4. Varsayımlar

Araştırma için seçilen 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Bilim ve Teknoloji temasındaki metinler metin dilbilim açısından incelenmek için yeterlidir.

Yapılan literatür çalışması konuyu yeterli ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

1. 5. Sınırlılıklar

Araştırmaya konu metinler 2017-2018 eğitim öğretim yılında kullanılan MEB 6. Sınıf Türkçe ders kitabıyla,

Türkçe ders kitabına ait Bilim ve Teknoloji temasında yer alan beş metinle,

Metin dilbilime ait metin çözümleme ile sınırlıdır.

Metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılık ile sınırlıdır.

1. 6. Tanımlar

Bağdaşıklık: Metnin bir bütünlük halinde bir araya gelmesini sağlayan daha çok dilbilgisel öğelerle oluşturulan bağlantıdır. Bir dil içi kavramdır. Bağdaşıklık ile dilbilgisi arasındaki bağ güçlüdür. Sözcükbilimi ve anlambilimiyle de ilişkisi vardır.

Metinsellik: Metni oluşturan bileşenlerin, küçük parçaların, bütünüdür.

Metin dilbilim: Metni oluşturan öğelerin ve metindeki dilsel düzenlerin çözümlenmesiyle ilgilenen bilim dalıdır.

Tutarlılık: Tümceler arasındaki mantıksal ve anlamsal ilişkidir. Metnin cümlelerinin birbirine gönderimde bulunmasıyla derin yapıdaki çıkarımların keşitirilmesiyle kurulur. Aynı zamanda gerçek yaşamla uyumluluktur. Tutarlılığın belirlenmesinde bağlam ve metnin yazılış amacı önemlidir.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2. 1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde metin, metin dilbilim ve metinsellik ölçütleri hakkında yapılan araştırmalara ait detaylı bilgiler verilecektir.

2. 1. 1. Metin ve Metin Dilbilim

Geçen yüzyıldaki dil bilim çalışmaları incelendiğinde Harris'in öncülüğünü yaptığı Chomsky'nin geliştirdiği üretici-dönüşümsel dilbilgisi merkezli çalışmaların tümce odaklı olduğu görülmektedir. 1950'li yıllarda Harris, tümceler arası ilişkiler üzerinde çalışmıştır ve önceki çalışmalarının tümceleri analiz etmede yetersiz kaldığını görmüştür (Rifat, 2017: 57). Özellikle 1970'li yıllardan sonra tümceden daha büyük, anlamlı bir bütünlük arz eden yapıların yani metinlerin incelenmesine başlanmıştır. Çalışmaların merkezine metin girmiştir ve anlama ulaşmak için kapsamlı bir bakış açısıyla bu bütünlük gösteren yapılar incelenmeye çalışılmıştır. Metin dilbilim bu şekilde bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Geçmişte Doğu'da belagat, Batı'da ise retorik olarak bilinen kavramların modern, sistematik ve daha kapsamlı halidir.

2. 1. 2. Metnin Tanımı

Metin sözcüğünün dilimizdeki tanımının TDK'de "*bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst*" olarak yer aldığı görülmektedir. Metin sözcüğü İngilizcede "text", Fransızcada "texte" sözcükleridir. Bu sözcükler dokuma, dokumacılık anlamına gelen "textile" sözcüğüne kök teşkil etmektedir. Dokuma, iplikleri bir araya getirme ve bir bütün oluşturma anlamına gelmekle beraber metin kelimesi de tümceleri bir araya getirme, bir bütün yani metin oluşturma anlamını vermektedir.

Metin, biçimsel bir araya gelme değil, anlam bağlantılarıyla örülmedir. Metin, cümlelerden oluşmaz, cümleler tarafından gerçekleştirilir, bir sembolik sistemin diğerine kodlanmasıyla oluşur (Halliday ve Hasan, 1976: 2).

Günay (2007: 44)'a göre metin, onu oluşturan tümceler toplamından farklı, kendine özgü bir bütündür. Tümceler bir yandan anlamlarını metin içinde taşımaya devam ederken diğer yandan diğer tümcelerle anlamsal ve dilbilgisel bağ kurarak yeni anlamların ortaya çıkmasını sağlar.

Metin sözcüğü edebi eserler ve gazete yazıları gibi yazı diline ait unsurlar ile ilişkilendirilerek yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak bir resim, karikatür, tabela ya da bir konuşma da metin olarak adlandırılabilir. Akerson'a göre(2005: 130)

“Dildeki metin kavramı, göstergebilimde, yalnız dilsel anlamda değil, bir ileti taşıyan tüm dışavurumlar için kullanılır. Böyle bakıldığında, figüratif bir resim de, bir ileti, yani bir metindir. Resimde de bir metin kurgusundan söz edilebilir. Bir akım içinde, resimde belli üsluplar yineleniği gibi, metin kurguları, yani resmin düzenleniş biçimi de yinelenir. Aynen edebiyatta olduğu gibi, resimde de metinlerarası göndermeler olabilir.”

Özetle metin, iletişim görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilme özelliğine sahip yazılı, sözlü ve görsel unsurlardan birini ya da birkaçını üzerinde taşıyan kendine has bir dizgesi bulunan bütünlüktür.

2. 1. 1. 2. Metin Dilbiliminin Gelişimi ve Amacı

Metin dilbilim (İng. textlinguistics), yazılı ve sözlü bir metni metin yapan nitelikleri, metnin oluşturulmasında kullanılan iç ve dış yapıyı, metni daha anlaşılır ve akılda kalıcı kılmayı sağlayan nitelikleri, prensipleri belirlemeye çalışan bilim dalıdır (Alan, 1994: 62. Akt. Coşkun, 2005: 39). Metin dilbiliminin amacı metni oluşturan, onun tümcelerle ilmek ilmek oluşmasını sağlayan unsurları belirlemek, metnin bu bütünselliğini oluşturan yüzey ve derin yapılarını tespit etmektir.

İnsan üretimi olan metinleri inceleyen bilim dalı olan metin dilbilim sözbilim, edimbilim, işlevselci, üretici-dönüşümsel, dilbilgisi ve anlambilim gibi dil bilimleriyle; psikoloji, mantık, sosyoloji gibi birçok bilim dalıyla ilişkilidir. Metnin yazar tarafından nasıl düzenlendiğini, yapısını inceleyen metin dilbilim tümceler arasındaki bağlantıları dil içi ve dil dışı bağıntıları da ortaya koymaya çalışır (Korkut, 2015: 159).

Metin dilbilimin ortaya çıkış sürecinde üretici-dönüşümsel dil bilim çalışmalarının tümce düzeyiyle ilgili olduğu, metnin bütününe esas almadığı, metnin tamamını analiz etme üzerinde çalışılmadığı görülmektedir. T. A. Van Dijk (1973: 182-184) metne yönelik çalışmalar yapılması ihtiyacını ve üretici-dönüşümsel dilbilimin metni incelemedeki eksikliğini şöyle belirtmiştir:

Bilindiği gibi, üretici dilbilgisi, hiçbir zaman söylemle uğraşmamıştır, bir tümce dilbilgisidir. Çünkü, üretici dilbilgisinin biçimsel görevi, dilin sonlu olmayan tümcelerinin dökümünü yapmak ve bunların yapılarını betimlemektir. Üretici dilbilgisi, söylemi ya yinelenen iç içe geçmeler ve zincirlenmelerle türetilmiş uzun bir tümce olarak, ya da bir edim olgusu yani bir sözce olarak görmüştür: Bu dilbilgisi, söylemi, bir dilbilgisinin en büyük biçimsel birimi olarak ele almamıştır.

Ne var ki bu sonuçların hatalı oldukları ortaya çıkmıştır (Akt. Rifat, 2014: 193).

T. A. Van Dijk'ın düşüncesine benzer şekilde R. A. Beaugrande (1980: 42), metni, cümle ya da cümle ötesi olarak değerlendirmenin, onun iletişim kurma yönünün atlanmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Metnin yalnızca bir dilbilgisel kurallardan ve parçalardan meydana gelmediğini, onun içinde bulunduğu bağlamdan ayrı değerlendirilmenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Ona göre metnin yazılış amacına uygun şekilde taşıdığı anlam ancak iletişim anındaki değeriyle ortaya konulabilir (Aksan'dan aktaran Coşkun, 2009: 232)

Dile ait çalışmaların tümce düzeyinden metne geçmesiyle birlikte metni metin yapan kurallar, metinler üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Metnin iletişim amacı dikkate alınarak da birtakım kurallarla metin olma ölçütleri belirlenmeye çalışılmıştır. Metin dilbilim alanının ortaya çıkış ve gelişim sürecinde metin olanla olmayanı ayırt etmeyi sağlayacak kuralları bulmak, metnin sistematiğini keşfetmek, metni çözümlenmeye yönelik model geliştirmek başlıca amaçlardandır. Bu amaca

yönelik olarak Van Dijk, dilbilgisel çözümlemenin yetersizliğini vurgulayarak metni çözümlenmeye yönelik bir model ortaya koyma çalışmaları yürütmüştür.

Metinsel sözcelerin üretilmesi ve algılanmasının, tek tek tümcelerin kurallara bağlanmamış zincirlenmesiyle gerçekleşmesi çok az olanaklıdır, hatta olanaksızdır. Böyle bir anlayış içinde tutarlılık kavramı bile açıklanamaz. Bir metnin anlamı, yalnızca tümcelerindeki anlamların toplamı değildir. Bu tür sözdizimsel, sesbilimsel kanıtlar, tümceyi inceleyen üretici dilbilgilerinin, betimlediklerini ileri sürdükleri alanda(tümce yapıları) bile uygun olup olmadıkları konusunda kuşku yaratmıştır (Van Dijk, 1973: 182-184).

Göktürk'e (1988: 20-21) göre dile ait düzenlilikleri keşfetme sürecinin başlangıcı sayılabilecek çalışmaları ortaya koyan Saussure yapısalcılığın temellerini atan kişi olarak kabul edilmektedir. Yapısalcılığın ilkelerini benimsemiş Prag Dilbilim Okulu'nun etkisiyle, metnin geçirdiği oluşum sürecini değerlendirecek sistemli, nesnel bir ölçüt arayışı içine girilmiş çalışmalar yapıldı (Akt. Coşkun, 2009: 233). Bu çalışmalarda metnin işlevselliği üzerinde durulduğu ve birçok dilbilimcinin farklı fikirler ortaya attığı görülmektedir.

Metin dilbilgisi yaklaşımının tam tersine, metin dilbilim yaklaşımı (de Beaugrande ve Dressler, 1981; de Beaugrande, 1984) metinlerin nasıl üretildiği ve anlaşıldığı konusu üzerinde yoğunlaşmıştır (Uzun, 2013: 154).

Yazılı metinler bir tümceler yığını değildir. Onu oluşturan tümceler arasında yapısal ve anlamsal ilişkiler vardır. Birbiri ardına eklenen bu tümceler kimi zaman dilbilgisel unsurlarla kimi zaman da anlamsal olarak bağlanır. Metni anlamlı kılacak bu tümceler, bağıntısını okuyucunun içinde bulunduğu kültüre de borçludur. Özellikle dilbilgisel bağıntılarla değil de anlamsal bağlantılarla kurulmuş bağlantılar mantıksal çıkarımlara ve okuyucunun çevre ve dünya algısına, kültürüne bırakılmıştır. Metnin tamamını kavrayarak küçük parçaların oluşturduğu büyük yapıdaki anlama ve yazarın kurguladığı sistemin mesajına ulaşabilmek için ancak bu dilbilgisel ve anlamsal tümce bağlantılarının fark edilmesi gereklidir. Bu ölçütleri belirlemeye yönelik başlıca çalışmaları Robert-Alain de Beaugrande ve Dressler yapmışlardır.

2. 1. 1. 3. Metinsellik Ölçütleri

Beaugrande ve Dressler (1981), tümcelerın bir araya gelmesiyle oluşan yapının metin olarak adlandırılabilmesi için bazı ölçütleri yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu ölçütler metinsellik ölçütleri olarak adlandırılmaktadır. Metin yazar ile okuyucusu arasındaki iletişim görevini yerine getiren bir bütünlüktür. Metnin taşıdığı anlamın doğru bir şekilde iletilmesi hem metnin kendisine hem de bu metni okuyan kişiye bağlıdır. Metnin alıcısının da, o metindeki doğru örülmüş yapıyı alması için bir takım özellikler taşıması gerekir. Bu ölçütler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Beaugrande ve Dressler (1981: 11) metinselliğın yedi ölçütü olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ölçütler metin üzerinden iletişimin gerçekleşmesi için kurucu ilkeler olarak işlev görmektedir.

Çizelge 2. 1. Metinsellik Ölçütleri

Metin Merkezli Ölçütler	Kullanıcı Merkezli Ölçütler
Bağlaşıklık (Cohesion)	Amaçlılık (Intentionality)
Tutarlılık (Coherence)	Durumsallık (Situationality)
	Kabuledilebilirlik (Acceptability)
	Bilgisellik (Informativity)
	Metinlerarası İlişki (Intertextuality)

Kaynak: Leyla Uzun. (2013). *Genel Dilbilim* 2. 2. Baskı. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi. s. 156

Keçik ve Subaşı (2001: 23)'ya göre iyi düzenlenmiş bir metin amaçlılık, durumsallık, bilgisellik, kabuledilebilirlik, metinlerarası ilişki, tutarlılık ve bağdaşıklık ölçütlerine uygunluk sergiler (Akt. Göçer, 2018: 192).

Yukarıdaki kurucu ilkelerin yanında üç tane de metnin iletişim işlevini kontrol eden düzenleyici ilkeler vardır.

1. Yeterlik (efficiency): Metnin anlamlandırılmasında okuyucunun en az çabayla anlamına ulaşması, yeterli olmasıdır.

2. Etkinlik (effectiveness): Metin; okuyucuda bir etki bırakarak bir amaca ulaşmak üzere yazıldığı için okuyucu üzerinde etkindir.

3. Uygunluk (appropriateness): Metnin ortaya çıkmasındaki düzenleme işiyle metin olma ölçütleri arasındaki uyumdur (Akt. Torusdağ ve Aydın, 2017: 21).

2. 1. 1. 3. 1. Tutarlılık

Alan (1994: 175)'a göre metnin büyük yapısındaki “kavramlar” arasındaki irtibat tutarlılıktır. Kavram, zihnimizdeki bilgilerin belli bir birlik ve bütünlük içinde canlanması, adeta kalıplaşarak şekil almasıdır. Bu bakımdan bir metinde tutarlılığın sağlanması sadece metnin kendisiyle ilgili değil, aynı zamanda okuyucunun idrak seviyesiyle ilgilidir (Coşkun, 2009: 234). Cümleler birleşerek kavram yükünü taşırlar. Kavramlar soyuttur ve onlara ulaşmak için metinde belli bir izlenebilir konu ilerlemesi olması gerekmektedir. Metnin tümcelerinin örtülü ve derin anlamları arasındaki ilişkinin varlığı tutarlılığa işaret eder. Sadece dilbilgisel ve sözcüksel ilişki ve birliktelik tutarlılığı sağlamada yetersizdir. Ancak sağlam bir tutarlılıktan söz etmek için dilbilgisel yani yüzeysel bağlantılar da gerekmektedir.

Bir metindeki tutarlılığın varlığından söz edebilmek için öncelikle metnin tamamının okuyucunun zihnine bütünlük halinde yerleştiğinden söz edebiliyor olmak gerekir. Tutarlılık metnin başlangıcından sonuna değin tümceler, tümceler taşıdığı kavramlar ve derin yapıları sayesinde okuyucunun anlamlandırma süreciyle meydana gelir. Bunun için de okuyucunun algılama şekli, deneyimleri, yaşam tarzı da metni okuma sırasında tutarlılığın inşasına eşlik eder. Metin anlamlandırılırken okuyucu aktif halde olacağı için tutarlılıkta okurun önemi de yadsınamaz.

Okuyucunun yorumlama yeteneğiyle ortaya çıkan metinsellik ölçütü olan tutarlılık tümceler anlam yönünden birleşerek bir kavram işaret etmesidir. Bu

kavramın varlığı tutarlılığa işaret eder. Elbette bu soyutluk okuyucunun metni alma sürecine bağlıdır.

Gutwinski; tutarlılık kavramının daha çok cümleler ve paragraflar arasındaki ilişkiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Buna göre tutarlılık metnin derin yapısıyla ilgilidir. Bağdaşıklık ise metnin yüzeysel yapısında karşılığı bulunan, cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerle ortaya çıkar. Her ne kadar bağdaşıklık unsurları tutarlılıkta yol gösterici olsa da metnin bütününe tutarlılığından bahsedebilmek için metnin tümceleri ve bölümleri arasındaki anlamsal ve mantıksal ilişkiyi göz önüne almak gerekir (1976: 26-27).

Tümcelerin kendi içerisindeki ve arasındaki tutarlılık, küçük ölçekli tutarlılık; metnin bölümleri arasındaki tutarlılık ise büyük ölçekli tutarlılık olarak adlandırılır. Küçük ölçekli tutarlılığa “ *Maça yetişmek için işten erken çıktı ve durağa koştu.*” şeklinde bir cümle örnek olarak verilebilir.

Tutarlılık ilkesi olmayan ifadeye şunu örnek vermek mümkündür: “*Bireysel silahlanmayı protesto etmek için toplanan grup ellerindeki silahlarla havaya ateş açarak yürüyüşünü sonlandırdı ve meydanı terk etti.*” Burada dilbilgisel bağdaşıklık unsurları vardır ama tutarlılık ilkesi çiğnenmiştir. Çünkü bir insan hem bireysel silahlanmaya karşı çıkıp hem de rastgele etrafa ateş ederek protesto bile olsa yürüyüş yapamaz. Bu örnekte tutarlılık ilkesi çiğnenmiştir. Bağdaşıklığın tutarlılığı garanti etmediği açıkça görülmektedir. Tutarlılıktan söz edebilmek için bağdaşıklığın yanında anlamsal düzeyde, derin yapıda, gerçek dünyayla ilgili çelişmezliklerin de olması gerekir.

Mecazlı anlatımlar gerçek dünyadaki algılanan durumlar olarak karşımıza çıkmaz. Bu kalıplaşmış söz öbekleri belli bir kavrama işaret ederler. Örneğin “*Seçimi kaybeden Muhtar Mehmet’in kahvede pabucu dama atılmıştı.*” cümlesinde tutarlılık ilkesi yoktur denemez çünkü yapıca tutarsız gibi görünen bu ifade kendinden üstün birisinin çıkmasıyla değerini kaybetmek anlamına gelen “*pabucu dama atılmak*” deyiminin anlamına uygun kullanıldığı görülmektedir. Bu deyim anlamını bilmeyen bir kişi için seçimi kaybetmekle pabucunun dama atılması arasında

anlamsal ilişki olmadığı açıktır ve o kişi için bu cümle tutarsız görünür. Bu yüzden tutarlılık ilkesi için okuyucunun bilgi, kültür birikimi ve yorumu önemlidir.

Tutarlılık ilkesinin özelliklerini Coşkun (2005: 108) şöyle sıralamıştır:

1. Metnin örülmesi esnasında bir bütünlük vardır. Bu örgünün başından sonuna değin takip edilebilir anlam bütünlüğü olması gerekir.

2. Hikâye edici tutarlı bir metin konu, kişiler ve olaylar açısından süreklilik göstermesi gerekir.

3. Konu, tutarlı bir metnin ağaç gövdesi gibi merkezindedir ve diğer ayrıntılar dallar gibi işlevleri ölçüsünde metinde yer alırlar.

4. Tutarlı bir metin okunduğunda verilen düşünceler eksik bırakılmaz ya da bir bütünlüğün parçası olmayan olaylar yoktur.

5. Tutarlı bir metin, yazarın planını izlenebilir kılar. Önceden planlanmış olaylar, duygu ve düşünceler birbirleriyle mantıksal bir düzen içerisinde yer alır.

6. Metinde verilen bilgilerin birbiriyle çelişmesi tutarlılığa aykırıdır. Bu yüzden metnin başından sonuna kadar verilen bilgiler birbirini yadsımamalıdır.

7. Metin içerisinde önceki verilen bilgilerle ilişkili bilgilere metnin devamında yer verilmesi tutarlılığı gösterir.

8. Tutarlı bir metinde izleksel devamlılık vardır. Metindeki ifadelerin yokluğunda bir eksiklik fark edilebilmelidir ve bütünlük etkilenmelidir. Tekrar metindeki tutarlılığı bozar.

9. Okuyucunun algılamasına, yorumuna bırakılmış anlamları çıkarabileceği bilgilerin eksiksiz bir şekilde yerleştirilmiş olması gerekir. Metnin parçaları arasında okuyucunun boşlukları doldurmasını sağlayacak geçişler verilmeli, boşluk bulunmamalıdır.

10. Metnin türü, üslup ve anlatım tarzı beraberlik ve bütünlük göstererek metin boyunca devam etmesi tutarlılığa işaret eder.

Bu çalışmada incelenecek metinler tutarlılık açısından bir fikir oluşturabilecek aşağıdaki dört başlık dikkate alınarak değerlendirilecektir.

2. 1. 1. 3. 1. 1. Konu

Metni oluşturan ana unsur sayılabilecek düzeyde olan konu; üzerinde durulan, yazının bölümlerinin ve tümcelerinin birleşiminden ortaya çıkan bütünsel anlamdır. Yazarın düşüncelerini ortaya koymada ortam hazırladığı için metnin esasını oluşturan önemli bir tutarlılık unsurudur.

Konu, yazar tarafından işlenecek bir hammadde durumundadır. Yazar metni yazma amacını, düşüncelerini, konu sayesinde ve konu üzerinden ortaya koyar. Özdemir ve Binyazar'ın (2006) da belirttiği gibi konu; üzerinde yazı yazma gereği duyulan şeydir. Olay, sorun, durum, duygu ya da düşünce olabilir.

Bir metinde anlatılan şeyin ne olduğu cevabı verilebiliyorsa konu vardır denebilir. Yazının başından sonuna değin her tümcenin ve bölümün birbirine eklenerek bir bütünlük oluşturması yazarın yazma işine girişmeden konusunu seçtiği anlamına gelmektedir. Metnin konusunu ön plana çıkarmak, vurgulamak ve desteklemek için belirlenen düşünceler alt konularla bütünleştirilir. Metin birden fazla konuya sahip olabilir.

2. 1. 1. 3. 1. 2. Anahtar Sözcükler

Her metnin bir konuya sahip olması gerekliliği o metinde anahtar sözcüklerin varlığına da işaret eder. Anahtar sözcükler metnin başından sonuna kadar tekrar eder ve metinde sürekliliği sağlar. Metnin bölümleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Metinde konuyu belirlemede kolaylık sağlar. Bu sözcüklerin tespit edilebilmesi için metnin bütününe hâkim olmak gerekir.

Metnin içeriği hakkında ipucu veren anahtar sözcükler metnin özetinin çıkarılmasında da kullanılabilir. Yazar metni anahtar sözcükler üzerinde durarak, onların farklı yönlerine dikkat çekerek oluşturur. Metindeki anlatılan düşünceler, olaylar, duygular bu anahtar sözcükler üzerinde durularak gerçekleştirilir.

2. 1. 1. 3. 1. 3. Ana Düşünce Tümcəsi

Metnin ana düşünce tümcəsi için Adalı (1982); konudan hareketle öne sürülen, açıklanan, savunulan, üzerinde durulan temel görüştür. Konu ile arasında bir ilişki bir mevcuttur. Ana düşünce tümceleri kapsayıcıdır. Metin içinde verilen diğer önermeler ana düşünce tümceleri ile açıklanabilmektedir. Metinde yer alan diğer önermeler ana düşüncenin daha açık bir şekilde ortaya koyulmasını sağlar. Ana düşünce tümceleri metnin tamamından çıkarılabilir. Metnin bölümleri içerisinde belirtilen önermeler sayesinde tamamlanırlar. Metnin hangi düşünceye sahip olduğunu, hangi amaçla yazıldığını anlamayı kolaylaştırmak ve okuyucunun metnin bütününden çıkaracağı mesajı anlamasını sağlamak için metinde yer alırlar.

Ana düşünce tümceleri yazar tarafından ya metnin başında ya da metnin sonunda verilir. Yazarın okuyucunun merakını dinç tutmak, okuma esnasında sürekliliği sağlamak gibi amaçlarına bağlı olarak metnin sonunda ya da başında olabilir.

2. 1. 1. 3. 1. 4. İçerik Şeması

Yazar metni oluştururken iletmek istediği mesajın eksiksiz ve doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için tümceleri birbirine anlamsal, mantıksal bağ kurarak bir araya getirmelidir. Bu bir dizilim meselesidir. Metin türlerine göre farklı dizilimler kurulabilir. Hikâye edici metinlerde bütünlüğün ve asıl anlatılmak istenenin anlaşılabilmesi için mantıksal ve anlamsal sıralamaların tamamının okunması gerekir. Metin içindeki sıralama düzeni içerik şemasını yansıtır.

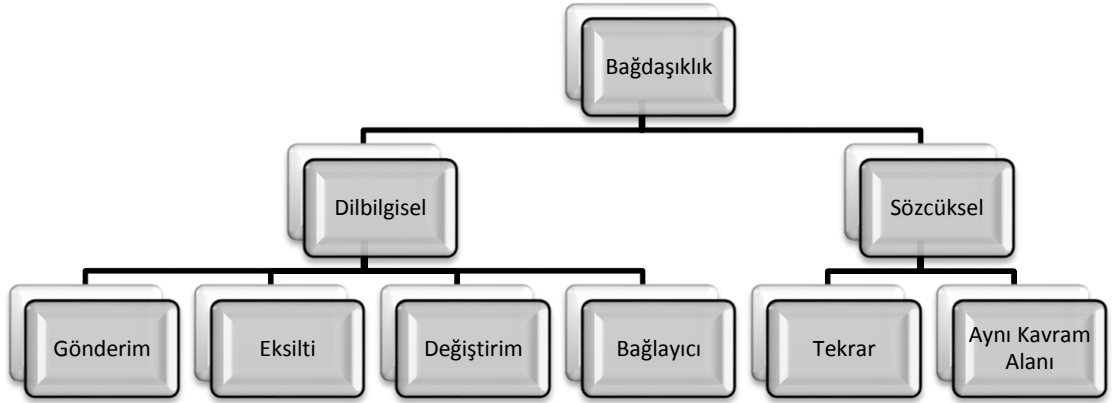
Metnin her bir bölümünde tümceler belirli bir kavramı ön plana çıkarır. Her bölümden ortaya çıkan kavramlar birbiriyle bütünleşir ve konu gelişimini biçimlendirir. Bu bütünleşme ve konu gelişimi içerik şemasının mantıksal ve anlamsal bağlarının kuvvetli olması sayesinde olur.

2. 1. 1. 3. 2. Bağdaşıklık

Tümceler birbirleri arasındaki bağların yüzey yapıdaki görünümüdür. Tümceler birbirlerine bazı dilbilgisel öğelerle bağlanırlar. Bu öğelerin karşılıkları metin içinde bulunur. Tümceler birbiri ardına dizilirken bir bütünlük oluşturmasını bağdaşıklık öğelerine borçludur. Bu öğeler sayesinde anlam ilişkileri kurulur ve bir bağlam oluşur. Metnin yüzey yapısındaki bu dilbilgisi unsurları okuyucunun metnin içinde kalmasını, metindeki ilerlemenin okuyucu tarafından doğru takip edilmesini sağlar. Bağdaşıklık her zaman dilbilgisel unsurlarla değil bazen tümce anlamlarıyla kurulabilir. Bir tümcenin metnin tamamındaki yeri, anlamı, önemi diğer tümcelerle kurduğu bağlantılara bağlıdır. Metin içerisinde anlam açısından boşlukta duran tümceler olmaz. Her tümce dilbilgisel ve anlamsal bağlarla birbirine tutunur.

Metni oluşturan tümceler kendi başlarına bir anlam taşırlar. Kendi başına taşıdıkları anlam iki tümce arasında kaldıklarında farklı bir anlama dönüşebilir. Tümce içi dizilimlerle ve tümceler dizilimiyle kendisini gösterir. Bağdaşıklık unsurları ağırlıklı olarak dilbilgisi içerisinde görünür. Sözcük bilgisi ve anlam bilgisi, bağdaşıklığı kurmak için gerekli olan diğer önemli unsurlardır.

De Beaugrande ve Dressler (1981:3)'e göre bağdaşıklık, metin olma özelliklerinin en önemlisidir. Metnin yüzey yapısındaki dilbilgisel öğelerin bileşenleri temel unsurdur. Bu ilişkilerden ortaya çıkan tüm kullanımlar bağdaşıklık kapsamında değerlendirilmelidir (Akt. Coşkun, 2009: 240).

Şekil 2. 1. Bağdaşıklık Unsurları

Bağdaşıklık araçlarını tespit etmek ve sınıflamak için önemli bir kaynak teşkil eden “Cohesion in English” adlı çalışmada, Halliday ve Hasan (1976) bağdaşıklık unsurlarını şu şekilde oluşturmuşlardır: *Gönderim, eksilteli anlatım, değiştirim, bağlama öğeleri ve kelime bağdaşıklığı*. Bunların ilk dördü dilbilgisel bağdaşıklık türüdür. Dilbilgisel öğelerle tümceler birbirine bağlanır ve bütünlük aşama aşama örülür. Kelime bağdaşıklığı ise kelimenin çağrışımları ile ilişki kurmaya dayanır. Anlamsal ilişkilerle meydana gelir. Kelime bağdaşıklığını şu başlıklar altında görebiliriz: *Tekrar, eş anlam, üst anlam ve genel kavramlar*. Metindeki anlam bağlantıları ve ilerleme için sözcük bağdaşıklığı da önemli bir yere sahiptir.

2. 1. 1. 3. 2. 1. Gönderim

Sözcük anlamı bulunmayan kelimelerin metinde yer alan bir sözcüğün, sözcük grubunun ya da tümcenin varlığını üstlenmesine gönderim denir. Gönderimin varlığından söz edebilmek için bir anlam taşıyan birim ile bu birime gönderimde bulunan bağdaşıklık aracı gereklidir. Metinde üzerinde konuşulan şeyin sürekli tekrar edilmesini gerektirmez. Her ikisi de aynı anlamı karşılar. Buna eş gönderim denir.

Örnek:

“ *Konferansa şehir dışından gelen insanlar gecikmişti. Bu, onlar için ciddi bir sorundu.*”

Yukarıdaki iki cümle arasındaki bağdaşıklık dilbilgisel araçlarla sağlanmıştır. “Onlar” sözcüğü ile “konferansa şehir dışından gelen insanlar” eş göndergelidir.

Onlar sözcüğü ile gönderim yapılmıştır. “ Bu” sözcüğü ile “gecikmek” fiili eş göndergelidir. Cümleler arasında bağlantı gönderim araçlarıyla sağlanmıştır. Aynı söz öbeğinin tekrar edilmesiyle ortaya çıkacak sıkıcılık ortadan kalkmıştır. Sürekliliğin de gönderim öğeleriyle sağlandığı görülmektedir.

Gönderimler metnin alıcısının üzerinde durması istenen kavramları zihninde tutmasına yardımcı olur. Alıcının konu üzerinde odaklanmasını sağlar. Gönderge ile gönderim arasındaki çözülmesi beklenen ilişki zihinde yer alacağı için odak gönderim üzerinde kalacaktır. Bu yüzden yazar gönderim yaparken dikkatli olmalı, alıcının kodlamaları çözme esnasında sürekliliği fark etmesini sağlamalı, konu dışına çıkmasını engelleyebilmelidir.

Eşgönderimin yanı sıra iyelik yoluyla veya üye altküme yoluyla ilişki kurularak da gönderim kurulabilir (Uzun, 2011: 157). “ Çocuk ağlamaya başladı. Çok sevdiği topu kaybolmuştu.” cümleleri arasında iyelik gönderimi vardır. Topun çocuğa aidiyeti yoluyla bağdaşıklık sağlanmıştır. “Top” sözcüğündeki “-u” eki çocuğa gönderimde bulunmaktadır. Bu örnekte aynı zamanda nedensellik bağı da vardır. “Renklere çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Kırmızı ikaz anlamında kullanır.” Bu iki cümle arasındaki ilişki üye altküme yoluyla gönderimde bulunarak sağlanmıştır. Renkler kavram alanına giren kırmızı sözcüğü üye altküme oluşturmuştur.

Uzun (2011: 158) gönderim türlerini tablo üzerinde şu şekilde göstermiştir:

Çizelge 2. 2. Gönderim Türleri

Metindışı Gönderim <i>Exophora</i> (durumsal)	Metiniçi Gönderim <i>Endophora</i> (metinsel)	Metiniçi Gönderim <i>Endophora</i> (metinsel)
Gönderim aracı metin içindedir ama göndergesi metinde yoktur. <i>Örnek:</i> Resimli bir kitapta çocuk şeker yerken resmedilmiş olsun.	<i>Artgönderim (Anaphora)</i> Kullanılan gönderim araçlarının göndergesinin daha önce bahsedildiği gönderim türüdür. <i>Örnek:</i>	<i>Öngönderim(Cataphora)</i> Kullanılan gönderim araçlarının göndergelerden önce kullanıldığı gönderim türüdür. Gönderge

Altında da şu cümle yazsın: “ <i>O şekeri çok sever.</i> ” O gönderim aracı metin dışındaki çocuğa gönderimde bulunmuştur.	<i>Kalem düşmüş. Onu al.</i>	gönderim aracından sonra gelir. <i>Örnek:</i> <i>Bunları almayı unutma:</i> <i>Ekmek, süt ve yumurta.</i>
--	------------------------------	--

Kaynak: Leyla Uzun. (2013). *Genel Dilbilim* 2. 2. Baskı. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi. s. 158

Metin içi gönderimlerde gönderimin göndergesi ve gönderim aracı metindedir. Gönderim metin içindeki unsurlarla çözülebilir. Başka bir unsura gerek yoktur. Metindışı gönderimde ise gönderimin göndergesi farklı bir yerdedir, gönderim aracı metinde bulunur. Metinden hareketle başka bir yere gönderimde bulunulur. Reklamlar, afişler, resimli kitaplar metindışı gönderimlerin sıkça bulunduğu yerlerdir.

Halliday ve Hasan (1976) İngilizcedeki gönderim araçlarını 3 ana başlıkta toplamıştır: Kişiye yapılan gönderimler (personal reference), işaret yoluyla gönderim (demonstrative reference), karşılaştırma yoluyla gönderim (comparative reference).

Türkçedeki gönderim türlerinin İngilizcedekilerle benzerliklerinin yanında farklı türlerinin de olduğu görülmektedir. Karabağ ve İşsever (1995: 221-235) bunları şu şekilde belirtmişlerdir: Adıllar, gösterme sıfatları, iyelik ekleri, kişi ekleri, belirtme ekleri.

Literatür incelendiğinde gönderim öğelerinin farklı bakış açılarından sınıflandırılabilirdiği görülmüştür. Coşkun (2009: 244), Türkçedeki gönderim araçlarını 3 ana başlıkta tabloştürmüştür.

Çizelge 2. 3. Gönderim Araçları

1. Zamirler	
Şahıs Zamirleri	<i>Ali ve Ayşe</i> durakta bekliyordu. <u>Onları</u> görünce hızlandım.
İşaret Zamirleri	<i>Oyuncağı</i> kırılınca üzüldü. <u>Onu</u> dedesi almıştı.

Dönüslülük Zamiri	Masasını <i>kendisi</i> iki defa sildi. <i>Ali</i> titiz bir çocuktü.
İlgi Zamiri	Bu <i>şiiir</i> defterde <i>kine</i> çok benziyordu.
2. İşaret Sıfatları	<i>Sürekli geç kalıyordu</i> . <i>Bu</i> alışkanlığını değiştirmeliydi.
3. Karşılaştırma	Bu yaz geçen yazdan <i>daha</i> sıcak.

Kaynak: Coşkun, E. (2005).*İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Korkut'a göre daha önce bahsedilmiş olan izleğin ya da yeni bilginin tekrar edilmesi, hatırlatılması artgönderim olarak adlandırılır. Korkut (2015: 173-174) gönderim öğelerini şu şekilde adlandırmıştır:

Ad art gönderimi: *Hafta içi sana uğrayacağım sana. Perşembe olabilir.*

Adıl art gönderimi: *Arkadaşım bu konuda ne düşünüyorsun. Sen de fikrini söylesene.*

Sıfat art gönderimi: Arabayı hızlı kullanıyorsun. *Bu* davranışından vazgeç.

Fiil art gönderimi: Ödevleri bizim gruptan Ayşe yazdı. Mehmet hiçbir şey *yapmadı*.

Zarf art gönderimi: Küçük çocuk *çok* konuşuyor. *Çenesi mi düşük* ne?

Daha önce açıklanacak sözcük ya da sözcük grubunun söz diziminde önce yer verilmesi ön gönderimdir. Söz diziminde gönderim aracı önce, gönderge daha sonra yer alır.

Ad ön gönderimi: *Sayfaları* hızla çevirdi. *Kitabın* bölümlerinin başlıklarını inceledi.

Adıl ön gönderimi: *Bunları* unutma: Yalan söyleme ve hırsızlık yapma.

Sıfat ön gönderimi: Sana *böyle* bir hediye almayı düşündüm: Not alabileceğin bir defter.

Fiil ön gönderimi: Konuşmacı tüm salona *seslendi*: Uyanın artık daha çok çalışmak gerek.

Zarf ön gönderimi: *Dikkatli* dinle öğretmenini. *Başka şeylerle uğraşma* o konuşurken.

2. 1. 1. 3. 2. 2. Eksiltili Anlatım

Metnin yüzey yapısında görülebilen bağdaşıklık unsurlarından olan eksiltme, metinde daha önce geçen sözcük ya da sözcük grubunun metinden çıkarılmasıdır. Bu çıkarılma esnasında anlam karmaşası meydana gelmez. Anlamlandırmayı güçleştirmez. Aksine bu eksiltme işlemi metni okuyan kişinin anlama enerjisini diri tutar. Sürekli tekrardan kaçınılmış olur. Hatta aynı sözcüklerin okuyucunun takibine bırakılmayacak şekilde tekrar edilmesi bir kusur da sayılabilir. Aynı sözcükleri sürekli okuyan kişi metne odaklanmakta zorluk yaşayabilir. Dikkati sürekli tekrar eden sözcükler yüzünden kaybolabilir. Eksiltme önemli bir bağdaşıklık unsurudur. Okuyucuyu metnin içerisinde en az sözcükle diri tutar. Onun yeni bilgilere odaklanmasını kolaylaştırır. Metinde bulunması gereken dil içi düzenlemedir.

Aşağıdaki paragrafta eksiltilmeye örnekler verilmiştir.

Anadolu'nun ortasında yer alan bu şehir, bir dağ ve bir nehir arasında bulunuyordu. (**Şehrin**) Tarihi bin yıl öncesine dayanıyordu. (**Şehir**) Mimarisinde tarihten izler taşıyordu. (**Şehrin**) Kaldırımları, sokakları, camileri ve hanları tarihi bir bütünlük oluşturuyordu. (**Şehir**) Çarpık kentleşmeye boyun eğmemişti. (**Şehrin**) İnsanları tarihi değerlerinin farkındaydı ve onları korumak için azami gayret gösteriyorlardı.

Yukarıdaki metinde parantez içinde yazılan bölümler verilmemiştir ancak okur bunların eksiltmesinden kaynaklanan bir belirsizlikle karşı karşıya değildir. İlk cümlede verilmiş olan şehir sözcüğü diğer cümlelerde okuyucunun zihninde kolayca yerleştirebilir durumdadır.

Halliday ve Hasan (1976: 91) eksiltiyi üç gruba ayırmışlardır. Bu ayırım metnin ilerleyen bölümünde verilmeyen yapının niteliğine bağlıdır. Eğer eksiltmedeki sözcük isimse *ada bağlı eksiltme*, fiilse *eyleme bağlı eksiltme*, sözcük grubu ya da tümceyse *tümceye bağlı eksiltme* olarak adlandırmışlardır. Halliday ve Hasan'a göre eksiltili anlatım *değiştirim* başlığı altında değerlendirilebilir. Ancak aralarında farklılık vardır. Değiştirimde bir sözcüğünün yerine onu işaret eden başka bir sözcük kullanılırken, eksiltmede bir sözcüğün yerine başka bir sözcük kullanmak yerine onun varlığını bağlamdan çıkarmak söz konusudur. Okuyucunun

anlamlandırmasına bırakılmıştır. Uzun Türkçedeki eksiltmeleri şöyle belirtmiştir (2011: 159):

1. *Yüklemin öznesinin eksiltilmesi.*
2. *İyelik ekinin tamlayan ögesinin eksiltilmesi.*
3. *Nesne alabilen fiillerin nesnesinin eksiltilmesi.*
4. *Belirteçlerin yüklemsiz kullanılması, yüklemin eksiltilmesi.*

Bağdaşıklık unsurlarındaki ilişkilerin metin içerisinde yer alan iki öge arasındaki ilişkiye bağlı olduğu daha önce ifade edilmişti. Bu ilişkiler daha çok dilbilgisel yolla oluşturulurdu. Ancak eksiltmede bu ilişki anlam üzerinden kurulur.

2. 1. 1. 3. 2. 3. Değişirir

Halliday ve Hasan (1976: 89)'a göre değiştirir metin içinde var olan bir bağıntıdır ve belirli bir parçanın tekrarlanması yerine kullanılan bir başka sözcük bulunmasıdır. Değişen ve değiştiren de metindedir. Biri bir diğerinin yerine kullanılır. Değiştirir aracı anlamını değiştirilen parçaya borçludur. Halliday ve Hasan şu örnekleri vermişlerdir:

- a. My **axe** is too blunt. I must get a sharper **one**.
- b. You think John already **knows**? I think everybody **does**.

- a. **Baltam** çok kör. Daha keskin **olanını** almalıyım.
- b. Sence, John zaten **biliyor** mu? Bence herkes biliyor (**does**).

One ve *does* sözcükleriyle değiştirir yapılmıştır. Birinci örnekte aynı sözcükleri tekrar etmek yerine “axe” (balta) sözcüğünün yerine ikinci cümlede “one” (daha keskin *olan*) sözcüğü kullanılarak değiştirir yapılmıştır. İkinci örnekte “knows” (biliyor) sözcüğünün yerine ikinci cümlede “does” sözcüğü kullanılarak değiştirir yapılmıştır. İngilizcede “one” ve “does” sözcükleri sözcük anlamlarının dışında metin içinde değiştirir ögesi olarak kullanılabilir. Bu durumda değiştirime uğrayan sözcük ya da sözcük grubunun anlamını üstlenirler ve onlara işaret ederler. Değiştirir türleri üç ana başlıkta toplanabilir **1.İsme dayalı değiştirir**

Bu kitaplıkta *birçok hikâye kitabı* var. *Birini* seç.

Bu örnekte “biri” sözcüğü hikâye kitaplarından birini kastederek belirsizlik yoluyla kullanılmıştır.

2.Fiile dayalı değiştirim

Arkadaşım ödevlerinin hepsini *sundu*. Ben *yapmadım*.

Fiile dayalı değiştirime örnek olarak verilen bu örnekte “sunmak” eyleminin karşılığı olarak “yapmadım” eylemi kullanılmıştır. Türkçedeki “yapmak” eylemi hem değiştirim hem de eksilti yapmak için kullanılabilir. Uzun (2011: 160) “yapmak” eyleminin eksiltili anlatım olarak kullanıldığı cümleye eksilti yapılan öğenin getirilmesinde bir anlam bozukluğunun olmayacağını belirtir. Değiştirim olarak kullanıldığında ise böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade eder. Uzun’un bu ifadesini eksiltili anlatımla örnekleyelim.

Öğretmen: Bu panodaki güzel resimleri kim yaptı?

Öğrenci: (panodaki resimleri)Ben yaptım.

Yapmak fiilinin eksiltili kullanımına örnek olarak verilen ikinci cümlede parantez içindeki bölüm eksiltiştir. Cümleye eklenerek yapmak fiiliyle beraber kullanılabilirdi için eksilti yapılmıştır.

3.Cümleye dayalı değiştirim

Sanık işlediği bütün suçları kabul etmiş. Gazeteciler öyle diyor.

Birinci cümleyle ilişkili olan ikinci cümledeki “öyle” sözcüğü değiştirim yoluyla bağdaşıklık yapılmasını sağlamıştır.

Türkçede sıklıkla değiştirimde kullanılabilen kelimelere örnek verecek olursak, “öyle, şöyle, böyle ve aynı” sözcüklerinin başı çektiğini görebiliriz ancak bu

sözcükler her zaman değiştirim yapmazlar. Cümledeki kullanımı, değiştirimin tespiti için önemlidir.

2. 1. 1. 3. 2. 4. Bağlantı Ögeleri

Bağdaşıklığı sağlamada özellikle cümleler arasındaki anlam ilişkilerini kurmada önemli bağdaşıklık araçlarından biridir bağlantı ögeleri. Türkçedeki bağlantı ögeleri bağlaçlardır. Bağlaçlar sözcükler ve tümceler arasında kullanılabilirler.

Demir ve Yılmaz (2014: 220) bağlaçları şu şekilde tanımlamışlar ve sınıflandırmışlardır:

Bağlaçlar kelimeler, kelime grupları ve cümleler arasında anlam ve biçim ilişkisi kurarlar. Bağlaçları diğer kelime gruplarından ayıran en önemli biçim bilgisel özellik herhangi bir ek almamalarıdır. Aynı şekilde birbirine bağladıkları ögelere de bağlaçlardan kaynaklanan bir ek gelmez.

Bağlaçlar işlevlerine göre genellikle şu alt gruplar içinde değerlendirilirler: 1. Sıralama bağlaçları 2. Denkleştirme bağlaçları 3. Karşılaştırma bağlaçları 4. Cümle başı bağlaçları 5. Sona gelen bağlaçlar

Beaugrande ve Dressler (1981: 71)'e göre, metinlerde, geleneksel dilbilgisinde bağlaç olarak adlandırılan bu kelimeler olaylar, durumlar ya da düşünceler arasında ilişki kuran bir sistemli düzenektir.

Bağlaçlar metindeki öbekleri, sözcükleri ya da söz öbeklerini dilsel olarak birbirine eklemlerken, metinler içinde ayrıntılı hale getirme, genişletme ve güçlendirme işlevlerini yerine getirmek amacıyla kullanılır. Bu işlevleri ile kullanılırken metnin alıcısı için metindeki tutarlılık ilişkilerini kolayca fark edilebilecek hale getirirler (Uzun, 2011: 160).

Halliday ve Hasan (1976: 226) bağlayıcı ögelerin bir bağlam içerisinde önceden varsayılmış belirli anlamları ifade ettiğini belirtmişlerdir. Var olan bir anlam ile birleştirilecek diğer kısımların ilişkisinden yeni bir anlama ulaşılmasını sağlarlar.

İngilizcedeki bağlayıcı öğeleri metindeki işlevleri açısından dört başlıkta incelemiştir.

1. İlave edici (Additive): ve, ne... ne..., aynı şekilde, ve ya, üstelik...
2. Zıtlık (Adversative): ama, fakat, lakin, yine de, öte yandan, ancak, aksine.
3. Neden bildiren (Casual): çünkü, bu nedenle, bu yüzden, aksi halde...
4. Zaman ifade eden (Temporal) : öncelikle, sonra, bundan sonra, şimdiye kadar, -e kadar...(Halliday ve Hasan, 1976: 242-243).

Bağlama öğeleri ile ilgili farklı tanımlar ve sınıflandırmalar yapıldığı görülmektedir. Zeynep Korkmaz'a göre (2005: 118) bağlaçlar Türkçede çok geniş bir yer tutar. Kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlarlar. Bağlama esnasında yükledikleri işlevler ile bağladıkları sözler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.

Coşkun (2009: 245) Türkçedeki bağlama öğelerini tablo üzerinde şu şekilde göstermiştir:

Çizelge 2. 4. Bağlama Öğeleri

Bağlama Öğeleri	
1.Ekleyici	<i>Ve, ile, de, de... de, hem... hem, gerek... gerek, hatta, ayrıca...</i>
2.Ayırt Edici	<i>Ya da, veya, yahut, bari, sadece, hariç, bazen, en azından...</i>
3.Zıtlık Bildiren	<i>Ama, fakat, lakin, rağmen, bilakis, karşın, oysa, oysa ki...</i>
4.Zaman-Sıralama	<i>Sonra, önce, ilk önce, nihayet, hep, daima, artık</i>
5.Koşul Bildiren	<i>Eğer, yeter ki, ki, mi, takdirde, şayet...</i>
6.Açıklama Bildiren	<i>Yani, gerçi, ki, gerçekten, hakikaten, kaldı ki...</i>
7.Örnekleme Bildiren	<i>Örneğin, ve sair, mesela, gibi, ve benzeri, örnek</i>
8.Sebep-Sonuç	<i>Bu yüzden, bundan dolayı, için, diye, mademki, dolayısıyla...</i>

Kaynak: Coşkun, E. (2005).*İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

2. 1. 1. 3. 2. 5. Sözcük Bağdaşıklığı

Metnin küçük ölçekli yapısından hareketle konusunu belirlemede kullanılabilir, üzerinde sıklıkla durulan, tekrar edilen belirli çağrışımları ortak olan sözcükler bağdaşık bir metinde kolaylıkla tespit edilebilir. Bu sözcükler birer kavram olarak birbirlerinin işaret ettikleri anlamları karşılayabilir ya da onları çağrıştırabilir. Bu uyum sözcüksel bağdaşıklıktır. Sözcüksel bağdaşıklık; sözcüğün metnin devamında tekrar verilmesi yoluyla oluşabilir. Bu durumda tekrar yerine eksilteli anlatım yapılması gerekliliği tartışmaya açık değildir, zira sözcüksel bağdaşıklık için yapılan bu tekrar eksilteli anlatımda olduğu gibi okuru sıkmaz, enerjisini düşürmez, fazlalık olarak görülmez ve o cümlede o tekrarın yapılmasına anlam açısından ihtiyaç vardır.

Sözcüksel bağdaşıklığın kurulmasında diğer bir unsur aynı kavram alanının yazar tarafından seçilmesidir. Bu kelimeler kavram alanından rastgele seçilmez, metnin sürekliliği ile ilişkili olarak belirlenir. Okuyucunun bu kavramlarla tutarlı bir anlama ulaşması amaçtır. Örneğin, okul kelimesinin kavram alanına giren sözcüklerin sıkça kullanıldığı bir metnin konusunun, okul sözcüğünün çağrıştırdığı sözcüklerden uzak olması çok da mümkün değildir. Bu konuya açıklık getirmek için “*kavram*” sözcüğünden hareket edebiliriz. Kavram sözcüğünün anlamı TDK’de “*bir nesnenin, bir duygunun ya da düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, anlamı, anlam yükü*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilbilim terimi olarak ise kavram, “*ortak özellikler taşıyan bir dizi olguya ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, dilsel kökenli her türlü simgesel tasarım, bir nesne ya da olgunun zihinsel imgesi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan hareketle metnin yazarı metni oluştururken öyle sözcükler seçmelidir ki sözcükler hem konu hakkında ipucu olmalı hem de belirli bir kavrama işaret etmeli. Sözcük bağdaşıklığı aynı kavram alanına giren sözcükleri seçerek yapılabileceği gibi bazen de aynı sözcüğün tekrarı yoluyla oluşturulabilir.

Halliday ve Hasan (1976: 278) sözcüksel bağdaşıklığın iki şekilde kurulabileceğini ve tekrar (reiteration) yoluyla yapılan sözcüksel bağdaşıklığın dört farklı türü olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar:

1. Kelimenin aynen tekrar edilmesi (repetition)

Yanında büyüyen büyük bir **mantar** vardı, yaklaşık kendisiyle aynı boydaydı ve onun altına baktığında ne olduğunu görebiliyordu. Kendisini parmak uçlarında gerdi ve **mantarın** kenarını inceledi.

2. Eş veya yakın anlamlı kelime kullanma (synonym- nearsynonym)

İzin aldım ve **zirveye çıktım**. **Tırmanış** çok kolay.

3. Kelimenin üst anlamlısını kullanma (superordinate- hyponymy)

Odada **eşyalar** etrafa saçılmıştı. Yerde kirli **bardaklar**, masanın üzerinde devrilmiş **vazolar**, halının üzerinde kırık **sehpa parçaları** duruyordu.

4. Genel anlamlı kelime kullanma (general word)

Şehrin dışındaki **büyük parkı** ve yanındaki **yapay gölü** çok severdi. Yürüyüş için tercih ettiği önemli **yerlerdi**.

Aynı kavram alanına giren kelimelerin kullanılması ise yukarıdaki örneklerdeki gibi bir kelimenin yerine başka kelime kullanılması şeklinde değil, kavramın çağrışım alanından başka bir kelimeyle kullanılmasıyla oluşturulur (Coşkun, 2009: 243).

Kavram alanını Aksan (1989: 254), birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eş anlamlıların, içinde düşünüldükleri alan olarak tanımlamaktadır.

Torusdağ ve Aydın (2017: 93) aynı kavram alanına giren bağdaşıklık unsurlarına örnek olarak şu paragrafı vermişlerdir:

Çocuğun cevabı hazırmış: Hani ya, nasıl **asker bölük** yoklamasında tek çift sayarsa, nasıl kendilerini bölük, **takım komutanlarına** takdim eder, **taburlarını, mangalarını**, isim ve hüviyetlerini bildirirlerse, o sesle, öyle yüksek kat'ı ve resmi sesle; (Esendal, İki Ziyaret, s. 37)

Bu örnekte ‘asker, bölük, takım, komutan, tabur, manga’ sözcükleri aynı kavram alanına giren, birbirini çağrıştıran sözcüklerdir. Bu sözcüklerin kullanımıyla sözcüksel bağdaşıklık aynı kavram alanına giren sözcüklerin kullanımıyla oluşturulmuştur.

Metinsellik ölçütlerinden metin merkezli ölçütler olan bağdaşıklık ve tutarlılık hakkında detaylı bilgi verildi. Bu bölümden itibaren kullanıcı merkezli metinsellik ölçütleriyle ilgili bilgiler aktarılacaktır.

2. 1. 1. 3. 3. Amaçlılık

Uzun’a göre (2011: 164) amaçlılık, metnin iletişim amacı, yani oluşturulma amacına uygun şekilde bağdaşık ve tutarlı kılınmasıdır. Bir metin, yazılma amacını okura iletebilmesi için kendi bünyesindeki metin olma özelliklerini taşımalı, diğer yandan da amacını ulaşılabilir kılmalıdır. Bu nitelikleri taşıyan bir metnin amacına ulaşması okurun amacı anlamlandırmasına da bağlıdır. Her metin yazılmadan önce plan aşamasındayken bir ana fikre sahiptir. Bu fikir ancak tutarlı ve bağdaşık bir metin sayesinde iletilebilir.

Metni okuyucu; tam olarak alabilmek, taşıdığı mesaja ulaşabilmek için tane tane birleştirdiği sözcüklerin, cümlelerin ve paragrafların bir amaç için dizildiğini fark edebilmelidir. Çünkü yazarın amacıdır sözcüklerin ve cümlelerin seçilmesini sağlayan en temel unsur. Her ne kadar bir metin bağdaşıklık ve tutarlılık özelliklerini çok iyi taşısa da okuyucu yazarın bu metin üzerinden neyi amaçladığını iyi belirleyebilmez.

2. 1. 1. 3. 4. Kabul Edilebilirlik

Alan (1994: 79)’a göre kabul edilebilirlik, yazarın metnin yazılış amacı olan ana fikrini ortaya koyarken bu düşünceyi okuyucuya açık ve anlaşılır delillerle sunmasıdır (Akt. Göçer, 2014: 194). Metnin hitap ettiği kitleye göre ikna edicilik

özellikleri değişebilmektedir. Metnin kullanıcılarının yorumlama ve anlamlandırma özellikleri de önemlidir. Okurun içerisinde bulunduğu kültür ve yaşadığı zaman dilimi de kabul edilebilirlikte önemli unsurlardandır.

2. 1. 1. 3. 5. Bilgilendiricilik

Metni anlamlandırma süreci sırasında, okuyucu kendi bilgi birikimini ve kültürünü kullanır. Okuyucu eski bilgilerini kullanarak metinden yeni bilgiler elde edebilmelidir. Metin bu açıdan okurdan gelecek metin dışı bilgilerle bütünlük arz edecektir.

Bir metnin okuyucunun ilgisini çekmede ve devam ettirmede başarılı olabilmesi için okuyucuya sunduğu yeni ve eski bilgilerin dengeli olması gerekmektedir (Coşkun, 2009: 237).

Metinde süreklilik ve devamlılık verilen bilgilerin ve ona eklenecek yeni bilgilerin bir araya gelmesiyle sağlanır. Devamlılık eski bilgilerin tekrarı yoluyla, süreklilik ise bu verilen ilk bilgilere yenilerinin eklenmesiyle sağlanır. Bu ikisi arasında denge olmalıdır. Okuyucunun ilgisini metinde tutacak yeni bilgiler belirli bir denge ve eski bilgilerle uyum içinde verilmelidir. Her yeni bilgi yeni bir bilinmeyen olacak ve okur ilgisini metinde tutacaktır.

2. 1. 1. 3. 6. Duruma Uygun Olma

Metin, oluşturulma amacını iletibilmek için alıcısının ve metnin konusunun özelliklerini dikkate alarak meydana getirilmelidir. Örneğin ilköğretim birinci kademe öğrencilerine paylaşmanın önemini kavratmak isteyen bir metin, roman türünde yazılmışsa her ne kadar bağdaşıklık ve tutarlılık özelliklerine sahip olsa da amacına ulaşması zordur. Okurun durumu burada metnin amacını gerçekleştirmesinde engel teşkil etmektedir.

Uzun (2011) duruma uygun olma özelliğini, “metnin kullanıldığı belli bir durumda, o duruma özgü iletişimsel amaçlara hizmet etmesi” şeklinde tanımlamıştır.

2. 1. 1. 3. 7. Metinler Arasılık

Metnin anlamlandırılmasında diğer metinlerin rolünü ön plana çıkaran metinsellik ölçütüdür. Metinler çoğu zaman diğer metinlerle ilişki içerisindedir. Okuyucu kendisi için yeni bir metni okurken eski okuduğu metinlerle anımsadığı ve kurabildiği ölçüde ilişki kurar. Yeni metnin kavranması bu yolla oluşur.

De Beaugrande ve Dressler’e göre (1981: 183) bir metin, okuyucuya konuyla ilgili daha önceden okunan metinleri çağrıştırabiliyor ve böylece okuyucunun daha önce öğrendikleriyle metindeki bilgileri bağdaştırabilmesini sağlıyorsa başarılı bir metindir. Bir eserde başka eserlerle ilişki ne kadar artarsa metnin düşünsel seviyesi o kadar çok artar (Akt. Coşkun, 2009: 238).

Metinler arası ilişki kurma dolaylı ya da dolaysız yoldan meydana gelebilir. Hiçbir metin olmasın ki bir başka metnin izlerini taşımasın. Metinler meydana geliş sürecinde bazen yüzey yapısında bazen de içeriğinde başka metinleri anımsatır ve hatta bu metinsellik ilkesine göre anımsatmalıdır.

2. 1. 2. Türkçe Öğretimi ve Metin

Dil öğrenmenin okul çağından önce başlaması, bireylerin okula belirli iletişim becerileriyle gelmesi, okulda bu gelişimi destekleme ve geliştirmeye yönelik kazanımların verilmesini gerekli kılmaktadır. Yapılandırma odaklı yaklaşımla öğrencinin içerisinde bulunduğu bireysel durum dikkate alınmaya başlanmıştır. Dil öğretimi de öğrencinin dille olan ilişkisi, dile ait kullanımlarını destekler nitelikte planlanmaktadır. Bireylerin zihinsel gelişimleriyle artan dil kullanma becerisi, dört temel dil becerisinde yer alan kazanımlar ile desteklenmektedir. Dile ait ezber ve katı kuralların verilmesi yerine öğrenenin aktif olduğu, kendisine ait dil kullanımını zihinsel yeterliliği düzeyinde ortaya koyması amaçlanmaktadır. Talim ve Terbiye

Kurulu tarafından yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı (2018)'nda özel amaçlar şu şekilde sıralanmıştır:

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

- dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,
- okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
- okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması, • duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,
- bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
- basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
- okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
- millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır.”

Öğrenme ortamı da metinler de öğrencileri hayata hazırlamayı amaç edinen değil, onların yaşam deneyimlerini dikkate alacak şekilde düzenlenmektedir. Oğuzkan (1994: 19) Türkçe öğretimini şu şekilde açıklamıştır:

- “- Dil doğal bir ortam içinde öğretilmelidir,
- Öğretimde çocuğun kendi dilinden hareket etmelidir,
- Değişik dil çalışmaları arasında sıkı bir ilişki kurulmalıdır,
- Çeşitli ders araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır,

- Bütün derslerin Türkçe öğretimine katkısı sağlanmalıdır.” (Akt. Dilidüzgün, 2008: 144)

Geçmişten beri dil öğretiminde kullanılan metin, dile ait zenginlikleri sunma açısından bir model teşkil etmektedir. Edebi metinlerin yerini günümüzde özgün metinlerin aldığı görülmektedir. Bilgilendirici, şiir ve öyküleyici türde olabilir.

Metinlerin önemi, öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşım olan programda tekrar ortaya çıkmaktadır. Metinlerin öğrencinin hâkim olduğu dil becerilerini destekleyecek, geliştirecek nitelikte olması açıktır.

Türkçe dersinde öğrencilerin dört temel dil becerisinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu becerilerin geliştirilmesi için metinler tematik yaklaşımla sınıflandırılarak ders kitabı oluşturulmaktadır. Metnin okuma, dinleme, konuşma ve yazma dil becerilerine ait kazanımlara ulaşılmasında hareket noktası teşkil eden önemli unsurlardan olduğu kaçınılmazdır. Bu metinlerin taşınması gereken özellikler 2018 Türkçe Öğretim Programı’nda verilmiştir. Bazıları şunlardır:

1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.
2. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.
3. Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.
4. Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır
5. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.

2. 1. 2. 1. Türkçe Öğretiminde Metnin İşlevi

Dil öğretiminde metin kullanımının sağladığı birçok imkân vardır. Metin anlamlı bir bütün olması dolayısıyla içerisinde hem sözcük hem de cümle düzeyinde dile ait zenginlikleri barındırır. Anlama ve anlatma becerilerini de geliştirmek için elverişli bir yapıdır metin.

Metinler dört temel dil becerisinin tümüne hitap eden bir materyaldir. Öğrencilerin kendisini ifade etme imkânı bulduğu yazma becerisinde dil, bireyin yapılandırma becerisine bağlı olarak ortaya çıkar. Öğrenciler ders kitaplarındaki metinler yoluyla dilin yazıda nasıl kullanılabileceğini, tümcelerin birbiri ardınca nasıl bağlanabileceğini örnek olarak görmüş olur. Yazma sürecinde okunan metinlerin etkisini Gökşen (1995: 352) şu şekilde açıklamaktadır: "Bir konuyu sözlü ya da yazılı bir şekilde ifade ederken gördüklerimizin, okuduklarımızın, düşündüklerimizin, hissettiklerimizin etkisinde kalırız. Okunan metinler yazma esnasında bir etki kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır."

Dil öğretiminde metnin kullanımının birçok önemli işlevi vardır. Bu işlevlerden bazıları şunlardır:

1. Birden fazla metin türünü bir arada görme
2. Dile ait zenginlikleri, sözcük ve sözcük grupları gibi, bir bağlam içinde tanıma ve kavrama
3. Bir bağlam oluşturmuş yapı üzerinden dilbilgisi kurallarını sezme ve fark etme
4. Düşüncüyü tam ve eksiksiz yapılandırmak için örnek teşkil etme
5. Anlama ve anlatma becerilerini geliştirme
6. Dil becerilerini geliştirme

2. 2. İlgili Araştırmalar

Tutarlılık ve bağdaşıklık ile ilgili Türkiye’de ve dünyada yapılmış çalışmalara bu bölümde yer verilmiştir. Araştırmalar incelendiğinde hem uygulamalı hem de kuramsal çalışmaların varlığı dikkat çekmektedir. Uygulamalı çalışmalar

öğrencilerin yazdıkları metinler üzerinde incelemeler yoluyla gerçekleşmiştir. Kuramsal çalışmalarda ise Türk edebiyatının önemli eserlerinin incelenmiş olduğu göze çarpmaktadır. Yabancı diller bölümlerinde yapılan bağdaşıklık ve tutarlılık ile ilgili çalışmaların da yoğun olduğu gözlemlenmiştir.

Ahmet Akçataş'ın (2001) "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim Çözümlemesi" adlı doktora çalışmasında metni oluşturan unsurlar ve onlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Şu sonuçlara ulaşılmıştır: Metni oluşturan parçalar arasında tam bir uyum vardır. Yapı, bağlaç ve anlam bağlantıları dengelidir. Gönderim bağlantıları, metin düzenleme işlevindedir.

Eyyup Coşkun (2005) "İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri" adlı uygulamalı çalışmasında öğrencilere verdiği 10 konu içerisinden seçerek yazdıkları metinler üzerinden öğrencilerin yazılarındaki bağdaşıklık ve tutarlılık sorunlarını ortaya koymuştur. Bağdaşıklık, metin elementleri ve tutarlılık puanlarında öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüş.

Şükran Dilidüzgün (2008) "Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım" adlı çalışmasıyla metin dilbilimin kuramsal ilke ve verilerinden hareketle Türkçenin işlevsel öğretimine katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Metin yapısı temelli modeller oluşturulmuş ve ders kitabı metinlerinin etkinlikleri bu modellerle incelenmiştir.

Hatice Parlak (2009) "Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı" adlı çalışmasında eserin belirli bölümlerinde yer alan bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri tespit edilmiştir. Sonuç bölümünde, incelenen eserdeki bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerinin metne katkısı, metindeki işlevi ve anlatımdaki etkisi üzerinde durulmuştur.

Kasım Caner Başusta (2009) "Okuma Eğitiminde Metin Dil Bilimin Kullanımı" adlı çalışmasında metin dilbilim temelli metin çözümlemesinin ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama ve yorumlama düzeylerine etkisini araştırmıştır. "Kontrol Gruplu Ön ve Son Test Modeli"

kullanılarak yürütülen deneysel çalışmada metin dilbilim temelli metin çözümlemeyle yapılan öğretim grubu lehine anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Murat Lüleci (2010) tarafından yapılan “Yeni Bir Disiplin Olarak Metin Dilbilim ve Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım” adlı çalışmada Türk edebiyatının dört önemli eserinin bağdaşıklık, tutarlılık ve metinler arasıklık özellikleri saptanmıştır. Araştırmanın sonucunda metin dilbiliminin metne dilbilgisel ve metinsellik ölçütleriyle beraber bütünsel bakışının önemi ortaya konmuştur.

Sedat Balyemez (2011) tarafından hazırlanan “Dede Korkut Hikâyeleri’nin Metin Dil Bilimsel Yapısı” adlı çalışmada Türk kültür ve edebiyat tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikayeleri’nin bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri Halliday ve Hasan (1976)’ın taksonomisi kullanılarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu eserde gönderim unsurlarının çok sık kullanıldığı, en çok da şahıs zamirinin kullanıldığı, değiştirim ve eksilti öğelerinin de metinde sıkça görüldüğü ifade edilmiştir.

Remzi Can (2012) “Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık” adlı çalışmasında Türk dili eğitiminde paragraf yazma konusunu bağdaşıklık ve tutarlılık açısından ele almıştır. Yazar dokuzuncu ve onuncu sınıf öğrencilerine verdiği on konudan birini seçerek bir metin yazmalarını istemiştir. Ardından bu metinleri “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Ölçeği”, “Paragraf Tutarlılığı Değerlendirme Ölçeği”, “Düşünceyi Geliştirme Teknikleri Değerlendirme Ölçeği”, isimli ölçekleri kullanarak değerlendirmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar ışığında öğrencilerin paragraf yazmada karşılaştığı sorunları bağdaşıklık ve tutarlılık açısından sınıflandırmıştır.

Ömer Yılmaz (2012) tarafından yapılan “11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada bağdaşıklık ve tutarlılık oluşturma başarıları ile okul türleri, ailenin gelir düzeyi, cinsiyet, öğrencinin okuduğu kitap sayısı ve sosyal medyada yazışma süresi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Öğrencilerin metinlerinin bağdaşıklık ve tutarlılık düzeyi belirlenirken Öyküleyici Anlatım Bağdaşıklık Değerlendirme Ölçeği ve

Öyküleyici Anlatım Tutarlılık Değerlendirme Ölçeği (Coşkun, 2005) kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin bağdaşıklık oluşturma düzeyi ile okul türü, cinsiyet, öğrencinin okuduğu kitap sayısı, sosyal medyada yazışma süresi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu; ailenin gelir düzeyinin farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Abdullah Çoban (2012) “İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Oluşturdukları Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında öğrencilerin sosyo-ekonomik özellikleri ile oluşturdukları metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Uygulamalı yapılan çalışmada ilişki tarama modeli kullanılmıştır. Öğrencilerin yazdıkları metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri “bağdaşıklık düzeyi değerlendirme ölçeği”, “öyküleyici anlatım tutarlılık değerlendirme düzeyi” ölçekleri ile saptanmıştır. Tutarlılık ölçeğine göre elde edilen verilerin "t testi" ve "anova testi"ne göre yapılan analizlerde cinsiyet ve sosyo-ekonomik açıdan anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmüş.

Mustafa Çetin (2015) “Çocukların Sözel Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Tümce Özelliklerinin İncelenmesi” adlı çalışmasında okulöncesi dönemdeki çocukların sözel olarak oluşturdukları metinlerdeki tümce ve metinsellik niteliğini betimlemeyi amaçlamıştır. Tümce özelliklerini saptamak için alanyazın taranarak ve uzman görüşüne başvurarak bir Tümce ve Metin Değerlendirme Formu'nun kullanıldığı çalışmada tutarlılık ve bağdaşıklık araçlarından gönderim, eksilti, değiştirim ve bağlayıcılara ilişkin dereceli puanlama anahtarı oluşturulmuştur. Çocukların sözel metin kayıtları yazıya aktarılmıştır. Sözel metinlerin bağdaşıklık düzeyi, cinsiyete ve sosyoekonomik düzeye göre farklılık göstermiştir; buna karşın okulöncesi eğitim alma süresi bakımından katılımcılar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Tutarlılık düzeyleri açısından ise cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve okulöncesi eğitim süresine göre herhangi bir farklılık saptanmamıştır.

3. YÖNTEM

Türkçe ders kitabından seçilen beş metni metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılık açısından inceleyen bu çalışma betimsel nitelikli ve nitel bir çalışmadır.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma tarama modelinde yapılmıştır. Tarama modeli, var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2017: 109).

Tarama modelinde araştırmaya konu olan şeyi herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun biçimde “gözleyip” belgeleyebilmektir. Tarama modellerinde amaçlar genellikle, soru cümleleri ile ifade edilir. Bunlar, “Ne idi? Nedir? Ne ile ilgilidir? Nelerden oluşmaktadır?” gibi sorulardır (Karasar, 2017: 109).

Betimsel nitelikli çalışmamızda önce literatürdeki metin, metin dilbilim ve metinsellik ölçütleri ile ilgili gerekli taramalar yapılmış olup notlar alınmıştır. Çalışmada betimleme esnasında kullanılacak olan ölçütler bilimsel niteliği kabul edilmiş kaynaklardan tespit edilmiştir. Bu çalışmada metinsellik ölçütleri olan bağdaşıklık ve tutarlılık üzerinden bir betimleme yapılmıştır. Nitel araştırmalarda betimleme, çözümleme ve yorumlama olmak üzere üç basamaktan yararlanılır. Bu üç basamak verileri düzenleme ve yorumlama esnasında kullanılır (Çıkrıkçı, 2004: 6).

3. 2. Bilgi Toplama Kaynakları

Çalışmada temel bilgi kaynağı olarak Türkçe ve İngilizce olarak yazılmış metin dilbilim çalışmaları seçilmiştir. Yabancı dillerden çevrilmiş kaynaklar da birer bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır.

Araştırmaya konu olan metinler MEB tarafından yayınlanan ve 2018 yılında 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı olarak kullanılan kitapta yer alan “Bilim ve Teknoloji” temasından seçilmiştir. Dört öykü ve bir açıklayıcı metinden oluşmaktadır. Bu metinler: “*Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?*”, “*Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca*”, “*Teller Nasıl Konuşturuldu?*”, “*Velcro - Cırt Cırt*”, “*Ali'nin Ödevi ve Köstebekler*”dir.

3. 3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Belgesel taramanın kullanıldığı bu çalışmada veriler “not alma” işlemiyle toplanmıştır. Yazılı belgelerden araştırma için alınan notlar bazen dolaylı bazen doğrudan bir şekilde verilmiştir.

Verilerin çözümlemesini Karasar (2017: 256), “araştırma esnasında elde edilen veriler sınıflandırılır, daha sonra gerekirse karşılaştırmalar da yapıldıktan sonra bütünlüğü oluşturan parçaların tespiti yapılır”, şeklinde açıklamıştır. Verilerin çözümlenmesinde temel amaç veriler üzerinde “ortak ölçütlü” bir tespit, bir sınıma ve anlam vermedir.

Bu çalışmada metinsellik ölçütleri literatür çalışması yapılarak belirlenmiştir. Metin merkezli metinsellik ölçütleri olan “bağdaşıklık ve tutarlılık” ile bir betimleme yapılmıştır. Bağdaşıklık öğelerinden "gönderin, eksilti, değiştirim ve bağlama öğeleri"; tutarlılık için "konu, ana düşünce tümcesi, içerik şeması ve anahtar sözcükler" dikkate alınmıştır. Bu ölçütler ile 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki beş metin incelenmiş, bilgiler sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4. 1. İlköğretim 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Yer Alan "Bilim ve Teknoloji" Temasındaki Metinlere Ait Bulgular

Bu bölümde 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndan seçilmiş beş metin bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelenecektir. Bu metinlerin dört tanesi öyküleyici bir tanesi ise bilgilendirici özelliktedir. Metinler üzerinden elde edilen veriler sınıflandırılarak verilecektir.

4. 1. 1. "Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?" Metninin Bağdaşıklık Özellikleri

Metin öyküleyici özelliktedir. Olaylar birinci ağızından anlatılmıştır. Anlatıcı öğrencidir. Bu öykü kısaltılarak kitaba alınmıştır. Bu yüzden metnin başında kahramanlar ve olaylar ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir.

Metindeki Gönderim Unsurları

Adıl artgönderimleri

Metinde artgönderim olarak kullanılan kişi ve dönüşlülük zamirleri aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir.

Çizelge 4. 1. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz? Metninin Kişi Zamiri ile Yapılan Gönderimleri

Kişi ve Dönüşlülük Zamirleri	Sayısı	Cümleler
Ben	4	4., 81., 47. ve 79.
Beni	2	102. ve 89.
Bana	2	3. ve 10.

Benim	2	46. ve 123.
Sen	1	33.,
Seni	1	36.
Senin	1	52
Onun	1	90.
Biz	1	120.
Onlar	1	48.
Onları	1	19.
Onların	1	125.
Kendi	1	39.
Kendime	1	22.
Kendini	1	49.
Kendinden	1	35.
Kendisini	1	45.
Kendilerini	1	48.
Zamirler Toplamı	24	

İşaret zamiri artgönderimleri

“Hepsini, evet birini değil hepsini konu eden bir ödev yapmalıyım (16). İşte yapılacak olan budur, diye düşündüm (17).”

17. cümledeki *budur* sözcüğü ile hepsini konu eden ödev ifadesine işaret zamiri yoluyla art gönderimde bulunulmuştur.

“Nelerden kaçınırsın (40)? Neleri yapmayı seviyorsun (41)? Neler ilgini çekiyor (42)? Sabırlı biri misin, meraklı mısın (43)? Buna benzer sorular (44).”

44. cümledeki *buna* zamiri ile 40., 41., 42. ve 43. cümlelerdeki sorulara işaret yoluyla gönderimde bulunulmuştur.

“İnsan kendisini, ancak başkalarıyla karşılaştırarak, seçimlerini sorgulayarak tanır (45).”

“İyi ama bunun benim projemle ne ilgisi var (46)?

46. cümledeki bunun sözcüğü ile 45. cümleye işaret yoluyla gönderimde bulunulmuştur.

“Yani, “Bilim nedir?” bunu mu soruyorsun (53)?”

Bunu sözcüğü ile cümle içinde alıntı yapılmış soruya işaret yoluyla gönderimde bulunulmuştur.

“Bilim doğadaki düzenlilikleri bulmaktır (60). Eğer bakıp araştırırsan bunları görebilirsin (61).”

61. cümledeki bunları sözcüğü ile 60. cümledeki doğadaki düzenlilikleri ifadesine artgönderim işaret zamiri yoluyla yapılmıştır.

“Her şey oluşur ve sonra çürür ve ana maddelerine dönüşür (63). Bence bilim bunların hangi yasalara göre gerçekleştiğini keşfetmektir (64).”

64. cümledeki bunların sözcüğü ile 63. cümleye işaret zamiri yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

“İstersen bu keşif macerası nasıl bir şey biraz da onun üzerinde düşün (65).”

Onun sözcüğü ile cümle içerisindeki keşif macerası tamlamasına işaret yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

“Bu resmin ne demek istediğini düşünerek işe başlayabilirsin (71). Her taşı kaldırmaktan söz ettiğine göre, bu bir fayda sağlamak için olamaz (72).”

72. cümledeki bu zamiri resim sözcüğüne artgönderimde bulunmuştur.

“Diğer canlılardan farklı olarak, yaşadığımız dünyayı, işimize yarayıp yaramayacağına aldırmaksızın merak ediyoruz, nedenleri bilmek istiyoruz (121). Çünkü düşünüyoruz (122). Çocukların sorgulamaları bunun en güzel örneği (123).”

Altı çizili bunun zamiri ile 121. cümledeki insanların merak etmeleri ve nedenleri bilme isteğine artgönderimde bulunulmuştur.

Sıfat artgönderimleri

“Öğretmenimiz, bilim adamlarının yaşam öykülerini, önemli buluşlarını nasıl yaptıklarını araştırmamızı ve birer sunum hazırlamamızı istedi (1). Bana Graham Bell düştü (3).”

“Bu ödev konusunu değiştirmeliyim (12).”

12. cümledeki bu ödev tamlamasındaki bu işaret sıfatıyla 1. cümledeki ödev işaret etmektedir.

“ Onları bilim adamı yapan ortak özellikler olmalı (19).” Acaba bilim insanlarını diğer insanlardan ayıran bu ortak özellikler neler olabilir (20)?Bu soruların yanıtlarını bulursam nasıl bilim adamı olunacağını arkadaşlarıma anlatmış olurum (21).”

Bu ortak özellikler ifadesiyle 19. cümledeki onları bilim adamı yapan özellikler tamlamasındaki tamlayan ifadesine art gönderimde bulunulmuştur. Ayrıca 21. cümlede yer alan *bu* sözcüğü ile de bir önceki cümledeki sorulara art gönderimde bulunulmuştur.

“*Ertesi gün öğretmenimle konuştum (26). Konu çok hoşuna gitti(27).*”

“O akşam babamla aramızda şöyle bir konuşma geçti (28).”

O akşam ifadesiyle öğrencinin öğretmeniyle ödev konusunu değiştirmek için konuştuğu akşam ifadesine işaret sıfatı yoluyla art gönderim yapılmıştır.

“*Doğayı merak etmek, incelemek ve bir şeyin nasıl olduğunu anlamaktır (58).*” “Eh bu açıklamalar fena sayılmaz (59).”

Yukarıda yer alan 58. cümledeki açıklamalar 59. cümledeki “bu açıklamalar” sıfat tamlamasıyla artgönderim oluşturmuştur.

“*Bence bilim bunların hangi yasalara göre gerçekleştiğini keşfetmektir (64). İstersen bu keşif macerası nasıl bir şey biraz da onun üzerinde düşün (65).”*

65. cümledeki “bu keşif macerası” tamlamasından kastedilen 64. cümlede verilmiştir. Bu art gönderim işaret sıfatı yoluyla yapılmıştır.

“Acaba ben meraklı biri miyim (81)? Bu soruya yanıt vermek için ilkin “Merak nedir?” üzerinde düşünmeliyim (82).”

Bu soru tamlamasıyla soru cümlesi olan 81. cümlenin kendisine art gönderim işaret sıfatı yoluyla yapılmıştır.

“Merak kediyi öldürür (103). Eugene O’Neill”

“İnsanlar doğaları gereği bilmek isterler (104). Aristoteles

“Bu sözlerde ne kadar haklılık payı var (107).”

107. cümledeki bu sözler tamlamasıyla 103. ve 104. cümlelerin kendilerine işaret sıfatı yoluyla art gönderimde bulunulmuştur.

Öngönderim

Birden aklıma parlak bir fikir geldi(15)! Hepsini, evet birini değil hepsini konu eden bir ödev yapmalıyım(16)!...

Parlak bir fikir tamlaması 16. cümlenin kendisine ön gönderimde bulunmuştur.

O akşam babamla aramızda şöyle bir konuşma geçti(28):

Babam:

-Ödevini hazırlamak için neler yapacaksın?

-Ne yapacağımı biliyorum, ama henüz nasıl yapacağımı bilemiyorum.

...

(29. cümleden 61. cümleye kadar olan konuşmalar)

28. cümledeki şöyle bir konuşma tamlamasında şöyle sözcüğü ile 29. cümle ile 61. cümle arasında kalan konuşmalara ön gönderimde bulunulmuştur.

“Eline bir kâğıt aldı ve aşağıdaki resmi çizdi (66).”

Bu cümlenin hemen ardından o zamana kadar bahsedilmemiş bir resme yer verilmiştir. Aşağıdaki resim tamlamasıyla ön gönderimde bulunulmuştur.

“Resmin altına da şunları yazdı (67).

Gerçek nadiren ortadadır (68). F. Bacon”

67. cümledeki şunları sözcüğü ile 68. cümlenin tamamına ön gönderimde bulunulmuştur.

“Çok güzel, ilk sorum şu (85): Neyi, ne zaman, niçin, merak ederiz (86)?”

85. cümledeki şu sözcüğü ile 86. cümlenin tamamına ön gönderimde bulunulmuştur.

“İnternette merakla ilgili atasözlerini araştırdım (100). Bir sürü var (101).

Ama iki söz var ki beni çok düşündürdü (102).

Merak kediyi öldürür (103). Eugene O’Neill

İnsanlar doğaları gereği bilmek isterler (104). Aristoteles”

Yukarıdaki örnekte 102. cümledeki “iki söz” tamlamasıyla kendisinden sonra gelen iki özlü söze öngönderimde bulunulmuştur. Önce iki söz olduğu belirtilmiş daha sonra bu iki sözün kendisi verilmiştir.

“Biz insanlar, bütün canlılarla aynı dünyayı paylaşıyoruz (110).”

Bu cümlede kullanılan biz zamirinin hangi ismin yerini tuttuğu kendisinden daha sonra gelen “insanlar” sözcüğü ile ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden “biz” zamiri ön gönderim olarak kullanılmıştır.

“Şimdilik, bilim adamlarının iki ortak özelliğini buldum sayılır: Araştırmacılık ve merak (121).”

İki ortak özelliğin ne olduğu metnin ilerleyen cümlelerinde araştırmacılık ve merak olarak açıklanmıştır. Bu yüzden iki ortak özellik tamlamasıyla ön gönderimde bulunulmuştur.

Eksiltili Anlatım

Ben de Graham Bell hakkında bir araştırma yaptım, ama yaptığım şey internete girip orada bulduğum hazır bilgileri derlemekten başka bir şey değildi (4). Yaptığım şeyde hiçbir katkı yoktu (5). (Yaptığım şey)Yalnızca bir derleme (6).(Yaptığım şey) Çok sıkıcı (7).(Yaptığım şey)Hiç içime sinmedi (8).

Yukarıdaki örnekte görülebileceği üzere 4. cümledeki araştırma yani yaptığım şey ifadesi diğer cümlelerde eksiltilerek bağdaşıklık oluşturulmuştur.

Ertesi günü öğretmenime ödev konumu değiştirmek istediğimi ve kendime yeni bir konu bulduğumu söylemeye karar verdim (22). (Öğretmenimin) Önerime karşı çıkacağını sanmam (23). Öğretmenimiz çok açık fikirli birisidir (24). (Öğretmenimiz) Düşüncelerimize değer verir (25).(...) Ertesi gün öğretmenimle konuştum (26). Konu (Öğretmenimin) çok hoşuna gitti (27). (...)

22. cümledeki öğretmen sözcüğü diğer cümlelerde tekrar edilmemiş, anlatımda sıkıcılık oluşması engellenmiştir. 23., 25. ve 27. cümlelerde eksilteli anlatım örneği görülmektedir.

“Örneğin kendi hakkında düşünerek, nasıl biri olduğunu araştırmakla işe başlayabilirsin (39). (Sen)Nelerden kaçınırsın (40)? (Sen) Neleri yapmayı seviyorsun (41)? (Senin)Neler ilgini çekiyor (42)? (Sen) Sabırlı biri misin, meraklı mısın (43)?”
Yukarıda eksilteli anlatıma örnek olan paragrafın 40. 41. 42. ve 43. cümlelerinde sen sözcüğüne bağlı eksilti yapılmıştır.

Değiştirim

Ben de Graham Bell hakkında bir araştırma yaptım, ama yaptığım şey internete girip orada bulduğum hazır bilgileri derlemekten başka bir şey değildi (4). Yaptığım şeyde hiçbir katkı yoktu (5). Yalnızca bir derleme (6). Çok sıkıcı (7). Hiç içime sinmedi (8). Oysa ben heyecanlı ve yaratıcı şeyler yapmayı severim (9). Ödevim bana ait olmalı (10). Böyle hazır bir şey değil (11).

11. cümledeki böyle sözcüğü ile 4., 5., 6., 7. ve 8. cümlelerde bahsedilen ödev “böyle” sözcüğü ile değiştirim yapılmıştır.

“Ben de Graham Bell hakkında bir araştırma yaptım, ama yaptığım şey internete girip orada bulduğum hazır bilgileri derlemekten başka bir şey değildi. Yaptığım şeyde hiçbir katkı yoktu.

Yukarıdaki örnekte araştırma sözcüğü ilerleyen cümlelerde “yaptığım şey” sözcük grubu ile değiştirilerek bağdaşıklık sağlanmıştır.

“Merak kediyi öldürür (103). Eugene O’Neill

İnsanlar doğaları gereği bilmek isterler (104). Aristoteles

Birincisi merakın tehlikeli olabileceğini söylüyor (105). İkincisi ise merak etmenin insanda doğuştan olduğunu söylüyor (106).”

105. ve 106. cümlelerde yer alan birincisi ve ikincisi sözcükleri cümlelerin yerine değiştirim yoluyla bağdaşıklık oluşturarak kullanılmıştır.

Bağlama Ögeleri

Metinde yer alan bağlama ögeleri Çizelge 4. 2.'de gösterilmiştir.

Çizelge 4. 2. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz? Metninin Bağlama Ögeleri

Bağlama Ögeleri	
1.Ekleyici	<i>(Ve, ile, de, de... de, hem... hem, gerek...gerek, hatta, ayrıca...)</i> <u>Ve</u> bağlacı 1. 2. 9. 21. 36. 58. 63. 66. 109. 115. ve 121. cümlelerde kullanılmıştır. <u>De</u> bağlacı 4. 14. 33. 48. 49. 56. 65. 67. 69. 112. cümlelerde kullanılmıştır.
2.Ayırt Edici	<i>(Ya da, veya, yahut, bari, sadece, hariç, bazen, en azından ...)</i> <u>Ya da</u> bağlacı 73. 80. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Veya</u> bağlacı 84. cümlede kullanılmıştır. <u>Yalnızca</u> bağlacı 6. 116. cümlelerde kullanılmıştır.
3.Zıtlık Bildiren	<i>(Ama, fakat, lakin, rağmen, bilakis, karşın, oysa, oysa ki ...)</i> <u>Amabağlacı</u> 4. 30. 47. 49. 102. 115. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Oysa</u> bağlacı 10. cümlede kullanılmıştır.
4.Zaman-Sıralama	<i>(Sonra, önce, ilk önce, nihayet, hep, daima, artık)</i> <u>Hep</u> bağlacı 90. cümlede kullanılmıştır.

	İlk önce bağlacı 35. cümlede kullanılmıştır.
5.Koşul Bildiren	(Eğer, yeter ki, ki, mi, takdirde, şayet...) Eğer bağlacı 61. cümlede kullanılmıştır.
6.Açıklama Bildiren	(Yani, gerçi, ki, gerçekten, hakikaten, kaldı ki, öyleyse...) Yani bağlacı 18. 53. 37. 80. cümlelerde kullanılmıştır. Öyleyse bağlacı 35. 75. cümlelerde kullanılmıştır. Ki bağlacı 80. 102. cümlelerde kullanılmıştır. Gerçekten bağlacı 52. 123. cümlelerde kullanılmıştır.
7.Örnekleme Bildiren	(Örneğin, ve sair, mesela, gibi, ve benzeri, örnek..) Örneğin bağlacı 39. cümlede kullanılmıştır. Gibi bağlacı 13. 109. 119. cümlelerde kullanılmıştır.
8.Sebep-Sonuç	(Bu yüzden, bundan dolayı, için, diye, mademki, dolayısıyla,...) İçin bağlacı 29. 73. 74. 82. cümlelerde kullanılmıştır. Bu nedenle bağlacı 116. cümlede kullanılmıştır.

4. 1. 2. “Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?” Metninin Tutarlılık Özellikleri

Konu

Öykünün baş karakteri olan Bilge'nin öğretmeninin verdiği bilim adamlarının yaşam öykülerini ve önemli buluşlarını nasıl yaptıklarını konu eden bir ödevi internetten alıntı yoluyla yapması, yaptığı ödevin kendisine ait bir şey olmaması üzerine ödev konusunu değiştirmek istemesi ve yeni ödevini yapma sürecinde babasıyla olan diyalogları ve ödev sürecindeki akıl yürütmeleri bu öykünün konusudur.

Anahtar sözcükler

Metin, üzerinde en çok durulan “merak, bilim, araştırma, keşif, soru ve sorgulama” kavramları etrafında şekillenmiştir. Bu sözcükler direkt olarak metnin konusu ile doğrudan ilişkili olup başlıkla uyum içindedir. Metinde ayrıca “ödev, sunum, bilgin, niçin, bilim adamı, düşünmek” sözcükleri de sıkça tekrar edilmiştir.

Ana düşünce tümcesi

“Bana Graham Bell düştü.(3) Ben de Graham Bell hakkında bir araştırma yaptım, ama yaptığım şey internete girip orada bulduğum hazır bilgileri derlemekten başka bir şey değildi. Yaptığım şeyde hiçbir katkı yoktu. Yalnızca bir derleme. Çok sıkıcı. Hiç içime sinmedi. Oysa ben heyecanlı ve yaratıcı şeyler yapmayı severim. Ödevim bana ait olmalı. Öyle hazır bir şey değil.(11)” Tümceleri metnin ilerleyen bölümlerinde Bilge'nin ödev yapma sürecinde okura ileticeği bilim, doğayı araştırmak ve keşfetmektir mesajına kaynak teşkil etmektedir.

Yazar öykünün kahramanı üzerinden ileticeği mesaja ilk bölümde dikkat çekici bir giriş yapmıştır. Bunu Bilge'nin ödevi yapış şeklinden duyduğu rahatsızlıktan anlayabiliyoruz.

“Hepsini, evet birini değil hepsini konu eden bir ödev yapmalıyım.(16) İşte yapılacak budur diye düşündüm: Yani bütün bilim adamlarında ortak olan özellikleri araştırmak.(17)” Tümceleri öykünün kahramanı olan Bilge'nin ödev konusunu belirlemede ön plana çıkan merak duygusunu vurgulamıştır.

Yazar bilimin kişinin kendisinden doğan merak sayesinde ortaya çıktığını vurgulayacağı ilerleyen bölümlere öykünün kahramanı üzerinden giriş yapmaktadır.

*“Gerçek nadiren ortadadır. (75) Elbette, apaçık olsaydı herkes kolayca görürdü. Gizli olanı kim bulur? Meraklı olan bulur. Demek ki, anahtar sözcük **merak**... Yani bir şeyin ne ya da nasıl olduğunu merak etmek. (80)”* tümceleri Bilge'nin yeni ödev konusunu yapmak için babasıyla yaptığı konuşmalardan hareketle bilim ve merak ilişkisini irdeler durumdadır.

Yazar metnin ana tümcesi durumunda olan “Bilim; doğayı merak etmek, doğadaki değişimlerin yasalarını belirlemek ve bir şeyin nasıl olduğunu anlamaktır.” ana düşüncesini merak duygusu ile destekleyerek işlemiştir.

“Bilimle uğraşanlar da çocuklara benziyor. Ama onların sorgulamalarının, olayların nedenlerini ve sonuçlarını aramaya yönelik bir temeli var. Bu nedenle araştırmalar yeni keşifleri; yeni keşifler, yeni soruları doğuruyor.(116)” tümceleri ile bilimin insanlığa getirileri üzerinde durulmuştur.

Yazar kahraman üzerinden bilimin ve bilim adamlarının topluma kazandırdıklarını vurgulamaktadır.

“Şimdilik bilim adamlarının iki ortak özelliğini buldum sayılır: Araştırmacılık ve merak. (121)” Sonuç tümcesi ile merak duygusunun ve araştırmacılığın bilim ve bilim adamı için önemli kavramlar olduğu vurgulanmıştır.

İçerik şeması

Öykü birinci kişi ağzından anlatılmış olup olayları günlük hayatta her zaman her yerde yaşanabilecek bir olay niteliğindedir.

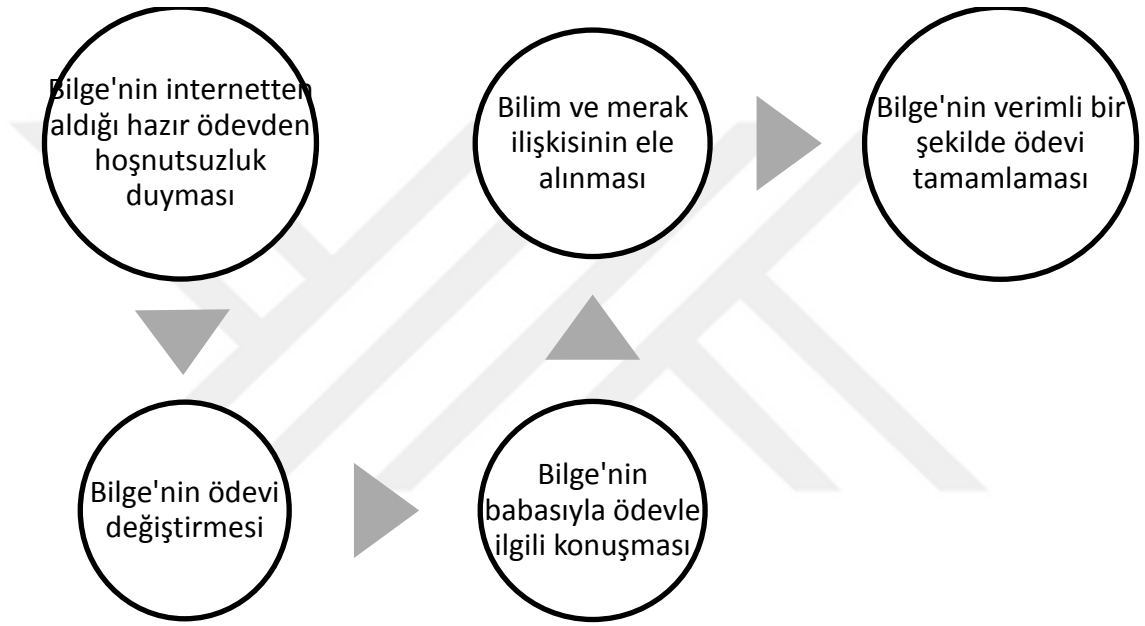
Giriş Bölümü: Hikâye, baş kahraman olan Bilge'nin öğretmeninin verdiği ödevi internetten alıntı yoluyla yapmasının ve Bilge'nin ödevin kendisine ait olmamasından hoşnutsuzluk duymasının ve ödev konusunu değiştirmek istemesinin anlatıldığı 1. ve 11. tümcelerden oluşan giriş bölümüyle başlamıştır.

Gelişme Bölümü: 12. ve 120. tümceler öykünün gelişme bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm Bilge'nin yeni ödev konusunu alması ile başlayıp ödevini tamamladıktan sonra öğrendiklerini anlatmasıyla tamamlanmıştır. Ödev yapma sürecinde öykünün ikinci kişisi olan babası öyküye dahil olmaktadır. Ödev yapma süreci Bilge'nin babasıyla yeni ödev konusu olan bilim adamlarındaki ortak özelliklerden hareketle bilim hakkında konuşmalarıyla başlar. Bu konuşmaların

devamında Bilge kendisi merak kavramını irdeler ve merakla ilgili araştırmalar yapar.

Sonuç Bölümü: 121. ve 124. tümcelerden oluşan sonuç bölümünde Bilge'nin yeni ödevini tamamlaması üzerinde durulur.

Öykünün içeriği şu şekilde şemalaştırılabilir:

şekil 4. 1. Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz? Metninin İçerik şeması

Metnin başlığı ile içeriği birbirleriyle uyumludur.

4. 1. 3. “Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca” Metninin Bağdaşıklık zellikleri

Metindeki Gönderim Unsurları

Adıl artgönderimleri

Metinde artgönderim olarak kullanılan kişi ve dönüşlülük zamirleri aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir.

Çizelge 4. 3. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin Kişi Zamiriyle Yapılan Gönderimleri

Kişi ve Dönüşlülük Zamirleri	Sayısı	Cümleler
Benim	1	5.
Biz	1	4.
Kendi	2	3. 6.
Kendime	2	3. 6.
Zamirler Toplamı	6	

İşaret zamiri artgönderimleri:

“Çalışırken depoda kitaplara bakıyordum.(2) Biz burada kitaplara bekçilik yapmak için mi bulunuyoruz?(4)”

4. cümledeki *burada* sözcüğü ile 2. cümledeki *depoda* sözcüğüne işaret zamiri yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

“Benim işim sadece kitapları beklemek mi?(5) Hayır! dedim kendi kendime ve bunları halka tanıtmak gerektiğine karar verdim.(6)”

6. cümledeki *bunları* sözcüğü ile *kitapları* sözcüğüne işaret zamiri yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

“Kütüphaneye dikiş makineleri aldık.(27) Burada dikiş dikmeyi öğreneceksiniz.(28)”

28. cümledeki *burada* sözcüğü ile *kütüphaneye* sözcüğüne işaret zamiri yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

Sıfat artgönderimleri

“İnsan kitaba gideceğine, kitap insanın ayağına gelmelidir.” diyen Güzelgöz, 1944 yılında başladığı çalışmalarını farklı bir mecraya sıçratmak için girişimci ve

yaratıcı ruhunu kullanarak yeni projeler oluşturmak için çalışmaya başlar.(1) Bu dönemi anlatan Güzelgöz; “Çalışırken depoda kitaplara bakıyordum. Kendi kedime düşündüm. Biz burada kitaplara bekçilik yapmak için mi bulunuyoruz? Benim işim sadece burada kitapları beklemek mi? Hayır! Dedim kendi kendime ve bunları halka tanıtmak gerektiğine karar verdim.” der.(7)

2.cümledeki bu dönem tamlaması ile 1. cümledeki yeni proje dönemine sıfat yoluyla art gönderimde bulunulmuştur.

“Sadece şehir içinde kullanılan ödünç verme sistemimiz var, köylülere hizmet vermek için de bu sistemi kullanmak istiyorum.” der.”

Cümle içinde kullanılan bu sistem tamlaması ile şehir içinde kullanılan ödünç verme sistemine sıfat yoluyla art gönderimde kullanılmıştır.

“Kütüphane-kitaplık kuramadığı köylere kitap götürmek için tasarladığı proje için bakanlıktan kadro sağladıktan sonra gidecek köyler de belirlenmiştir.(9) Sıra bu köylere kitabı götürecektir. eşekler için sandık yaptırmaya gelir.”(10)

10. cümlede kullanılan bu köyler sıfat tamlaması ile kütüphane kuramadığı köyler sözcüğüne sıfat yoluyla art gönderimde kullanılmıştır.

“Sandıklar eşeğin semerine yerleştirilir ve artık eşekler kitapları taşımak için hazırdır.(13) 1957 yılında Hayat Mecmuasında, “Köylere Giden Kitaplık” diye bir yazı yayınlanır ve bu olaydan bakanlık yetkilileri de haberdar olur.”(14)

14. cümledeki bu olaydan söz öbeği ile eşeklerle köylere kitapların taşınması olayına sıfat yoluyla art gönderimde bulunulmuştur..

“1957 yılında Hayat Mecmuasında “Köylere Giden Kitaplık” diye bir yazı yayınlanır ve bu olaydan sonra bakanlık yetkilileri de haberdar olur.(14) Bu haber sonrasında, dünyada ve Türkiye’de ilk defa yapılan “eşeksirtında köylere gezici kütüphane götürülmesi” uygulaması büyük bir ilgi uyandırır.(15)”

15. cümledeki bu haber tamlamasıyla Hayat Mecmuasında çıkan habere sıfat yoluyla art gönderimde kullanılmıştır.

“Kütüphane çalışanının izinli olduğu günlerde, kurs vb. çalışmalar için kütüphaneler kadınlara açılır.(25) Köylünün sıkça kullandığı alanlarda sesli ve yazılı olarak bu etkinlik duyurulur.(26)”

26. cümledeki *bu etkinlik* sözcüğü kadınlar için kütüphanede açılan dikiş kursuna sıfat yoluyla art gönderme yapmıştır.

Öngönderim

“Köylünün sıkça kullandığı alanlarda sesli ve yazılı olarak *bu etkinlik duyurulur*.(26)”Kütüphaneye dikiş makineleri aldık.(27) Burada dikiş dikmeyi öğreneceksiniz.” diye duyurular yapılır kadınlara.(28)”

28. cümledeki etkinliğin duyurulmuş olması 26. cümlede önceden sezdirilerek ön gönderimde bulunulmuştur.

Eksilti

“Hayır! Dedim kendi kendime ve (ben) bunları halka tanıtmak gerektiğine karar verdim.(6) Sadece şehir içinde ödünç verme sistemimiz var, (ben) köylülere hizmet vermek içinde bu sistemi kullanmak istiyorum” der.(7)

6. ve 7. tümcede özne eksiltisi görülmektedir.

“Erkeklerle oranla kütüphaneye çok az gelen yöre kadınlarını kütüphaneye nasıl çekerim diye düşünen Güzelgöz, çok iyi bir formül bulur.(17) (Güzelgöz) Kütüphanelere dikiş makineleri alarak kadınların kütüphaneyi daha çok kullanmasını sağlamayı planlar.”(18) Öncelikle kadınların kütüphaneyi az kullanmalarının nedenlerini araştırır Güzelgöz. (19) (Güzelgöz) Köylü kadınların geleneklerden dolayı erkeklerin yoğun olduğu yerlere gitmeme eğilimi bulunduğunu, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işlerle yoğun olarak uğraşmaları gibi nedenlerle kütüphaneye gelmediklerini öğrenir. (20) (Güzelgöz) Kadınları kütüphaneye alıştıran kadar, kapalı olduğu Salı günleri kütüphaneyi sadece kadınlara açmayı planlar.(21) Güzelgöz, kadınları kütüphaneye çekmek için dikiş kursları açmaya karar verir.(22) (Güzelgöz) Kütüphaneye dikiş makinelerini temin ederken devletin

verdiği bütçeyi kullanmaz, makineleri yardımseverlerin katkısıyla temin etmeyi planlar.(23)

17. 19. 22. cümlelerde kullanılan Güzelgöz ifadesi 18. 20. 21. 23. Cümlede tekrar edilmeyerek eksilteli anlatıma başvurulmuştur.

Değiştirim

“Sıra bu köylere kitabı götürecek olan eşekler için sandıklar yaptırmaya gelir.(10) Güzelgöz, yaptıracığı sandıkların planlarını çizerek her biri 90-100 kitap alacak iki tane sandık yapması için marangoza sipariş verir.”(11)

11. tümcede *her biri* ifadesi kullanılarak 10. cümledeki sandıklar kelimesinin yerine uygulanmış ve değiştirim yapılmıştır.

Bağlama Ögeleri

Metinde yer alan bağlama ögeleri Çizelge 4. 4.'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. 4. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin Bağlama Ögeleri

Bağlama Ögeleri	
1.Ekleyici	(<i>Ve, ile, de, de... de, hem... hem, gerek...gerek, hatta, ayrıca...</i>) <u>Ve</u> bağlacı 1. 6. 8. 13. 14. 15. 16. 20. 29. 30. cümlelerde kullanılmıştır. <u>De</u> bağlacı 7. 9. 14. cümlelerde kullanılmıştır.
2.Ayırt Edici	(<i>Ya da, veya, yahut, bari, sadece, hariç, bazen, en azından ...</i>) <u>Sadece</u> sözcüğü 7. 21. cümlelerde kullanılmıştır.
3.Zıtlık Bildiren	(<i>Ama, fakat, lakin, rağmen, bilakis, karşın, oysa, oysa ki ...</i>)
4.Zaman-Sıralama	(<i>Sonra, önce, ilk önce, nihayet, hep, daima, artık...</i>) <u>Sonra</u> sözcüğü 8. 9. cümlede kullanılmıştır.

	<u>Artık</u> bağlama ögesi 13. cümlede kullanılmıştır.
5.Koşul Bildiren	(<i>Eğer, yeter ki, ki, mi, takdirde, şayet...</i>)
6.Açıklama Bildiren	(<i>Yani, gerçi, ki, gerçekten, hakikaten, kaldı ki, öyleyse...</i>)
7.Örnekleme Bildiren	(<i>Örneğin, ve sair, mesela, gibi, ve benzeri, örnek...</i>)
8.Sebep-Sonuç	(<i>Bu yüzden, bundan dolayı, için, diye, mademki, dolayısıyla, ...</i>) <u>İçin</u> sözcüğü 1. 7. 8. 9. 10. 13. 22. 24. 25. 29. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Diye</u> bağlacı 17. 14. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Dolayı</u> bağlacı 20. cümlede kullanılmıştır.

4. 1. 4. “Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca” Metninin Tutarlılık Özellikleri

Konu

Bu metinde parlak fikirleri, kendine has kararlılığı ve inatçılığıyla tüm dünyaya ün salmış bir insan olan Mustafa Güzelgöz’ün girişimci ruhu sayesinde ortaya çıkan Ürgüp sistemi olarak da anılan eşekli kütüphane uygulaması konu edilmiştir. Güzelgöz’ün çalışmalarının toplumda yankı uyandırması ve kadınlara yönelik okuma faaliyetleri dikkati çekmektedir.

Anahtar sözcükler

Metin, en çok tekrarlanan “Mustafa Güzelgöz, eşek, kütüphane ve kitap” çevresinde, “ okumak, köy, kütüphane, kitap, köylü kadınlar” gibi anahtar sözcükler etrafında şekillendirilmiştir.

Ana düşünce tümcesi

“İnsan kitaba gideceğine, kitap insanın ayağına gelmelidir.” diyen Güzelgöz, 1944 yılında başladığı çalışmalarını farklı bir mecraya sıçratmak için girişimci ve yaratıcı ruhunu kullanarak yeni projeler oluşturmak için çalışmaya başlar.” (1) tümcesi metnin ana fikir tümcesidir ve metnin başında verilmiştir. Metindeki diğer fikirler bu tümceyi desteklemek üzere kullanılmıştır.

Yazar metinde anlattığı başarı öyküsünün kahramanı olan Mustafa Güzelgöz’ün girişimci ruhundaki temel düşünceyi metnin ana fikri olarak ilk cümlede vermiştir. Bu tümcede dönemin şartlarından dolayı kitaba ve kütüphaneye ulaşmada güçlük çeken insanların ayağına eşekle kitap götürme projesinin hayata geçirilmesi anlatılmaktadır.

“Erkeklerle oranla kütüphaneye çok az gelen yöre kadınlarını, kütüphaneye nasıl çekerim diye düşünen Güzelgöz çok iyi bir formül bulur. (17) Kütüphanelere dikiş makineleri alarak kadınların kütüphaneyi daha çok kullanmasını sağlamayı planlar.(18)” tümceleriyle yazar Güzelgöz’ün çalışmalarının amacına ulaşması için her türlü yolu denediğini, insana kitabı ulaştırmadaki kararlılığını gözler önüne sermiştir.

İçerik şeması

Bu metin üçüncü kişi ağzından anlatılmış bir başarı öyküsüdür.

Giriş Bölümü: 1. ve 8. tümceler arasından oluşan bu bölümde başarı öyküsünün kahramanı Mustafa Güzelgöz’ün insanlara kitap götürme düşüncesinin ortaya çıkışı üzerinde durulmuştur.

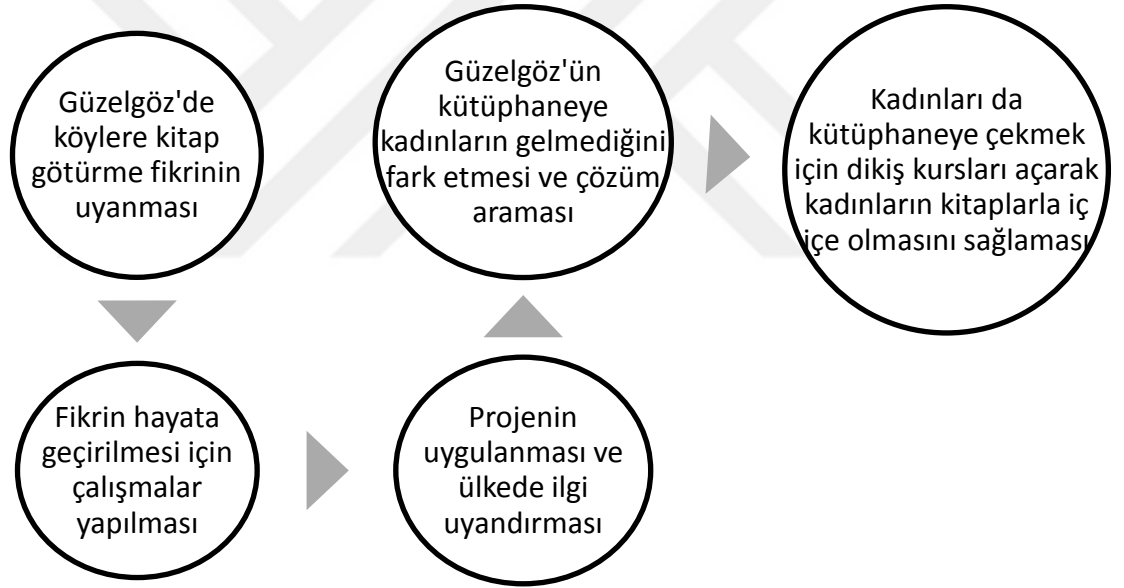
Gelişme Bölümü: Bu bölüm Güzelgöz’ün projesinde planlama aşamasından uygulama aşamasına geçmesi proje için bakanlıkla yazışması, kitapları taşımak için sandıklar yaptırması ile başlar. Güzelgöz’ün projesinin Hayat Mecmuası’nda yer almasıyla ülke çapında ilgi uyandırması ve projenin bakanlık tarafından desteklenmesi anlatılmıştır. Gelişme bölümünün son kısımlarında ise kadınların

kütüphaneye az geldiğini fark eden Güzelgöz bunun nedenlerini araştırarak kadınların kütüphaneden daha fazla yararlanmasının yollarını arar. Kütüphaneye dikiş makineleri alarak dikiş kursları açar. Bu kurs etkinliği tüm köyde duyurulur. Kütüphanede dikiş kursu vermenin amacı kadınların kütüphanede bulunması ve kitaplarla haşır neşir olmasını sağlamaktır.

Sonuç Bölümü: Metnin sonuç bölümünde kadınların ilgisini çekecek olan dikiş-nakış, moda, yemek yapımı ve çocuk bakımı ile ilgili kitap ve dergiler aracılığıyla okuma alışkanlığı kazandırılması üzerinde durulmuştur.

Metnin içeriği şu şekilde şema üzerinde gösterilebilir:

Şekil 4. 2. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin İçerik Şeması

Şekil 4. 2. Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca Metninin İçerik Şeması

4. 1. 5. “Teller Nasıl Konuşturuldu?” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri

Metindeki Gönderim Unsurları

Adıl artgönderimleri:

Metinde artgönderim olarak kullanılan kişi ve dönüşlülük zamirleri aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir.

Çizelge 4. 5. Teller Nasıl Konuşturuldu? Metninin Kişi Zamiri Gönderimleri

Kişi ve Dönüşlülük Zamirleri	Sayısı	Cümleler
O	2	5.
Size	1	30.
Sizi	1	32
Zamirler Toplamı	4	

İşaret zamiri artgönderimleri:

“Bu hafif ses kimse için, her hangi bir mana ifade etmezdi.(22) Fakat Bell bunun manasını hemen anlamıştı.(23)”

23. cümledeki *hafif ses* sözcüğü yerine *bunun* zamiri kullanılarak işaret zamiri art gönderimi kullanılmıştır.

Sıfat artgönderimi:

“1875 yılı haziranının o meşhur ikinci öğle günü gelip çattı.” Ne Bell ne de Watson, o sıcak öğle üzeri yaptıkları metodik tecrübelerden fazla bir şey beklemiyorlardı.”(5)

4. ve 5. cümlelerdeki *o meşhur ikinci öğle günü* ve *o sıcak öğle üzeri* sözcükleriyle telefonun icat edildiği güne sıfat yoluyla art gönderim kullanılmıştır.

“Her dokunuşta bir ses duyuyordu.(21) Bu hafif ses kimse için, herhangi bir mana ifade etmezdi.”(22)

22. cümledeki *bu hafif ses* sıfat tamlamasıyla 21. cümledeki *ses* sözcüğüne sıfat yoluyla artgönderim yapılmıştır.

“Gayeleri, her çeşit sesi cereyan titreşimlerine ve bu titreşimleri de gerçeğe uygun olarak, tekrar sese çevirebilecek bir telefon yapmaktı.”(26)

26. cümlede kullanılan *bu titreşim* sıfat tamlamasıyla aynı cümle içerisinde daha önce bahsedilen *cereyan titreşimleri* ifadesine sıfat yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

“Tecrübelerini mümkün olan en uzun mesafe ile yapabilmek için vericiyi tavan arasına, alıcıyı ise elektrikçi dükkânının arka odasına yerleştirmişlerdi.(28) Bell’in bu cihazla konuştuğu ilk sözler, tekniğin tarihinde yer almıştır.(29)”

29. cümledeki *bu cihazla* sıfat tamlaması, bir önceki cümlede yer alan *verici* ve *alıcıyı* ifade etmek için sıfat yoluyla artgönderimde kullanılmıştır.

Öngönderim:

“Bell’in bu cihazla konuştuğu ilk sözler, tekniğin tarihinde yer almıştır.(29)

-“Bay Watson, lütfen yanıma gelir misiniz... Size ihtiyacım var...”(30)

“Bir dakika sonra Watson şefinin karşısına çıkmış heyecanla(31)

-“Duydum, duydum sizi... diye bağıryordu. Oldu artık... Çalışıyor...(32)

29. cümledeki tekniğin tarihinde yer alan *ilk sözler* 30. 31. ve 32. cümlelerde belirtilerek ön gönderim oluşturulmuştur.

Eksilti

“-Bir dakika bay Bell... (...) Safiha (levha) yine yapıştı.

“Bell cevap verdi:

(Sen) Dokun da (o) kurtulsun.(14)

14. tümcede eksiltiden yararlanılmıştır.

“Bell alıcıya eğilmiş dinliyordu.(18) Hayır... (19) Şüphe yoktu. (20) (Bell) Her dokunuşta ses duyuyordu. (21)

18. tümcedeki Bell sözcüğü 21. tümcede tekrar edilmeyerek eksiltili anlatım yapılmıştır.

“Bell ve Watson, bir iki ay, geceyi gündüze katarak çalıştılar. (25) (Bell ve Watson’nun) Gayeleri, her çeşit sesi cereyan titreşimlerine ve bu titreşimleri de gerçeğe uygun olarak, tekrar sese çevirebilecek (...) bir telefon yapmaktı. (26)

25. tümcedeki Bell ve Watson szcg 26. tümcede kullanılmamış ve eksilteli anlatım uygulanmıştır.

Değiştirim

Bu metinde değiştirim ögelerine rastlanmamıştır.

Bağlama geleri

Çizelge 4. 6.'da metindeki bağlama ögeleri gösterilmiştir.

Çizelge 4. 6. Teller Nasıl Konuşturuldu? Metninin Bağlama geleri

Bağlama geleri	
1.Ekleyici	(<i>Ve, ile, de, de... de, hem... hem, gerek...gerek, hatta, ayrıca...</i>) <u>Ve</u> bağlacı 7. 15. 25. 26. cümlelerde kullanılmıştır. <u>De</u> bağlacı 14. 26. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Ne... ne...</u> bağlacı 6. cümlede kullanılmıştır.
2.Ayırt Edici	(<i>Ya da, veya, yahut, bari, sadece, hariç, bazen, en azından ...</i>)
3.Zıtlık Bildiren	(<i>Ama, fakat, lakin, rağmen, bilakis, karşın, oysa, oysa ki ...</i>) Fakat bağlacı 23. cümlede kullanılmıştır.
4.Zaman-Sıralama	(<i>Sonra, önce, ilk önce, nihayet, hep, daima, artık...</i>) Artık szcg 33. cümlede kullanılmıştır. Sonra szcg 31. cümlede kullanılmıştır.
5.Koşul Bildiren	(<i>Eğer, yeter ki, ki, mi, takdirde, şayet...</i>)
6.Açıklama Bildiren	(<i>Yani, gerçi, ki, gerçekten, hakikaten, kaldı ki, yleyse...</i>)
7.Örnekleme	(<i>rneğin, ve sair, mesela, gibi, ve benzeri, örnek...</i>)

Bildiren	
8.Sebeup-Sonuç	<i>(Bu yüzden, bundan dolayı, için, diye, mademki, dolayısıyla,...)</i> İçin sözcüğü 28. cümlede kullanılmıştır.

4. 1. 6. “Teller Nasıl Konuşturuldu?” Metninin Tutarlılık Özellikleri

Konu

Graham Bell’in telefonu icat etmesi üzerine oluşturulmuş ve öyküleyici bir anlatım eşliğinde kurgulanmış ‘*Teller Nasıl Konuşturuldu?*’ adlı metnin konusu Bell ve yardımcısı Watson’un telefonun icadında en önemli noktayı fark etmeleridir.

Anahtar sözcükler

Bu metin, içerisinde en çok tekrar edilen “Alexander Graham Bell, Watson, telefon ve cihaz” sözcüklerinin merkezinde şekillenmiştir. Bu sözcüklere ek olarak “keşfetmek, icat etmek, çalışmak, ses, titreşim ve duymak” sözcükleri anahtar sözcükler olarak değerlendirilebilir.

Ana düşünce tümcesi

Bir buluş öyküsünün anlatıldığı bu metnin giriş bölümü metnin konusu hakkında direkt olarak bilgi vermektedir.”28 yaşındaki Alexander Graham Bell, derin düşünceler içinde, kırık dökük koltuğuna yaslandı.(1) Demek başarı gerçekleşiyordu.(2) Nihayet didinip elde ettiği, elinden kimsenin alamayacağı başarı!

İçerik şeması

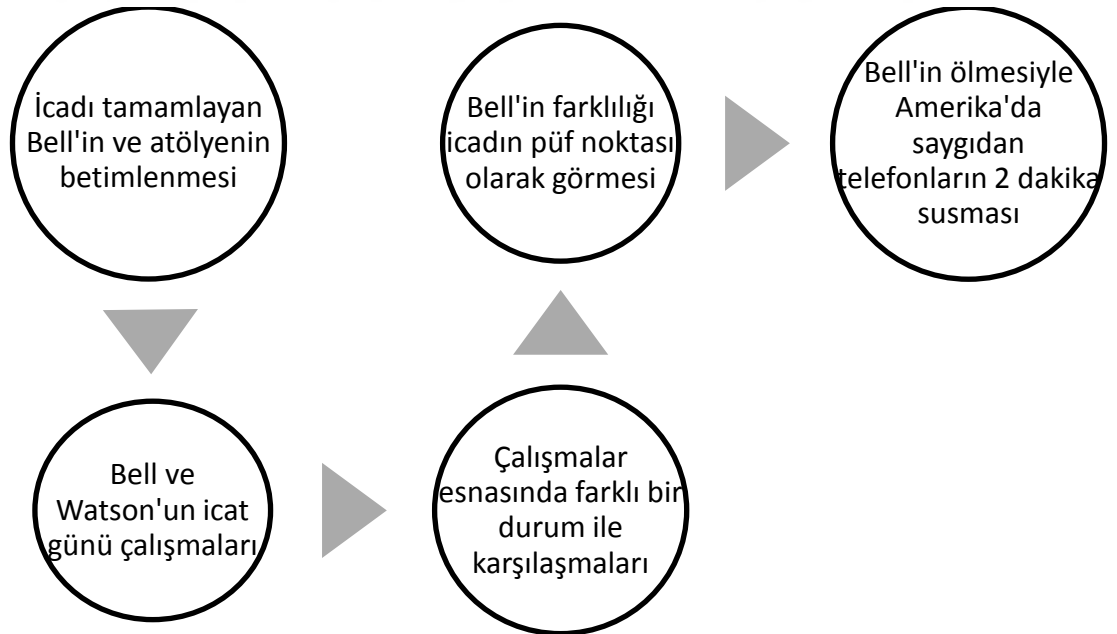
Giriş Bölümü: 1. ve 4. tümceler başarı öyküsünün giriş bölümünü oluşturmaktadır. Başarı öyküsüne konu olan Graham Bell’e ve telefonun icadına bu

bölümde yer verilmiştir. Giriş bölümünde okuyucuya, Bell'in icadı tamamlamasının ardından atölyesinde düşünceler içinde oturması ve atölyesinin tasviri aktarılmıştır.

Gelişme Bölümü: Bu bölüm 5. ve 33. tümcelerden oluşmaktadır. Bölüm icat günü Bell'in yardımcısı Watson'la atölyede düzenli olarak yaptıkları çalışmalarından bahsederek başlamıştır. Ardından diğer günlerde yaptıkları deneylerden farklı bir gelişme ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeyi fark eden Bell, buradaki ilginç durumun telefonun icadına ön ayak olacak bir adım olduğunu fark etmiştir. Bell'in ve yardımcısının bu gelişme karşısındaki duygu ve düşünceleri karşılıklı konuşmalar şeklinde aktarılmıştır.

Sonuç Bölümü: Sadece 34. tümceden ibaret olan sonuç bölümünde yazar Amerika ülkesinde Bell'in hayatını kaybettiği gün ona saygılarını göstermek için bütün telefonların 2 dakika susmasını dile getirmiştir.

Öykünün içeriği şu şekilde şema üzerinde gösterilebilir:

Şekil 4. 3. Teller Nasıl Konuşturuldu? Metnin İçerik Şeması

4. 1. 7. “Velcro - Cırt Cırt” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri

Metindeki Gönderim Unsurları

Adıl artgönderimleri:

Metinde artgönderim olarak kullanılan kişi ve dönüşlülük zamirleri aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir.

Çizelge 4. 7. Velcro - Cırt Cırt Metninin Zamir Gönderimleri

Kişi ve Dönüşlülük Zamirleri	Sayısı	Cümleler
Onu	1	18.
Kendi	1	21.
Kendisine	1	8.
Zamirler Toplamı	3	

İşaret zamir artgönderimi:

“Meraklı mühendis de Mestral doğanın bu mucizesinin iki malzemeyi geçici güvenli bir şekilde birbirine yapıştırma yöntemi olarak da kullanabileceğini anladı.(3) Bunun üzerine ilmekleri ve kancaları iki farklı madde üzerinde yeniden oluşturmanın bir yolunu aramaya koyuldu.”(4)

4. cümledeki *bunun* kelimesiyle *iki malzemeyi geçici güvenli bir şekilde birbirine yapıştırma* fikrinin doğmasına işaret zamiri yoluyla art gönderim kullanılmıştır.

“Sonunda dokuma endüstrisinin merkezi olan Fransa Lyon’a gitti ve orada bir şirketi, biri kancalı biri ilmekli iki pamuk şerit üretmeye ikna etti.”(6)

6. cümledeki *orada* sözcüğü dokuma endüstrisinin merkezi olan *Fransa Lyon* kelimesine işaret zamiri yoluyla artgönderimde kullanılmıştır.

“Ancak beklediği ilgiyi görmedi, zira Velcro ürünü arta kalan malzeme ruloları gibi görünüyordu.(14.) Bunun yanında, fermuar ve ayakkabı bağcığı çoktan icat edilmişti ve her ikisi de mükemmel çalışıyordu.(15)”

14. cümlede kullanılan *zira Velcro ürünü arta kalan malzeme ruloları gibi görünüyordu* ifadesi 15. cümledeki *bunun* ifadesi ile kastedilerek işaret zamiri yoluyla art gönderim yapılmıştır.

“Yılgınlığa kapılmayan *de Mestral* ürününü Amerika’ya götürdü ama orada da benzer bir tepkiyle karşılaştı.”(16)

16. cümlede kullanılan *orada* ifadesi *Amerika* yerine kullanılarak işaret zamiri art gönderimi kullanılmıştır.

Sıfat Artgönderim:

“Tohumları çıkardıktan sonra, *de Mestral* meraktan tohumların bir kısmını mikroskopun altına yerleştirdi ve tohumların hayvan postu gibi ilmekli şeylere tutunacak biçimde yüzlerce minik kancaya evrildiğini ve böylece bitkinin kırsal alanda yayılmasına yardımcı olduğunu fark etti. (2) Meraklı mühendis *de Mestral* doğanın bu mucizesinin iki malzemeyi geçici güvenli bir şekilde birbirine yapıştırma yöntemi olarak kullanabileceğini anladı.(3)”

3. cümledeki *bu mucizesinin* tamlaması ile *tohumların hayvan postu gibi ilmekli şeylere tutunacak biçimde yüzlerce minik kancaya evrildiğini ve böylece bitkinin kırsal alanda yayılmasına yardımcı olmasına* sıfat yoluyla art gönderimde kullanılmıştır.

“Sonunda dokuma endüstrisinin merkezi olan Fransa Lyon’a gitti ve *orada* bir şirketi, biri kancalı biri ilmekli iki pamuk şerit üretmeye ikna etti.”(6) Ancak pamuğun bu iş için çok zayıf bir malzeme olduğu ve hemen parçalandığı anlaşıldı.(7)

7. cümledeki *bu iş* tamlaması ile *biri kancalı biri ilmekli iki pamuk şerit üretme* söz öbeğine sıfat yoluyla art gönderim kullanılmıştır.

“Ve Velcro mucide 100 milyon doların üzerinde bir servet kazandırmıştı.(22) Dünyanın gördüğü en kullanışlı buluşlardan olan bu icat, kalp ameliyatlarından köpek kıyafetlerine kadar binlerce farklı amaçla kullanılıyor.(23)”

23. cümledeki *bu icat* sıfat tamlaması ile 22. cümledeki *Velcro* sözcüğüne art gönderimde bulunulmuştur.

Öngönderim:

“*Sonra bir gün tam vazgeçmek üzereyken yaptığı icada bir şans daha verdi.(10)*”

“*İlmekle iki naylon şerit aldı ve kanca yapmak için bir tarafını makasla kırparak aynı hizaya getirip getiremeyeceğini görmek istedi.(11)*”

Yukarıda yer alan 10. cümledeki *bir şansın* ne olduğu kendisinden sonra yer alan 11. cümlede ifade edilerek ön gönderimde bulunulmuştur.

Eksilti

“*Meraklı mühendis de Mestral doğanın bu mucizesinin iki malzemeyi geçici güvenli bir şekilde birbirine yapıştırma yöntemi olarak da kullanılabileceğini anladı. (3) Bunun üzerine (meraklı mühendis de Mestral) ilmekleri ve kancaları iki farklı madde üzerinde yeniden oluşturmanın bir yolunu aramaya koyuldu. (4)*”

Görüldüğü üzere 3. tümcedeki meraklı mühendis *de Mestral* ifadesi 4. tümcede kullanılmayarak eksilti anlatıma başvurulmuştur.

“*Yöntem işe yaramış ve de Mestral ürününü imal etmenin bir yolunu bulmuştu.(12) (De Mestral) Bir yol sonra ürününü piyasaya sunmaya hazırdu.(13)*”

12. tümcedeki *de Mestral* ifadesi 13. tümcede ifade edilmeyerek eksilti anlatım kullanılmıştır.

“*(biz) George de Mestral’in köpeğini saygıyla selamlıyoruz. “ (24)*

24. tümcede *biz* ifadesi kullanılmayarak eksilti anlatım tekniği uygulanmıştır.

Değiştirim

“*Tohumları çıkardıktan sonra, de Mestral meraktan tohumların bir kısmını mikroskopun altına yerleştirdi ve tohumların hayvan postu gibi ilmekli şeylere*

tutunacak biçimde yüzlerce minik kancaya evrildiğini ve böylece bitkinin kırsal alanda yayılmasına yardımcı olduğunu fark etti.”(2)

2. tümcedeböylece sözcüğü kullanılmış ve değiştirim yapılmıştır.

“Bunun yanında fermuar ve ayakkabı bağcığı çoktan icat edilmişti ve her ikisi de mükemmel çalışıyordu.”(15)

15. tümcede her ikisi ifadesi fermuar ve ayakkabı bağcığı yerine kullanılarak değiştirim yapılmıştır.

Bağlama Ögeleri

Çizelge 4. 8.’de metinde kullanılan bağlama ögeleri gösterilmiştir.

Çizelge 4. 8. Velcro - Cırt Cırt Metninin Bağlama Ögeleri

Bağlama Ögeleri	
1.Ekleyici	(<i>Ve, ile, de, de... de, hem... hem, gerek...gerek, hatta, ayrıca...</i>) <u>Ve</u> bağlacı 1. 2. 4. 6. 7. 8. 11. 12. 14. 15. 17. 18. 19. 20.21. cümlelerde kullanılmıştır. <u>De</u> bağlacı 3. 15. 16. cümlelerde kullanılmıştır.
2.Ayırt Edici	(<i>Ya da, veya, yahut, bari, sadece, hariç, bazen, en azından ...</i>)
3.Zıtlık Bildiren	(<i>Ama, fakat, lakin, rağmen, bilakis, karşın, oysa, oysa ki ...</i>) <u>Ama</u> bağlacı 5. 8. 16. 20. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Ancak</u> bağlacı 7. 14. cümlelerde kullanılmıştır.
4.Zaman-Sıralama	(<i>Sonra, önce, ilk önce, nihayet, hep, daima, artık...</i>) <u>Sonra</u> sözcüğü 1. 10. 13. 18. 21. cümlelerde kullanılmıştır.
5.Koşul Bildiren	(<i>Eğer, yeter ki, ki, mi, takdirde, şayet...</i>)
6.Açıklama Bildiren	(<i>Yani, gerçi, ki, gerçekten, hakikaten, kaldı ki, öyleyse...</i>)

7.Örnekleme	(<i>Örneğin, ve sair, mesela, gibi, ve benzeri, örnek...</i>)
Bildiren	<u>Gibi</u> edatı 2. 14. cümlelerde kullanılmıştır.
8.Sebep-Sonuç	(<i>Bu yüzden, bundan dolayı, için, diye, mademki, dolayısıyla, ...</i>) <u>İçin</u> sözcüğü 9. 11. 17. cümlelerde kullanılmıştır. <u>Bundan Dolayı</u> sözcüğü 15. cümlede kullanılmıştır

4. 1. 8. “Velcro - Cırt Cırt” Metninin Tutarlılık Özellikleri

Konu

İsviçreli tarım mühendisi George de Mestral’de doğadaki bir bitkinin yapısından esinlenerek bir buluş yapma fikrinin doğması ve buluşunu hayata geçirmek için çalışmalar yapması, çalışmalarının belli döneminde başarısızlığa uğramasına rağmen hayata geçirmek istemesindeki kararlılığı, ürününe Pazar bulması ve bu ürünün ilerleyen zamanlarda geliştirilerek farklı alanlarda kullanılması bu metinde konu edilmiştir.

Anahtar sözcükler

Metin içerisinde en çok tekrarlanan “George de Mestral, fermuar, kanca ve endüstri” sözcükleri ekseninde gelişmiştir. Metindeki anahtar sözcükler ise “ıcat, ürün, mucit, pazarlamak” sözcükleridir.

Ana düşünce tümcesi

“Meraklı de Mestral doğanın bu mucizesini iki malzemeyi geçici güvenli bir şekilde birbirine yapıştırma yöntemi olarak da kullanılabileceğini anladı. (3)” tümcesinde icadın ortaya çıkış noktası olan bitkinin tohumunu köpeğinin üzerinden alıp inceleyen de Mestral’in kişiliğinin meraklı yönüne vurgu yapılarak, bir buluşta meraklı olmak önemlidir, düşüncesi ön plana çıkarılmıştır.

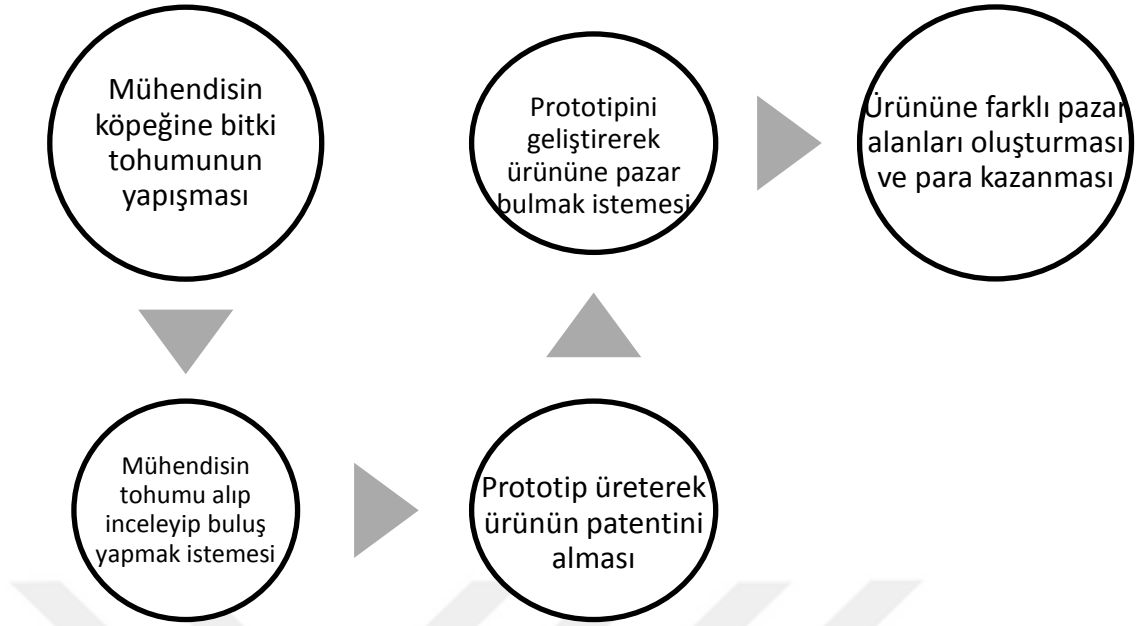
“Sonra bir gün tam vazgeçmek üzereyken yaptığı icada bir şans daha verdi.(10)”” ...fermuar ve ayakkabı bağcığı önceden icat edilmişti ve her ikisi de mükemmel çalışıyordu. Yılgınlığa kapılmayan de Mestral ürününü Amerika'ya götürdü orada da benzer bir tepkiyle karşılaştı.(16) tümcelerinde mucidin icadı hayata geçirme ve pazarlama sürecinde karşılaştığı bir takım sorunlara rağmen pes etmemesi ve onun kararlılığı vurgulanmıştır.

İçerik Şeması

Giriş Bölümü: Bu bölümü 1. ve 4. tümceler oluşturmaktadır. Köpeğini gezdirmeye çıkaran mühendisin eve döndüğünde köpeğinin tüyelerine dulavrat otu tohumunun yapıştığını fark eder. Önce sinirlenir, ardından bu tohumu mikroskop altında inceler. Zihninde yapışmayı sağlayan kanca sisteminden hareketle bir ürün ortaya koyma fikri doğar.

Gelişme Bölümü: 5. ve 19. tümcelerden oluşan gelişme bölümünde mühendisin kumaşlar üzerinde deney yaparak kanca sistemini hayata geçirmesi, ardından prototip üreterek patenti alması, ürünü imal edip pazara sürmek için sağlamlaştırması, ihtiyaç olmamasından yeni pazar oluşturması ve bu Pazar arayışında başarılı olması üzerinde durulmuştur.

Sonuç Bölümü: Mestral'in fabrikasının büyümesi, çok fazla para kazanması ve hala kullanılıyor olması 20. ve 25. tümcelerden oluşan sonuç bölümünde ifade edilmiştir.

Şekil 4. 4. Velcro - Cırt Cırt Metninin İçerik Şeması

4. 1. 9. “Ali’nin Ödevi ve Köstebekler” Metninin Bağdaşıklık Özellikleri

Metindeki Gönderim Unsurları

Adıl artgönderimleri:

Çizelge 4. 9. Ali’nin Ödevi ve Köstebekler Metninin Kişi Zamiri Gönderimleri

Kişi ve Dönüşlülük Zamirleri	Sayısı	Cümleler
Ben	3	6. 29. 87. cümleler
Ona	2	11. 79. cümleler
Onları	1	16. cümle
Bize	1	5. cümle
Kendi	2	46. 57. cümleler
Siz	1	78. cümle
Kendiyle	2	46. 57. cümleler
Size	1	47. cümle
Zamirler Toplamı	13	

İşaret zamiri artgönderimi:

“Zar zor babasını ikna etti.(70) Birlikte nüfus dairesinin yolunu tuttular.(71)

...

Rıza Bey kaşlarını çattı. (90) Öksürdü.(91)

“Bizim buraya gelme amacımız-“ (92)

92. cümledeki *buraya* kelimesiyle 70. ve 71. cümlelerdeki *nüfus dairesine* işaret zamiri yoluyla artgönderimde kullanılmıştır.

“Nüfus memuru, “Biliyorum” diyerek lafi ağzına tıkıverdi, Ali’nin nüfus kağıdını yenilemek.” (93)

Babası şaşkınlıkla önce memura, sonra Ali’ye baktı. Ailenin bütün kirli çamaşırları ortalığa saçılmıştı. Neler oluyordu burada?(94.-95)

95.cümledeki *burada* sözcüğü 93. cümledeki *nüfus dairesine* işaret ederek işaret zamiri yoluyla artgönderim yapılmıştır.

Sıfat artgönderimi:

“Dönem ödevini hazırlıyordu.(2) Öğrencilerden söyleşi, hikâye, film ve ya fotoğraf kullanarak herhangi bir konuyu anlatmaları istenmişti.(3)

...

“Bu ödevin ona iyi geleceğinden emindi.”(11)

11. cümledeki *bu* ödev işaret sıfatı 2. ve 3. cümlede bahsedilen ödev ifadesine sıfat yoluyla art gönderimde kullanılmıştır.

“Elbette ki, hayır. Rüzgâr esince, şişelerin ağzından ıslık sesine benzer bir ses çıkıyor.(25) Bu ses, köstebekleri kaçırıyor.”(26)

25. tümcedeki *ıslık sesine benzer bir ses* tamlamasına 26. tümcedeki *bu ses* sıfat tamlamasıyla artgönderimde bulunulmuştur.

“Aman! diye bağırarak dışarı fırladı; kulağını şişelerin ağzına dayadı. Sevinçle, “Ben de bir yıldır kulağım çınlıyor sanıyordum.” dedi. “Meğer duyduğum, şişelerden çıkan ıslık sesiymiş!”(28.-29)

...

Ayla Hanım’a dönerek, “Lütfen yaptıklarınızı anlatın,” dedi.(34.) Daha kim bilir ne numaralar dönüyor bu evde?”(35)

35. cümledeki bu evde sıfat tamlamasındaki *bu* sözcüğü 27. 28. 29. numaraları cümlelerde geçen olayların yeri olan *ev* sözcüğüne sıfat yoluyla artgönderim yapılmıştır.

“Sanırım siz de Rıza Bey’siniz. Geçenlerde eski dizüstü bilgisayarınızı ona

hediye eden Rıza Bey.”(78.-79)

Rıza Bey, “Evet” dedi. (80)“Şaşılacak şey. Nereden biliyorsunuz?”(81)

“Son günlerde sanal âlemde bu konuda çok espri yapılıyor.” diye cevap verdi nüfus memuru.(82)

82. cümledeki *bu konuda* sıfat tamlaması ile 78. ve 79. cümlelerde yer alan Rıza Bey’in eski dizüstü bilgisayarını vermesine sıfat yoluyla artgönderimde bulunulmuştur.

Öngönderim

“Bilgisayarı kaptığı gibi aynanın karşısına geçti ve kendi kendisiyle küçük bir söyleşi yaptı.(46)

“Sizce insanlığın en büyük buluşu?”(47)

“Köfte!”(48)

“Gitmek istediğiniz yer?”(49)

“Üç bin beş yüz on yılı.”(50)

“Büyüyünce ne olmak istersiniz?”(51)

“Bir zürafa portreleri çizebilecek kadar uzun olmak.”(52)

“Matematiği seviyor musunuz?”(53)

“Kabak çekirdeğini daha çok.”(54)

“Hayatta ki en büyük korkunuz?”(55)

46. cümledeki kendi kendisiyle küçük bir söyleşi yaptı ifadesindeki söyleşi 47. 48. 49. 50.51. 52. 53. 54. 55. cümlelerde açıklanmıştır ve ön gönderimde bulunulmuştur.

“O gün Ali, aniden tuhaf bir şey soruverdi.(18)

Bahçedeki turp tarlasına neden gazoz şişeleri gömüyorsun?”(19)

18. cümledeki tuhaf bir soru sorma ifadesi 19. cümledeki soru cümlesine işaret etmek üzere öngönderim yapmak üzere kullanılmıştır.

Eksilti

“Ali'nin aklına o kadar çok soru geliyordu ki!(7). (Ali'nin) Kafasındaki sorular çeşitlendikçe, düşüncelerinde yeni kapılar açılıyordu. (8)”

8. tümcede *Ali'nin* ifadesi kullanılmayarak özne eksiltisi yapılmıştır.

“Her gün eline kâğıt kalem alarak annesinin peşinde dolaşiyor, (O) Ayla Hanım'ı soru bombardımanına tutuyordu.” (15)

15. tümcede özne eksiltili anlatım kullanılmıştır.

“Babası şaşırmişti.(74)

(siz) Oğlumu nereden tanıyorsunuz? (75)”

75. tümcede *siz* ifadesi kullanılmamış ve eksiltili anlatım yapılmıştır.

“Rıza Hoşgörü'nün, internet ortamıyla ilişkisi yok denecek kadar azdı.(86)

(Rıza Hoşgörü) Gözlerini açarak “Ben internete sık girmiyorum,” dedi.(87)

86. tümcede *Rıza Hoşgörü* öznesi 87. tümcede kullanılmayarak eksiltili anlatım yapılmıştır.

“Rıza Bey kaşlarını çattı. (90) (Rıza Bey) Öksürdü.(91)”

90. tümcede kullanılan *Rıza* öznesi 91. cümlede tekrarlanmayarak eksiltili anlatım uygulanmıştır.

“Sizce insanlığın en büyük buluşu?(47)

(insanlığın en büyük buluşu) Köfte (48)

Gitmek istediğiniz yer?(49)

(gitmek istediğim yer) Üç bin beş yüz on yılı. (50)

Büyüyünce ne olmak istersiniz? (51)

Zürafa portreleri çizecek kadar uzun olmak (isterim) (52)

Matematiği seviyor musunuz?(53)

Kabak çekirdeğini daha çok.(severim) (54)

Hayatta ki en büyük korkunuz? (55)

(hayattaki en büyük korkum) Yemekte karnabahar olması.”(56)

48. 50. 52. 54. 56. tümceler karşılıklı konuşmalardan oluşmaktadır. Örneklerden görüldüğü üzere cevap olan tümcelerde eksilti yapılmıştır.

“ (Ali) Ödevinin kapağındaysa nüfus kâğıdının fotoğrafını kullanmak istiyordu(66). (o) Ama haftalardır aramasına rağmen, nüfus kâğıdını bir türlü bulamıyordu!(67)

(o) Evin altını üstüne getirdi.(68)) (nüfus kâğıdı) Sanki yer yarılmış içine girmişti.(69)

Sonunda, şansına küstü.(70) (nüfus kâğıdının) Yenisini çıkarmaktan başka çare yoktu.”(71)

67. tümcede kullanılan nüfus kâğıdı sözcüğü 69. ve 71. cümlelerde kullanılmayarak tekrardan kaçınılmış ve eksilteli anlatım yapılmıştır. Yine yukarıdaki örneklerde Ali isminin de tekrarından kaçınılarak eksilteli anlatım yapılmıştır.

Değişiririr

“Annesi Ayla Hanım, her soruya büyük bir keyifle cevap veriyordu.(14) Suskun Ayla Hanım gitmiş, yerine bambaşka birisi gelmişti.(15)”

15.tümcede *birisi* sözcüğü kullanılarak değişiririr yapılmıştır.

“Köstebekler altından gelip turplarımızı aşırıyor.(21) Şişeleri, ağızlarını yukarıda bırakarak toprağa gömdüğümüzde bunu yapamıyorlar.(22)”

22. cümlede değişiririr uygulanmıştır.

Bağlama Ögeleri

Çizelge 4. 10.'da metinde kullanılan bağlama ögeleri gösterilmiştir.

Çizelge 4. 10. Ali'nin Ödevi ve Köstebekler Metninin Bağlama Ögeleri

Bağlama Ögeleri	
1.Ekleyici	<i>Ve, ile, de, de... de, hem... hem, gerek...gerek, hatta, ayrıca...</i> <u>Ve</u> bağlacı 37. 46. 63. 89. Cümlelerde kullanılmıştır. <u>De</u> bağlacı 6. 29. 62. 77. Cümlelerde kullanılmıştır.
2.Ayırt Edici	<i>Ya da, veya, yahut, bari, sadece, hariç, bazen, en azından ...</i> <u>Veya</u> bağlacı 3. cümlede kullanılmıştır. <u>Sadece</u> sözcüğü 5., 63. cümlelerde kullanılmıştır.
3.Zıtlık Bildiren	<i>Ama, fakat, lakin, rağmen, bilakis, karşın, oysa, oysa ki ...</i> <u>Oysa</u> bağlacı 6. cümlede kullanılmıştır. <u>Ama</u> bağlacı 65. cümlede kullanılmıştır.
4.Zaman-Sıralama	<i>Sonra, önce, ilk önce, nihayet, hep, daima, artık</i> <u>Sonra</u> sözcüğü 94. cümlede kullanılmıştır. <u>Önce</u> sözcüğü 94. cümlede kullanılmıştır.
5.Koşul Bildiren	<i>Eğer, yeter ki, ki, mi, takdirde, şayet...</i> <u>Ki</u> bağlacı 7. 24. 40. 57. 59. cümlelerde kullanılmıştır.
6.Açıklama Bildiren	<i>Yani, gerçi, ki, gerçekten, hakikaten, kaldı ki, öyleyse...</i>
7.Örnekleme Bildiren	<i>Örneğin, ve sair, mesela, gibi, ve benzeri, örnek</i>
8.Sebep-Sonuç	<i>Bu yüzden, bundan dolayı, için, diye, mademki, dolayısıyla, ...</i> <u>İçin</u> sözcüğü 41. 42. 44. cümlelerde kullanılmıştır.

4. 1. 10. “Ali’nin Ödevi ve Köstebekler” Metninin Tutarlılık Özellikleri

Konu

Bu metinde Ali’nin dönem ödevini yapması sürecinde, ailesiyle başından geçen olaylar eşliğinde; sosyal paylaşım sitelerinin ve bilgisayarların, tüketim ağırlıklı yaşam biçimlerinin benimsendiği günümüz dünyası konu edilmiştir. Ali’nin ödev yapma sürecinde evdeki bazı tuhaflikları ortaya çıkarması ve bilgisayar sahibi olmasıyla gelişen ilginç olaylar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Metin, en çok tekrar edilen “ Ali, anne, baba, köstebek, ödev” sözcükleri ekseninde oluşturulmuştur. Metnin anahtar sözcükleri ise “sorgulamak, soru, internet kullanımı, öğrenmek ve araştırmak” sözcükleridir.

Ana Düşünce Tümcəsi

Metin kısaltılarak kitaba alındığı için bölümler arasında farklı düşünceler ön plana çıkmaktadır.

“Bahçedeki turp tarlasına neden gazoz şişeleri gömüyorsun?”(21)

Annesinin cevabı basitti.

“Köstebekler toprağın altından gelip turplarımızı aşırıyor. Şişeleri, ağızlarını yukarıda bırakarak toprağa gömdüğümüzdeyse bunu yapamıyorlar.”

“Neden? Gazoz şişelerinden korkuyorlar mı?”

“Elbette ki, hayır. Rüzgar esince, şişelerin ağzından ıslık sesine benzer bir ses çıkıyor. Bu ses, köstebekleri kaçırıyor.”

Bu cevap Rıza Bey’i yerinden sıçrattı.

“Aman” diye bağırarak dışarı fırladı; kulağını şişelerin ağzına dayadı. Sevinçle, “Ben de bir yıldır kulağım çınlıyor sanıyordum.” dedi. “Meğer duyduğum, şişelerden çıkan ıslık sesiymiş!”

Herkesin şaşkın bakışları altında, Rıza Bey bir anda iyileşivermişti.”(34)

21. ve 34. tümceler arasında aile içi iletişim ve soru sormak önemlidir, düşüncesi göze çarpmaktadır.

“Rıza Bey kaşlarını çattı.(95) Öksürdü.(96)

Bizim buraya gelme amacımız-

Nüfus memuru, biliyorum diyerek lafı ağzına tıkayıverdi, Ali'nin nüfus kağıdını yenilemek.

Babası şaşkınlıkla önce memura, sonra Ali'ye baktı. Ailenin bütün kirli çamaşırları ortaya saçılmıştı.

Neler oluyordu burada? (100)

tümcelerinden anlaşılacağı üzere internet ortamındaki paylaşımlarda dikkatli olunmalıdır düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

“Ne yazık ki, Ali'nin söyleşileri, kendi kendisiyle yaptığı kadar hızla sonlanmadı.(60) Yeni armağanıyla yazmaya başlayınca, ödev biraz yavaşlamıştı.(61)”

Bu tümcelerde internette geçirilen zamanın kontrolü önemlidir düşüncesi vurgulanmaktadır.

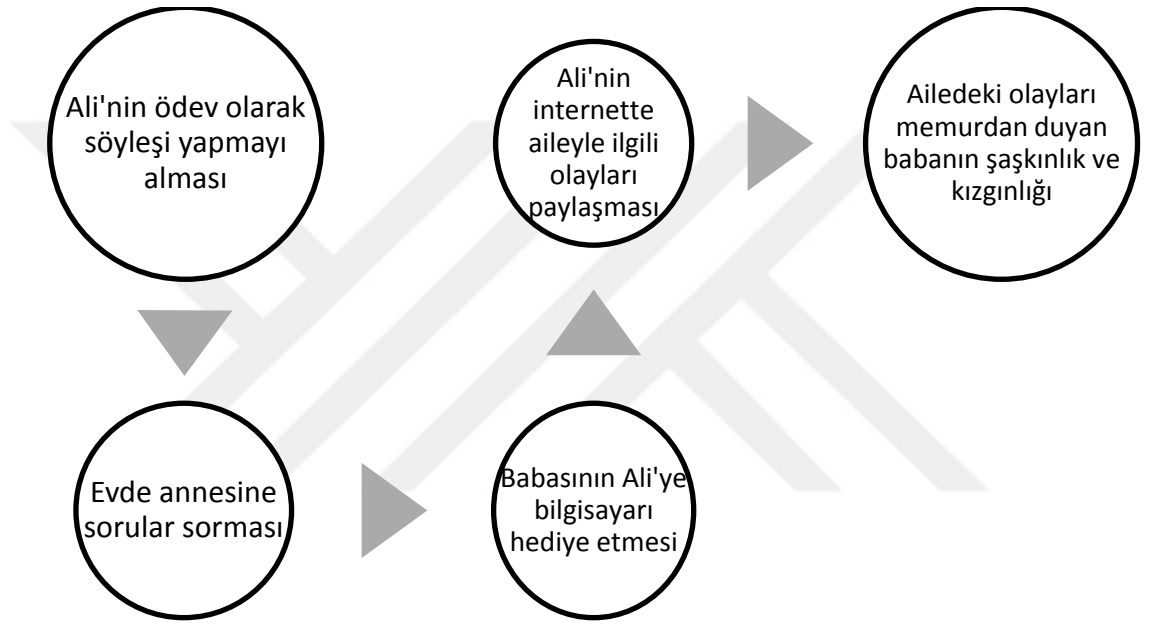
İçerik Şeması

Giriş Bölümü: Bu bölüm 1. ve 12. tümcelerden oluşmaktadır. Ali'nin ödevi almasında öğretmenin onun kişilik özelliği olan meraklılığını dikkate alması ve söyleşi yapma ödevini vermesi dile getirilmiştir.

Gelişme Bölümü: 13. ve 94. tümcelerden oluşan gelişme bölümünde sırasıyla; Ali'nin söyleşi ödevini yapmak için evde annesine evle ilgili sorular sorması, bu yanıtları duyan babasının bir hayli şaşırması ve babasının eşinin cevaplarından evle ilgili birçok ilginç bilgiler edinmesi ve bu yüzden eski dizüstü bilgisayarını Ali'ye

hediye etmesi, Ali'nin internette fazla zaman geçirmesi üzerine ödevinin yavaşlaması, ödevi için gerekli olan nüfus kâğıdı fotoğrafını almak için nüfus dairesine gitmeleri anlatılmıştır.

Sonuç Bölümü: 95. ve 100. tümcelerden oluşan sonuç bölümünde sosyal paylaşım sitelerinde ailesiyle ilgili paylaşımlar yapan Ali'nin paylaştıklarının nüfus memuru tarafından biliniyor olması karşısında Ali'nin babasının duyduğu şaşkınlık ve kızgınlık anlatılmıştır.

Şekil 4. 5. Ali'nin Ödevi ve Köstebekler Metninin İçerik Şeması

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5. 1. Sonuç

Bu çalışmada metin dilbiliminin gelişimi, metnin ne olduğu, metnin iletişim görevini tam olarak yerine getirmesi için taşıması gereken bağdaşıklık ve tutarlılık unsurlarının neler olduğu, Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada bir temadan seçilen beş metin bağdaşıklık ve tutarlılık açısından betimlenmiştir.

1. İncelenen metinlerde, dil öğretiminde materyal olarak ana unsur sayılabilecek metinlerin mesajını eksiksiz ve anlaşılabilir iletmesini sağlayan bağdaşıklık unsurlarını taşıdığı görülmüştür.

2. Hem açıklayıcı hem de öyküleyici metinlerde izlenebilir bir konu bütünlüğü, belirli, kurgulanmış bir içerik şeması, üzerinde durulan belirgin anahtar sözcükler ve metnin tümüne hakim bir ana düşünce olduğu ve bu özelliklerin -bir tanesi hariç- metinleri tutarlı kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. Yabancı dillerden çevrilerek kitaba alınan iki metin vardır (Velcro Cırt-Cırt ve Teller Nasıl Konuşturuldu). Her iki metinde de bağdaşıklık öğelerinin varlığı dikkate çarpmaktadır yalnız Teller Nasıl Konuşturuldu metninde bağdaşıklık öğelerinin sayısı azdır ve değiştirim ögesine rastlanmamıştır. Bu metinde tutarlılık ölçütünün metnin kısaltılmasından etkilendiği söylenebilir. Metin tutarlılığın etkileneceği bölümlerinden kısaltılmış olup kısaltma yapılan bölümler hakkında da bilgi verilmemiştir. Diğer metinde ise tutarlılığın metni anlamlandırmada eksik olduğu görülmemektedir.

4. İncelenen metinlerin tümünde yer yer kısaltmalar dikkate çarpmıştır. Kimisinde kısaltma yapılan bölümler hakkında parantez içerisinde genel bilgiler aktarılmıştır. Kimisinde ise bu yapılmamıştır. Kısaltma yapılmış olmasından yola çıkarak kısaltılan bölümlerin bağdaşıklığı hakkında bir şey söylenemez ama kitaptaki

metinlerin bağdaşıklık özellikleri barındırdığı görölmektedir. Tutarlılık açısından aksamalara yol açabilecek şekilde kısaltılan metnin varlığı göze çapmıştır. Yapılan kısaltmalardan asgari düzeyde etkilenen ya da etkisi fark edilmeyen metinler de vardır. Kısaltmanın metnin hangi bölümlerinden yapıldığı metnin bütünü, akışı ve taşıdığı düşüncenin önemi kısaltma yapılırken dikkate alınmıştır.

5. Ders kitabında yer alan metinlerin bağdaşıklık öğelerinin sayıları ile tutarlılıkları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu söylenemez. Kimi metinlerin diğer metinlerle karşılaştırıldığında hacimleri dolayısıyla fazlaca bağdaşıklık öğesi taşıdığı fark edilmiştir. Ancak bu durumun direkt olarak tutarlılığı sağladığı hakkında, metinleri karşılaştırarak bir sonuca varılamaz. Bağdaşıklık öğesi az olup da tutarlılık görünümü sağlam olan metin de vardır.

5. 2. Öneriler

1. Metin dilbilim, metin oluşturma sürecinde dikkate alınması gereken bir alandır. Ders kitabında yer alacak metinlerin metin merkezli metinsellik ölçütleri olan bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerini taşıması gerekir.

2. Öğrencilerin yazma kazanımlarını uygulamasında örnek teşkil edecek olan ders kitabı metinlerinin bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri açısından zengin olması onların metin oluşturma sürecindeki hatalarını en aza indirebilir.

3. Ders kitabındaki metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerinin kullanımı ve işlevi sezdirilmelidir. Bu sayede metin oluşturmada bağdaşıklık araçları ve tutarlılık öğeleri dahilinde kalınmış olup öğeler işlevine uygun kullanılır.

4. Kısaltılarak kitaba alınan metinlerde tutarlılığın bozulmadığına, anlamlandırmanın zorlaşmayacağına dikkat etmek gerekir.

5. Bireyin kendisini ifade etme olanağı bulduğu dil becerisi olan yazma becerisi için metinsellik ölçütlerini kullanabileceği etkinlikler düzenlenmelidir.

6. Öğrencilerin konuşma becerileri ile yazma becerileri arasındaki ilişki bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelenebilir. Her ikisi de kendini ifade etme özelliği taşıyan bu iki dil becerisi arasındaki karşılaştırmalı bir çalışma bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerinin dil kullanımındaki önemini ortaya çıkarabilir. Örneğin hazırlıklı konuşma yapar kazanımı ile bilgilendirici metinler yazar kazanımları, arasındaki ilişki olup olmadığı araştırması yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2009). *Yazım Kılavuzu*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*. İstanbul. Multilingual.
- Aksan, D. (2008). *Türkçenin Gücü*. (11.Baskı). İstanbul. Bilgi Yayınevi.
- Akçataş, A. (2001). *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil bilim İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut Hikayeleri'nin Metin Dilbilimsel Yapısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Başusta, K. C. (2009). *Okuma Eğitiminde Metin Dilbilimin Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Biçer, N., Çoban, İ., (2015). *Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Öyküleyici Metinlerin Tutarlılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi*, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4 , 228-237
- Binyazar, A. Özdemir E. (2006). *Yazma Öğretimi/ Yazma Sanatı -Yaratıcı Yazma Dersleri* (3. Baskı). İstanbul. Papirüs Yayınevi.
- Can, R. (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Coşkun, E. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çetin. M., (2015). *Çocukların Sözel Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Tümce Özelliklerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Çoban, A., (2012). *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Oluşturdukları Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Kayseri
- Demir, N., Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı*. (7.Baskı). Ankara. Grafiker Yayınları.

- Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. (1. Baskı). Ankara. Anı Yayıncılık.
- Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul. Multilingual.
- Göçer, A. (2018). *Yazma Eğitimi*. (3. Baskı). Ankara. Pegem Akademi
- Gökşen, E. N. (1994). *Yazılı Anlatımda Plan, Başlangıç ve Sonuç*. Türk Dili Dergisi, 13(150), 352-354.
- Gutwinski, W. (1976). *Cohesion in Literary Texts*. Paris. Mouton and Co.
- Gül, M., (2015) *Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikayesinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri*. Journal Of Academic Social Science Studies, Sayı: 31, 135-148.
- Günay, V. D. (2007). *Metin Bilgisi* (3. Basım). İstanbul. Multilingual Yayınevi.
- Güven, A. Z., (2014). *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*, International Journal of Language Academy, Vol: 2/4 Winter, 599-609.
- Halliday, M. A. K. Ve Ruqaiya H. (1976). *Cohesion in English*. New York: Longman Group UK Limited.
- Karabağ, S. ve Selçuk İ. (1995). *Edinim Sürecinde Bağdaşıklık*. IX. Dilbilim Kurultayı. Bolu. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (32. Basım). Ankara. Nobel Yayınevi
- Kıran, Z., Eziler Kıran A. (2013). *Dilbilime Giriş*. (4. Baskı). Ankara. Seçkin Yayıncılık
- Kırkkılıç, A. ve Hayati A. (Editörler). (2009). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi*. (1. Baskı). Ankara. Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (2005). *Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları*. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi. Sayı: 638, 118-125.
- Korkut, E. ve İ. Onursal Ayırır. (Editörler). (2015). *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi*. (1.Baskı). Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- Lüleci, M. (2010). *Yeni Bir Disiplin Olarak Metin Dilbilim ve Türk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özsoy, A. S. ve Z. Erk Emeksiz. (Editörler). (2013). *Genel Dilbilim-2*. (2.Baskı). Eskişehir. Anadolu Üniversitesi.
- Parlak, H. (2009). *Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rifat, M. vd. (2010). *Göstergebilim Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. (1. Baskı). İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Rifat, M. (2014). *20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları (2. Temel Metinler)*. (5.Baskı). İstanbul. YKY.
- Saussure, Ferdinand de. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*.(Çev. S. Kılıç), İstanbul, İthaki Yayınevi
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Basımevi.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, MEB. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Basımevi.
- Toklu, O. (2015). *Dilbilime Giriş*. (6. Baskı). Ankara. Akçağ Basım Yayıncılık.
- Torusdağ, G., Aydın İ. (2017). *Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri*. (1. Baskı). Ankara. Pegem Akademi.
- Uçan, H. (2016). *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*. (2. Baskı). İstanbul. İz Yayıncılık.
- Van Dijk T. A. (1973). "Metindilbilim". Çev. M. Rifat. (2012). *20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*. İstanbul. YKY.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara. Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, Ö., (2012). *11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Zonguldak.

EK-1: NEYİ, NE ZAMAN, NİÇİN MERAK EDERİZ?

Öğretmenimiz, hepimizden bilim adamlarının yaşam öykülerini, önemli buluşlarını nasıl yaptıklarını araştırmamızı ve birer sunum hazırlamamızı istedi. (1) Sınıfta herkes farklı bir bilgini araştırma konusu olarak alacak ve araştırma sonuçlarını sınıfa sunacak. (2) Bana Graham Bell (Gıraham Bel) düştü. (3) Ben de Graham Bell hakkında bir araştırma yaptım, ama yaptığım şey internete girip orada bulduğum hazır bilgileri derlemekten başka bir şey değildi. (5) Yaptığım şeyde hiçbir katkı yoktu. Yalnızca bir derleme. Çok sıkıcı. Hiç içime sinmedi. Oysa ben heyecanlı ve yaratıcı şeyler yapmayı severim. Ödevim bana ait olmalı. Böyle hazır bir şey değil.

Bu ödev konusunu değiştirmeliyim. Kafamdan bilim adamlarını film şeridi gibi geçiriyordum. Bir yandan da kanepede uzanmış göz ucuyla televizyon izliyordum. Birden aklıma parlak bir fikir geldi! Hepsini, evet birini değil hepsini konu eden bir ödev yapmalıyım!... (...)

İşte yapılacak budur, diye düşündüm: Yani bütün bilim adamlarında ortak olan özellikleri araştırmak. Onları bilim adamı yapan ortak özellikler olmalı. Acaba bilim adamlarını, diğer insanlardan ayıran bu ortak özellikler neler olabilir? Bu soruların yanıtlarını bulursam nasıl bilim adamı olduğumu arkadaşlarıma anlatmış olurum. (...) Ertesi günü öğretmenime ödev konumu değiştirmek istediğimi ve kendime yeni bir konu bulduğumu söylemeye karar verdim. Önerime karşı çıkacağını sanmam. Öğretmenimiz çok açık fikirli birisidir. Düşüncelerimize değer verir. (...) Ertesi gün öğretmenimle konuştum. Konu çok hoşuna gitti. (...)

O akşam babamla aramızda şöyle bir konuşma geçti.

Babam:

- Ödevini hazırlamak için neler yapacaksın?

- Ne yapacağımı biliyorum, ama henüz nasıl yapacağımı bilemiyorum.

- Bilgi, araştırılarak elde edilir değil mi?

- Evet.

- Sen de bir araştırma yapmak niyetindesin anladığım kadarıyla? Evet anlamında başımı salladım.

- Öyleyse ilk önce kendinden başla. Seni harekete geçiren duygu ve düşünceyi çözümlenmekle işe başlayabilirsin.

- Nasıl yani?

- Ne bileyim? Örneğin kendi hakkında düşünerek, nasıl biri olduğumu araştırmakla işe başlayabilirsin. Nelerden kaçınırsın? Neleri yapmayı seviyorsun? Neler ilgini çekiyor? Sabırlı biri misin? Meraklı mısın? Buna benzer sorular. İnsan kendisini ancak başkalarıyla karşılaştırarak, seçimlerini sorgulayarak tanır.

- İyi ama bunun benim projemle ne ilgisi var? Ben bilim adamlarını araştırmak istiyorum. Onlar doğayı araştırır; kendilerini değil.

- Haklısın, ama bilim adamlarının ortak özelliklerini araştırırken belki kendini de tanımış olursun. Ayrıca bilimin ne olduğu üzerine de düşünmelisin. Acaba bilimin ne olduğunu biliyor musun? Bilim acaba gerçekten senin sandığın şey mi?

- Yani, "Bilim nedir?" bunu mu soruyorsun? Tanımlar... Tanımlar... Bilimin ne olduğunu biliyorum ille de ne olduğunu tanımlamam gerekmez.

- Nedir peki?

- Doğayı merak etmek incelemek ve bir şeyin nasıl olduğunu anlamaktır.

- Eh bu açıklamalar fena sayılmaz. Bilim doğadaki düzenlilikleri bulmaktır. Eğer bakıp araştırırsan bunları görebilirsin. Dünyadaki her şey yine dünyada olan bir şeyden meydana gelir. Her şey oluşur ve sonra çürür ve ana maddelerine dönüşür. Bence bilim bunların hangi yasalara göre gerçekleştiğini keşfetmektir. İstersen bu keşif macerası nasıl bir şey biraz da onun üzerine düşün, dedi. Eline bir kâğıt aldı ve aşağıdaki resmi çizdi.

Resmin altına da şunları yazdı.

Gerçek nadiren ortadadır. F. Bacon (F. Beykın)

- Bacon da kim? dedim.

- Bilimsel düşünme yöntemi üzerinde çalışmalar yapan bir düşünür, dedi babam. Bu resmin ne demek istediğini düşünerek işe başlayabilirsin.

- Her taşı kaldırmaktan söz ettiğine göre, bu bir fayda sağlamak için olamaz. Yani bahçemizi temizlemek için ya da duvar yapmak için taşları kaldırmıyoruz. Her

taşın altında ne olduğunu görmek için kaldırıyoruz. Öyleyse resimde anlatılan merak duygusu olmalı dedim. (...)

“Gerçek nadiren ortadadır.” Elbette, apaçık olsaydı herkes kolayca görürdü. Gizli olanı kim bulur? Meraklı olan bulur. Demek ki, anahtar sözcük **merak**; yani bir şeyin ne ya da nasıl olduğunu merak etmek. (...)

Acaba ben meraklı biri miyim? Bu soruya yanıt vermek için ilkin “**Merak nedir?**” üzerinde düşünmeliyim. (...) Bakalım sözlükte ne yazıyor? Merak: Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek.

Çok güzel ilk sorum şu: **Neyi, ne zaman, niçin merak ederiz?** Meraklandığımız durumları hatırlamaya çalıştım. Babam, bazen evden çıkarken annesine “Beni merak etme, akşam biraz geç geleceğim” der. Babaannem, babam önceden haber vermezse onun neden/niçin geç geldiğini merak eder. (...) Merak hep bilinmeyenle ilgili bir şey. İnsan bildiğini neden merak etsin ki? Merak ettiğimiz zaman hangi soruları soruyoruz?

Nedir?

Neden?

Niçin?

Nasıl?

Kim?

Hangi?

Ne kadar?(...)

İnternette merakla ilgili atasözlerini araştırdım. Bir sürü var. Ama iki söz var ki beni çok düşündürdü.

Merak kediyi öldürür. Eugene O'Neill (Yucin Oneyıl)

İnsanlar doğaları gereği bilmek isterler. Aristoteles (Aristo)

Birincisi merakın tehlikeli olabileceğini söylüyor. İkincisi ise merak etmenin doğuştan olduğunu söylüyor. Bu sözlerde ne kadar haklılık payı var? Neleri merak eder insanlar? İnsanların merakları arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar var? (...)

Biz insanlar, bütün canlılarla aynı dünyayı paylaşıyoruz. Diğer canlılardan farklı olarak, yaşadığımız dünyayı, işimize yarayıp yaramayacağına aldırmaksızın merak ediyoruz, nedenleri bilmek istiyoruz. Çünkü düşünüyoruz. Çocukların sorgulamaları bunun en güzel örneği. Bilimle uğraşanlar da çocuklara benziyor. Ama onların sorgulamalarının, olayların nedenlerini ve sonuçlarını aramaya yönelik ve bilgiye dayalı bir temeli var. Bu nedenle araştırmalar, yeni keşifleri; yeni keşifler, yeni soruları doğuruyor. Bilim adamlarının sürekli uğraşısı bazen yalnızca bilgimizi geliştiriyor. Bazen de elektriğin keşfi gibi hayatımızı kolaylaştıran bir buluşun temeli oluyor. (...)

Şimdilik, bilim adamlarının iki ortak özelliğini buldum sayılır: Araştırmacılık ve merak. Arkadaşların sunumlarını dinledikçe bilgim arttı. Konu giderek benim için daha aydınlık hale gelmeye başladı. Gerçekten çok ilginç şeyler anlattılar.

Nuran Direk

(Bilgin Çocuk'tan kısaltılmıştır.)

EK-2: EŞEKLİ KÜTÜPHANECİ MUSTAFA AMCA

“İnsan kitaba gideceğine, kitap insanın ayağına gelmelidir” diyen Güzelgöz, 1944 yılında başladığı çalışmalarını farklı bir mecraya sıçratmak için girişimci ve yaratıcı ruhunu kullanarak yeni projeler oluşturmak için çalışmaya başlar. Bu dönemi anlatan Güzelgöz; “Çalışırken depoda kitaplara bakıyordum. Kendi kendime düşündüm. Biz burada kitaplara bekçilik yapmak için mi bulunuyoruz? Benim işim sadece burada kitapları beklemek mi? Hayır! Dedim kendi kendime ve bunları halka tanıtmak gerektiğine karar verdim. Sadece şehir içinde kullanılan ödünç verme sistemimiz var, köylülere hizmet vermek için de bu sistemi kullanmak istiyorum.” der. Yolları olmadığı için şehre gelişi zor olan köylülere ilk olarak eşeklerin sırtında, daha sonra ise katır ve at sırtında kitap götürmeyi planlar. (...)

Kütüphane-kitaplık kuramadığı köylere kitap götürebilmek için tasarladığı proje için bakanlıktan kadro sağladıktan sonra gidecek köyler de belirlenmiştir. Sıra bu köylere kitabı götürecektir olan eşekler için sandıklar yaptırmaya gelir. Güzelgöz, yaptıracığı sandıkların planlarını çizerek her biri 90-100 kitap alacak iki tane sandık yapması için marangoza sipariş verir. Marangoz kısa sürede Güzelgöz’ün istediği sandıkları yapar. Sandıklar eşeğin semerine yerleştirilir ve artık eşekler kitapları taşımak için hazırdır. (...)

1957 yılında Hayat Mecmuasında, “Köylere Giden Kitaplık” diye bir yazı yayınlanır ve bu olaydan bakanlık yetkilileri de haberdar olur. Bu haber sonrasında, dünyada ve Türkiye’de ilk defa yapılan “eşek sırtında köylere gezici kütüphane hizmeti götürülmesi” uygulaması büyük bir ilgi uyandırır.

Kısa bir zaman içinde bakanlık yetkilileri eşekli kütüphane hizmetini önemseyip benimser ve Güzelgöz'ün çalışmaları desteklenir. (...)

Erkeklere oranla kütüphaneye çok az gelen yöre kadınlarını kütüphaneye nasıl çekerim diye düşünen Güzelgöz, Çok iyi bir formül bulur. (Yıllık okuyucu sayısı: 24.000, Kadın okuyucu sayısı: 2.000) Kütüphanelere dikiş makineleri alarak kadınların kütüphaneyi daha çok kullanmasını sağlamayı planlar. Öncelikle kadınların kütüphaneyi az kullanmalarının nedenlerini araştırır Güzelgöz. Köylü kadınların geleneklerden dolayı erkeklerin yoğun olduğu yerlere gitmeme eğilimi bulunduğunu, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işlerle yoğun olarak uğraşmaları gibi nedenlerle kütüphaneye gelmediklerini öğrenir. Kadınları kütüphaneye alıştıran kadar, kapalı olduğu Salı günleri kütüphaneyi sadece kadınlara açmayı planlar. (...)

Güzelgöz, kadınları kütüphaneye çekmek için dikiş kursları açmaya karar verir. Kütüphaneye dikiş makinelerini temin ederken Devletin verdiği bütçeyi kullanmaz, makineleri yardımseverlerin katkısıyla temin etmeyi planlar. Dikiş makinesinin temini için gerekli yerlerle yazışmalar yaparak kütüphanelere dikiş makinelerini sağlar. Kütüphane çalışanının izinli olduğu günlerde, kurs vb. çalışmalar için kütüphane kadınlara açılır. (...) Köylünün sıkça kullandığı alanlarda sesli ve yazılı olarak bu etkinlik duyurulur. "Kütüphaneye dikiş makineleri aldık. Burada dikiş dikmeyi öğreneceksiniz," diye duyurular yapılır kadınlara. Daha önce makine kullanmayı öğrenmiş olan kadınların yardımıyla dikiş kursu açılır. Köylü kadınlar kütüphaneye gelerek yırtık ve söküklüklerini dikerler. Kadınların kurs için kütüphaneyi kullandıkları vakitlerde göz önüne (dikiş makinelerinin üstüne dikiş nakış, moda, yemek yapımı ve çocuk bakımı ile ilgili) kitap ve dergiler konarak

kadınlara ilgi alanlarına ve ihtiyaçlarına y6nelik kaynaklar sunulur. Dikiş kursları aracılığıyla k6yl6 kadınlarn k6t6phanelere çekilerek okuma alışkanlığı kazandırılması amaçlanır.

Aydın İLERİ – Tayfun TALİPOğLU

EK- 3: TELLER NASIL KONUŞTURULDU

Yirmi sekiz yaşındaki Alexander Graham Bell (Aleksandır Gıraham Bel), derin düşünceler içinde, kırık dökük koltuğuna yaslandı. Demek başarı gerçekleşiyordu. Nihayet didinip elde ettiği şüphe götürmeyen, elinden kimsenin alamayacağı başarı! (...) Boston'un (Bastın'ın) gürültülü yan sokaklarından birine bakan, ufak bir elektrikçi dükkanının üst katında, kirli, tozlu, darmadağın bir atölye...

(...) 1875 yılı haziranının o meşhur ikinci günü gelip çattı. Ne Bell, ne de Watson (Vatsın), o sıcak öğle üzeri yaptıkları metodik (düzenli) tecrübelerden fazla bir şey beklemiyorlardı. Bell, her iki atölye odasına üçer verici ve alıcı kurmuştu. (...) Devrelerin bağlanmasıyla mıknatısların iki kutbunu birleştiren demir vazifesini gören yumuşak demir saçtan yapılmış safihalar (levhalar) titreştirilecekti. (...)

Tecrübelerden biri esnasında bir şey oldu. Bell, cereyan (akım, elektrik akımı) anahtarına basmıştı. Watson, yan odadan seslendi:

- Bir dakika Bay Bell... (...) Safiha (levha) yine yapıştı.

Bell cevap verdi:

- Dokun da kurtulsun.

Watson tekrar dokundu ve safiha (levha) yine bir iki dakika titredi. Bell sesleniyordu:

- Dokun Watson, dokun...

Bell alıcıya eğilmiş dinliyordu. Hayır... Şüphe yoktu... Her dokunuşta bir ses duyuyordu. Bu hafif ses kimse için, her hangi bir mana ifade etmezdi. Fakat Bell

hemen bunun manasını anlamıştı. Üç yıldan beri aradığı neticeye nihayet varabilmişti. (...)

Bell ve Watson, bir iki ay, geceyi gündüze katarak çalıştılar. Gayeleri, her çeşit sesi cereyan titreşimlerine ve bu titreşimleri de gerçeğe uygun olarak, tekrar sese çevirebilecek (...) bir telefon yapmaktı. 1876 yılı Ocak ayında, en yeni modellerini nihayet kurabildiler. Tecrübelerini mümkün olan en uzun mesafe ile yapabilmek için vericiyi tavan arasına, alıcıyı ise elektrikçi dükkanının arka odasına yerleştirmişlerdi.

Bell'in bu cihazla konuştuğu ilk sözler, tekniğinin tarihinde yer almıştır:

- Bay Watson, lütfen yanıma gelir misiniz... Size ihtiyacım var...

Bir dakika sonra Watson şefinin karşısına çıkmış (...) Heyecanla:

- Duydum, duydum sizi... diye bağıyordu. Oldu artık... Çalışıyor. (...)

Alexander Graham Bell 1922'de 75 yaşında hayata gözlerini yumduğu zaman, Amerika'nın bütün telefonları, büyük ölünün hatırasına hürmeten iki dakika sustular.

Egon LARSEN (İğın Larsın)

(Dünya'nın Çehresini Değiştiren 12 Adam'dan kısaltılmıştır.)

EK – 4: VELCRO – CIRT CIRT

1941’de İsviçreli tarım mühendisi George de Mestral (1907-1990, Corc de Mestiral) Alpler’de köpeğini gezdirdikten sonra eve döndüğünde yüzlerce dulavrat otu tohumunun pantolonuna ve köpeğinin tüyelerine yapıştığını fark edip sinirlendi. Tohumları çıkardıktan sonra de Mestral meraktan tohumların bir kısmını mikroskobun altına yerleştirdi ve tohumların hayvan postu gibi ilmekli şeylere tutunacak biçimde yüzlerce minik kancaya evrildiğini ve böylece bitkinin kırsal alanda yayılmasına yardımcı olduğunu fark etti. Meraklı mühendis de Mestral doğanın bu mucizesinin geçici güvenli bir şekilde birbirine yapıştırma yöntemi olarak da kullanılabileceğini anladı. Bunun üzerine ilmekleri ve kancaları iki farklı madde üzerinde yeniden buluşturmanın bir yolunu aramaya koyuldu.

On yıl boyunca de Mestral boş zamanlarında deneyler yaptı ama fikrini destekleyecek birini bulamadı. Sonunda dokuma endüstrisinin merkezi Fransa Lyon’a (Lıyon) gitti ve orada bir şirketi, biri kancalı diğeri ilmekli iki pamuk şerit üretmeye ikna etti. Ancak pamuğun bu iş için çok zayıf bir malzeme olduğu ve hemen parçalandığı anlaşıldı. De Mestral bir kez daha destekten yoksun kalmıştı ama ürettiği prototip (ilk örnek) işe yaradı ve 1951’de başvurduğu patent 1955’te kendisine verildi. Hevesi tazelenen mühendis çok daha sağlam olan naylona yöneldi ama kancaları ilmeklerle aynı hızda dizmeyi beceremediği için tasarım işe yaramadı. Sonra bir gün tam vazgeçmek üzereyken yaptığı icada bir şans daha verildi. İlmekli iki naylon şerit aldı ve kanca yapmak için bir tarafını makasla kırarak aynı hizaya getirip getiremeyeceğini görmek istedi.

Yöntem işe yaramış ve Mestral ürünü imal etmenin bir yolunu bulmuştu. Bir yıl sonra ürünü piyasaya sunmaya hazırды, ancak beklediği ilgiyi görmedi, zira Velcro (Velkro) [Fransızca kadife anlamında ki “ velous” (vüluğ) ve kanca anlamında ki “crochet” (kroşe) sözcüklerinden türetilmişti.] ürünü arta kalan malzeme ruloları gibi görünüyordu. Bunun yanında fermuar ve ayakkabı bağcığı çoktan icat edilmişti ve her ikisi de mükemmel çalışıyordu. Yılgınlığa kapılmayan de Mestral ürününü Amerika'ya götürdü ama orada da benzer bir tepkiyle karşılaştı. Kullanım alanı arayışından vazgeçmeyen mucit, gelişmekte olan havacılık endüstrisine yöneldi ve astronotların uzay giysilerini kolayca giyip çıkarabilmeleri için Velcro bağlacından yararlanabileceklerini fark etti. Onu kısa bir süre sonra dalgıç kıyafeti üreticileri takip etti Velcro çok geçmeden kayak giysileri ve diğer spor donanımlarında da kullanılmaya başlandı.

Başlangıçta “fermuarsız fermuar” diye pazarlanan Velcro zamanla çocuk giyimi ürünlerinde kullanılmaya başlandı ve 1960'ların ortalarında de Mestral'ın fabrikası yılda 60 bin kilometrenin üzerinde Velcro üretir hale geldi. Mucit 1978'e kadar neredeyse tekel konumundaydı ama patentlerini yenilemeyi unutunca Çin ve Güney Kore'de üretilen ucuz taklitler hemen piyasaya akın etti. O zamana kadar orijinal mucidi kendi ülkesinde onurlandırılmış ve ölümünden sonra 1999'da Amerika Onur Listesi'ne dahil edilmişti. Ve Velcro mucidine 100 milyon doların üzerinde bir servet kazandırmıştı. Dünyanın gördüğü en kullanışlı buluşlardan biri olan bu icat, kalp ameliyatlarından köpek kıyafetlerine kadar binlerce farklı amaçla kullanılıyor. George de Mestral'ın köpeğini saygıyla selamlıyoruz.

Albert JACK (Albirt Cek) Çeviren: Murat ÇETİNBAKIŞ

EK – 5: ALİ’NİN ÖDEVİ VE KÖSTEBEKLER

Ali, beşinci sınıftaydı. Dönem ödevini hazırlıyordu. Öğrencilerden söyleşi, hikaye, film veya fotoğraf kullanarak herhangi bir konuyu anlatmaları istenmişti.

Ali cevap vermekten çok, soru sormaya istekli olduğundan “söyleşi”yi seçti.

“Okulda bize sadece sorulara cevap vermeyi öğretiyorlar. Oysa ben soru da sormak istiyorum,” diye tutturmuştu.

Ali’nin aklına o kadar çok soru geliyordu ki! Kafasındaki sorular çeşitlendikçe, düşüncelerinde yeni kapılar açılıyordu.

Öğretmeni Ali’nin bitimsiz soruları karşısında yorgun düşmüştü. “Sadece sorulara cevap ver,” demekten dilinde tüy bitmişti.

Bu ödevin ona iyi geleceğinden emindi. Ali bir anda yüzlerce soru sorma olanağına kavuşmuştu.

Her gün eline kâğıt kalem alarak annesinin peşinde dolaşıyor, Ayla Hanım’ı soru bombardımanına tutuyordu.

Annesi Ayla Hanım, her soruya büyük bir keyifle cevap veriyordu. Suskun Ayla Hanım gitmiş, yerine bambaşka biri gelmişti.

Rıza Bey hayretle onları dinliyordu. “Meğer bizim Ali, neler gözlüyormuş!” diye düşünüyordu.

O gün Ali, aniden tuhaf bir şey soruverdi.

“Bahçedeki turp tarlasına neden gazoz şişeleri gömüyorsun?”

Annesinin cevabı basitti.

“Köstebekler toprağın altından gelip turplarımızı aşırıyor. Şişeleri, ağızlarını yukarıda bırakarak toprağa gömdüğümüzdeyse bunu yapamıyorlar.”

“Neden? Gazoz şişelerinden korkuyorlar mı?”

“Elbette ki, hayır. Rüzgar esince, şişelerin ağzından ıslık sesine benzer bir ses çıkıyor. Bu ses, köstebekleri kaçırıyor.”

Bu cevap Rıza Bey’i yerinden sıçrattı.

“Aman” diye bağırarak dışarı fırladı; kulağını şişelerin ağzına dayadı. Sevinçle, “Ben de bir yıldır kulağım çınıyor sanıyordum.” dedi. “Meğer duyduğum, şişelerden çıkan ıslık sesiymiş!”

Herkesin şaşkın bakışları altında, Rıza Bey bir anda iyileşivermişti.

Doktorların bile çözemediği çetrefilli sorunun cevabı bu kadar basitti ha? Vay canına!

Babası birden, Ali’nin sorularının ne kadar önemli olduğunu fark etti.

Ayla Hanım’a dönerek, “Lütfen yaptıklarınızı anlatın,” dedi. “Daha kim bilir ne numaralar dönüyor bu evde?”

Sonra bir kağıda, “SUSKUNLUK, KULAK ÇINLAMASINA NEDEN OLABİLİR” diye yazdı. “ÖZELLİKLE KÖSTEBEK, RÜZGAR VE AYLAM HANIM İŞBİRLİĞİ YAPARSA.”

Kâğıdı, yemek masasının yanındaki duvara göstere göstere yapıştırdı.

Ali’nin soruları ufuk açıcıydı. Rıza Bey bu sayede neler öğrenmemişti ki: Eşinin çatının sularını ıhlamur ağacını sulamak için kullandığını... Aç tavşanlar için bahçe duvarına havuçlar koyduğunu...

Rıza Bey, mutluluktan ne yapacağını şaşırılmıştı. Ödevini daha kolay yapması için eski dizüstü bilgisayarını Ali’ye hediye ediverdi. Ali sevinçten havalara uçtu.

Bilgisayarı kaptığı gibi aynanın karşısına geçti ve kendi kendiyi küçük bir söyleşi yaptı.

“Sizce insanlığın en büyük buluşu?”

“Köfte!”

“Gitmek istediğiniz yer?”

“Üç bin beş yüz on yılı.”

“Büyüyünce ne olmak istersiniz?”

“Zürafa portreleri çizebilecek kadar uzun olmak.”

“Matematiği seviyor musunuz?”

“Kabak çekirdeğini daha çok.”

“Hayattaki en büyük korkunuz?”

“Yemekte karnabahar olması.”

Ne yazık ki, Ali'nin söyleşileri, kendi kendisiyle yaptığı kadar hızla sonlanmadı. Yeni armağanıyla yazmaya başlayınca, ödev biraz yavaşlamıştı.

Babasının, “Neden?” sorusuna utana sıkıla, “Bilgisayar sadece bir yazı aracı değil ki, aynı zamanda bir iletişim aracı,” diye cevap verdi. “İkide bir internete girmekten, yazmaya çok az vakit kalıyor.” Anlaşılan Ali, (...) sosyal paylaşım sitelerine epey vakit harcıyordu. Yine de ödevinin sonuna yaklaştığı söylenebilirdi.

Sadece amcası ve dedesiyle söyleşi yapacaktı, o kadar.

Ödevinin kapağındaysa nüfus kağıdının fotoğrafını kullanmak istiyordu. Ama haftalardır aramasına rağmen, nüfus kağıdını bir türlü bulamıyordu!

Evin altını üstüne getirdi. Sanki yer yarılmış içine girmişti.

Sonunda, şansına küstü. Yenisini çıkarmaktan başka çare yoktu.

Zar zor babasını ikna etti. Birlikte nüfus dairesinin yolunu tuttular.

İçeri girer girmez, nüfus memuru Ali'yi tanıdı.

“Ali Bey hoş geldiniz!” dedi.

Babası şaşırılmıştı.

“Oğlumu nereden tanıyorsunuz?”

“Oğlunuz, oğlumun (...) sosyal paylaşım sitesinden arkadaşı. Sanırım siz de babası Rıza Bey’siniz. Geçenlerde eski dizüstü bilgisayarınızı ona hediye eden Rıza Bey.”

Rıza Bey, “Evet,” dedi. “Şaşılacak şey. Nereden biliyorsunuz?”

“Son günlerde sanal alemde bu konuda çok espri yapılıyor,” diye cevap verdi nüfus memuru.

“Hangi konu?”

Nüfus memuru muzipçe gülümsedi. Parmağını bilgiççe havaya kaldırarak, “Eski bilgisayarlarınızı atmayın, oğlunuza hediye edin!” diye sesini yükseltti. “Sayenizde, bu slogan ortalıklarda dolaşıyor.”

Rıza Hoşgörü’nün, internet ortamıyla ilişkisi yok denecek kadar azdı. Gözlerini açarak, “Ben internete sık girmiyorum.” dedi. (...)

Nüfus memuru, “Geçen gün patlıcanların dibini tutturmanıza çok güldük. Tabi, kulak çınlamasının köstebeklerle ilişkisi de çok komikti,” diye devam etti.

Rıza Bey kaşlarını çattı. Öksürdü.

“Bizim buraya gelme amacımız-”

Nüfus memuru, “Biliyorum,” diyerek lafı ağzına tıkayıverdi, “Ali’nin nüfus kağdını yenilemek.”

Babası şaşkınlıkla önce memura, sonra Ali’ye baktı. Ailenin bütün kirli çamaşırları ortalığı saçılmıştı. Neler oluyordu burada? (...)

Behiç AK

(Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği’nden kısaltılmıştır.)

